

UiO • Universitetet i Oslo

Glans og Hæder over sit Land

*Nasjonsbygging i norsk pressedekning av Roald
Amundsens Gjøa-ekspedisjon (1903-1906)*

Thea Kristine Ekholt

Masteroppgave i historie
Institutt for arkeologi, konservering og historie
Universitetet i Oslo
Høsten 2020

Copyright Thea Kristine Ekholt

2020

Glans og Hæder over sit Land

Nasjonsbygging i norsk pressedekning av Roald Amundsens Gjøa-ekspedisjon (1903-1906)

Thea Kristine Ekholt

<http://www.duo.uio.no>

FORORD

Arbeidet med denne oppgaven har vært enormt lærerikt, og til tider veldig utfordrende. Å fullføre en masteroppgave er en krevende prosess, det har vært spesielt å gjøre dette så langt bort fra Oslo og universitetet. Først må jeg takke Monika Birkeland, studiekonsulent for masterprogrammet i historie, som har hjulpet meg med tilrettelegging av studiene hele veien disse to årene. Uten denne hjelpen hadde det ikke gått.

Jeg ønsker å takke min veileder Ulrike Spring, for gode, konstruktive tilbakemeldinger og uvurderlig hjelp underveis i arbeidet. En spesiell takk for at du var åpen for å gjennomføre veiledning på distanse, slik at jeg kunne bli værende på Gotland under arbeidet med oppgaven. Takk til medstudenter som har hjulpet meg underveis, og til Karen som har hørt på mas om polarhistorie i mange måneder. Mamma, har bidratt med korrekturlesing av hele oppgaven, og hun og pappa har støttet meg hele veien fra idé til ferdig prosjekt, tusen takk.

Thea Ekholt
Visby, Oktober 2020

SAMMENDRAG

I 1903 seilte en liten hardangerjakt med en besetning på 7 mann ut Kristianiafjorden. Målet var å stadfeste beliggenheten av den magnetiske Nordpolen og å seile gjennom Nordvestpassasjen. Ekspedisjonens leder var Roald Amundsen, han hadde nøye planlagt ferden som stod framfor dem. I 1906, da GjØa-mannskapet returnerte til Norge med suksess i bagasjen, ble de mottatt som nasjonale helter av en nasjon som nå var selvstendig. Dette danner bakgrunnen for oppgaven som tar for seg hvordan GjØa-ekspedisjonen kunne benyttes i en nasjonsbyggende kontekst. Oppgavens mål er å få innsikt i hvordan avisenes fremstilling av ekspedisjonen bidro til nasjonsbygging i Norge, og hvordan ekspedisjonen ble brukt som instrument for å skape nasjonal identitet. Dette er gjort gjennom en analyse av syv norske aviser. For å tydeligere kunne se om og hvordan den norske fremstillingen kan betegnes som nasjonsbyggende, er også en kortere analyse av tre svenske aviser fra samme periode gjennomført.

Norske aviser hadde en konsensus i nyhetsdekningen av ekspedisjonen, variasjoner avhengig av avisenes politiske grunnsyn var små. Avisene bærer preg av den rådende oppfatningen av at vitenskapelige prestasjoner hadde stor betydning for nasjonen. Den naturvitenskapelige delen av ekspedisjonen ble fremhevet, særlig i startfasen. Ved ekspedisjonens hjemkomst, ble vitenskapen derimot ofte overskygget av den sjømannsdåden og bragden som ble utført da Nordvestpassasjen ble gjennomført for første gang. De norske avisene var fulle av lovord om denne prestasjonen. Amundsen ble gjerne fremstilt som et symbol på den norske folkekarakteren. Nasjonalromantiske trekk, som å vise til den historiske «gullalderen» da Norge sist var selvstendige var også en gjenganger.

Den samlede pressedekningen viser at den norske offentlighetens forhold til Amundsen var udelt positivt på dette punktet. Amundsen ble gjenstand for mye oppmerksomhet. Han ble i avisene beskrevet som den seirende øverstkommanderende i en krig mot naturen, og i en kappestrid mot andre nasjoner.

I sammenligningen med de svenske avisene er det påfallende hvordan de norske avisene omtaler Amundsen og hans ekspedisjon. Den nasjonsbyggende retorikken synes tydelig. De norske avisenes dekning av ekspedisjonen la premissene for en heltedyrkelse av Amundsen. I Norge ble Amundsen kreditert med å ha gjennomført to store prestasjoner, disse ble omtalt på en måte som gjorde det tydelig at GjØa-ekspedisjonen kan sees som en medvirkende del i nasjonsbyggingsprosessen i Norge.

*«Atter en gang har Norges Navn i Hædersdragt fløiet over Verden
fortællende at Sagatidens Kraft og Handletrang fremdeles lever og har
sit Hjem mellem vore Fjelde og Fjorde.»*

- Hovedstadens «Gjøa»-Dag, Dagbladet 20.11.1906

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD	iii
SAMMENDRAG	iv
1 INNLEDNING	1
1.1 <i>Introduksjon</i>	1
1.2 <i>Tema og forskningsspørsmål</i>	2
1.3 <i>Historiografi</i>	4
Norsk polarhistorie og biografiske verk	4
Massemedier og polarhistorie	6
1.4 <i>Oppgavens utforming</i>	7
2 TEORIER	8
2.1 <i>Nasjonalismeteorier</i>	8
Hva er en nasjon?	8
Hva er nasjonalisme?	9
Det norske nasjonsbyggingsprosjektet	10
2.2 <i>Vitenskap, helteskikkelser og vitenskapsmannen som helt</i>	12
Vitenskapen i samtiden	12
Vitenskapelige resultater som nasjonal markering	13
Hva er en helt?	15
Vitenskapsmannen som helt	15
3 KILDEUTVALG OG AVGRENSNING	18
4 OFFENTLIGHET, KILDER OG METODE	22
4.1 <i>Offentligheten og aviser</i>	22
4.2 <i>Aviser som kilde</i>	24
4.3 <i>Metode</i>	26
5 BAKGRUNN	28
5.1 <i>Roald Amundsen og GjØa-ekspedisjonen</i>	28
5.2 <i>Det politiske bakteppet</i>	29
6 1903	32
6.1 <i>Finansiering og vitenskapelig prestisje</i>	32
6.2 <i>Avreise og første del</i>	36
6.3 <i>Er det galt fatt?</i>	37
6.4 <i>Blind alarm</i>	38
7 1904	40
7.1 <i>Bud fra danskene</i>	40
7.2 <i>Amundsens brev</i>	41
8 1905	43
8.1 <i>Den magnetiske Nordpolen</i>	43
8.2 <i>Juni – september. En stille stund</i>	47
8.3 <i>Brevet fra «GjØa»</i>	48
8.4 <i>GjØa Vrag? Nye rykter om ulykke</i>	50
8.5 <i>Amundsen ankommet Alaska</i>	51
9 1906	58
9.1 <i>Nome</i>	58
9.2 <i>Salget av GjØa. «Ingen tid at spille»</i>	59
9.3 <i>GjØa-mennene i San-Francisco</i>	61
9.4 <i>Roald Amundsen i Kristiansand</i>	62

9.5	<i>Festlig mottakelse i Kristiania</i>	64
9.6	<i>Festmiddag på Grand</i>	67
9.7	<i>Roald Amundsen i det geografiske selskap</i>	72
9.8	<i>Tromsøs GjØa-menn</i>	74
9.9	<i>Roald Amundsens Stordaad. Nansen om GjØa</i>	75
9.10	<i>Anerkjennelse fra utlandet</i>	77
9.11	<i>Nasjonalhelten Amundsen</i>	80
10	PÅ DEN ANDRE SIDEN AV KJØLEN	85
10.1	<i>1903 - 1904 – Mindre oppmerksomhet, mindre spekulasjon</i>	85
10.2	<i>1905 – Nære, men ikke i mål</i>	87
10.3	<i>1906 – Svenske forhold</i>	90
11	SAMMENDRAG OG KONKLUSJON	95
12	LITTERATUR	106
12.1	<i>Sekundærlitteratur</i>	106
12.2	<i>Primærkilder</i>	110
	Norske aviser	110
	Svenske aviser	110

1 INNLEDNING

1.1 Introduksjon

I første bind av *Norsk Polarhistorie* hevder Anne Eriksen at da Roald Amundsen «trådte inn på den polare- og nasjonale- arena, var polarforskning definert som en nasjonalt heroisk aktivitet, og det eksisterte en allmenn forståelse av at ekspedisjoner for oppdagelse og kartlegging av ukjente polarområder hadde en nasjonal betydning.»¹ Hvilken nasjonal betydning hadde Amundsens første ekspedisjon?

I Norge eksploderte interessen kring polarekspedisjoner med Nansens vellykkede forsøk på å krysse Grønland i 1888. Polarområdene hadde under store deler av 1800-tallet vært gjenstand for interesse, de lokket til seg oppdagere og fangstmenn fra flere land rundt om i verden. På denne tiden begynte man med ny geografisk kartlegging, drevet fram av imperialismen. Kartlegging av ukjente områder gjorde det mulig å gjøre krav på landområder, før de faktisk ble okkupert. Til slutt gjenstod det tre ukjente områder på verdenskartet. Afrikas midt, og områdene rundt de to polene. Samtidig fikk vitenskapen økende betydning. For å bli regnet som «sivilisert» nasjon måtte man bidra vitenskapelig. På 1800-tallet var det en utbredt oppfatning at «raser» og nasjoner befant seg i et hierarki etter utviklingsnivå. Fremgang innen naturvitenskapen var et tegn på høyt utviklingsnivå. Nasjoner kriget ikke bare militært, men også kulturelt. «Siviliserte europeere pekte på at den fredelige kappestrid var det som indikerte en nasjons evne til å fremme sivilisasjonens sak».² Denne kartleggingen av jorden, og vitenskapens viktighet, gjorde det mulig for vitenskapsmenn å få finansiering til gjennomføring av polarferder.³

Polarhistorie er et felt innen historiefaget mange nordmenn har et forhold til. I Norge kjenner de fleste til landets største polarhelter. At Amundsen regnes som en nasjonal helt for sine bedrifter, kan mange enes om. Det er få som kan måle seg med Amundsens mange polare rekorder. Den mest kjente av disse er kanskje hans ekspedisjon til Sydpolen i 1911. Det er skrevet utallige biografer og bøker om Amundsen. I 2019 kom det en spillefilm basert på Amundsens liv og oppdagelsesreiser. Han er i det store og hele en av de mer kjente personene i norsk historie. Hans gjennombrudd kom med Gjøa-ekspedisjonen som varte fra 1903 til

¹ Eriksen «Polarheltene – minner og monumenter», 366.

² Friedman «Polar Stormakt», 111.

³ Wråkberg «Polområdets gåter», 21-22.

1906. Da Amundsen gjennomførte Gjøa-ekspedisjonen, var avisene tidens massemedium. Det var vanlig at aviseiere sponset polarekspedisjoner, fordi dette var noe leserne ville lese om.⁴

Polarheltenes formidling av farefulle oppdagelser fascinerte ved overgangen fra det 19. til det 20. århundre. Hver ny breddegrad ble feiret som en seier i kampen om de store målene: Publikum ventet spent på hvilken nasjon som skulle få æren av å plante flagget på jordens ytterpunkter eller seile de nordlige passasjene.⁵

Det var gjennom avisene publikum fikk muligheten til å følge ekspedisjonen. Avisene var en del av nasjonsbyggingsprosessen. En undersøkelse av avisenes dekning av Gjøa-ekspedisjonen vil kunne gi et innblikk i den norske nasjonsbyggingen og konstruksjonen av nasjonale helter. Gjøa-ekspedisjonen vil være ekstra interessant i denne sammenhengen, da den begynte i 1903, mens Norge fortsatt var i union med Sverige. Da de kom hjem i 1906 var Norge en selvstendig stat, for første gang siden Norge ble et lydrike under Danmark i 1537. Derfor er jeg kommet fram til følgende problemstilling:

Brukes polarekspedisjonen som instrument for å skape nasjonal identitet, og i så fall, hvordan?

1.2 Tema og forskningsspørsmål

Norske avisers fremstilling av polarekspedisjoner er ikke viet mye oppmerksomhet i forskningslitteraturen tidligere. Mange aviser kjøpte rettighetene til nyheter fra ekspedisjonene. Avisene var den viktigste formidler til folket om Amundsens fremferd, hva han lyktes med og ikke lyktes med. Når Amundsen forsvant, spekulerte man i avisene om hvor han tok veien, om hva som hadde skjedd. Amundsen var avhengig av avisene. Han var avhengig av den offentlige mottakelsen og støtten de kunne generere. Samtidig som dette er godt kjent, og omtalt i mye av forskningslitteraturen på feltet, er det overraskende hvor lite oppmerksomhet avisene egentlig har fått i denne sammenhengen. Det finnes litt forskning som dekker medienes rolle for Sydpolsekspedisjonen, men ingen som forsker på flere av hans ekspedisjoner. Det finnes lite som omhandler hvilken rolle avisenes fremstilling av polarekspedisjoner spilte for den unge nasjonen Norge. Jeg håper gjennom denne oppgaven å kunne belyse det siste.

En undersøkelse basert på aviser vil naturlig nok påvirkes av hvor mye som ble publisert om ekspedisjonen i de ulike periodene. I visse tidsperioder var det lite nytt å hente fra ishavet, og det går måneder uten at Amundsen og Gjøa blir omtalt. I dagene rundt hjemkomsten var

⁴ Erlandsen «Kalde kyster, ukjent land», 7.

⁵ Ibid., 15.

det derimot flere artikler daglig. Mottagelsene og feiringen av polarheltene har vi ikke direkte tilgang til og vi må basere oss på kilder til disse hendelsene. Schimanski og Spring skriver at interessant nok så er disse mottagelsene ofte lite omtalt.

Interestingly, some of the expeditionary reports and journals published later cover these receptions only cursorily, or end their narratives already before or part-way through the sequence of receptions, indicating a discursive pressure in these first-person and scientific genres to avoid mentioning celebrations of the self and to place emphasis on the more serious aspects of Arctic exploration.⁶

Mottagelsen av medlemmene er lite omtalt i senere publikasjoner som tar for seg ekspedisjonen. For eksempel omtales den store banketten på Grand bare med noen linjer i Bomann-Larsens bok. Amundsen selv omtaler den ikke overhodet i sin bok fra 1907. De mest detaljerte fortellingene om mottagelsene er å finne i lokale og nasjonale aviser.⁷ Nettopp mottagelsen av Amundsen og hans mannskap får stor oppmerksomhet i de norske avisene, og vies derfor også mye plass i denne oppgaven. Mottagelsen av ekspedisjonen til Norge er også ekstra interessant i denne sammenhengen, da den kan fortelle mye om nasjonsbyggingen som fant sted. Ekspedisjonen ville neppe fått den samme publisiteten om målet ikke ble oppnådd, eller om flertallet av ekspedisjonens medlemmer døde som resultat av ferden. Hvordan et vellykket resultat ble omtalt er derfor særlig interessant.

Denne oppgaven vil ta for seg dekningen av Gjøa-ekspedisjonen, inkludert tiden etter hjemkomsten til Norge. Jeg vil først kartlegge hva norske aviser skrev om ekspedisjonen og deres framferd, og hvilke forhold pressen la vekt på. For det andre vil jeg ta for meg dekningen av Amundsen og mannskapet. De ble både omtalt i pressen, og skrev selv innlegg via brev til avisene. Målet vil være å bidra til en økt forståelse for sammenhengen mellom medie-, nasjons- og polarhistorie. Den overordnede problemstillingen er som nevnt over: Brukes polarekspedisjonen som instrument for å skape nasjonal identitet, og i så fall, hvordan?

Fire teser danner et grunnlag for undersøkelsen og fungerer som hjelpemiddel i analysen. Disse er:

1. Avisene fremmer et nasjonsbyggende budskap, hvor prestasjonen og dens betydning for nasjonen Norge er overordnet det vitenskapelige.
2. Amundsen blir mye omtalt og beskrevet, dette med en nesten utelukkende positiv vinkling.
3. Siden avisene var mer «samstemte» i sin dekning av unionsoppløsningen, er det lite som skiller mellom avisenes framstilling om ekspedisjonen også.

⁶ Schimanski og Spring «'Explorers' Bodies in Arctic Mediascapes», 52.

⁷ Ibid., 52.

4. Avisenes dekning av ekspedisjonen endrer preg etter unionsoppløsningen i 1905, og la ekstra fokus på det norske og nasjonale før oppløsningen, da man ønsket seg ut av unionen.

Omtalen av ekspedisjonene var i stor grad dekket av aviser. Avisene var denne tidens største medium, både offentlig debatt og nyhetsformidling fant sted her. Gir avisene ett samlet bilde av en norsk nasjonal helt, eller vender de seg på noe tidspunkt mot ham? Gir avisene vitenskapen mest oppmerksomhet, eller fokuserer de på den polare rekorden? Skiller avisenes fremstilling seg fra hverandre? Er det i så fall geografi, eller politisk tilhørighet som danner et skille? Det ble i en tale for ekspedisjonen hevdet at de hadde spredt «Glans og Hæder over sit Land»⁸ da ekspedisjonen var fullført. På hvilken måte kunne ekspedisjonen hedre Norge, og hvordan fremsto denne hyllesten i den norske offentligheten?

1.3 Historiografi

Polarhistorie generelt og norsk polarhistorie er to temaer det finnes mengder med litteratur om. Ikke bare norske, men også andre nordiske, engelske, amerikanske og russiske historikere og skribenter har skrevet om de modige polarheltene, både kjente og mindre kjente. Det er et felt det er mye forsket på. Denne forskningen dreier seg ofte om de store heltene. Det finnes et fantastisk kildemateriale. Dagbøker, brev, telegrammer og biografier har dannet grunnlag for mange prosjekter om polarekspedisjonene, vitenskapen, ressursene, hva som drev dem, og hva de oppnådde.

Norsk polarhistorie og biografiske verk

Historiker Shelagh Grant hevder at for vestlige forskere var arktisk historie i århundrer synonymt med polaroppdagelseshistorie. Derfor var feltet også domenet til europeiske, russiske og senere amerikanske forskere. Siden oppdagelseshistorien hyllet helter, erobringer og stolthet over fullførte dåder ble den lett integrert i nasjonal- og imperialhistorien til de nylig industrialiserte nasjonalstatene⁹. Generelt kan en si at det som lenge utmerket seg innen polarhistorien var fokuset på ekspedisjonslederen. Med moderne forskning har det kommet et skifte på dette punktet, og den øvrige besetningen har blitt viet mer oppmerksomhet. Denne endringen fra individ til mannskap kom gradvis og var blant annet et resultat av postkoloniale tilnærminger på 1990-tallet.

⁸ «Gjøa»-Expeditionen, Aftenposten 19.11.1906 s.1.

⁹ Grant, «Point – Counterpoint», 145

Det store fokuset på ekspedisjonslederne har ført til et stort utvalg biografier. Roald Amundsen er intet unntak. De fleste fremstiller Amundsen som en dyktig og modig polarhelt, med øyne for detaljer som ikke lot tilfeldigheter avgjøre noe. Axel Ahlmans bok *Isviddernas Hjältar*¹⁰ fra 1928 har, som tittelen avslører, en nesten glorifisert fremstilling av Amundsen. Et spor mange etter ham også har fulgt. I årene etter hans død ble Amundsen beskrevet i et overveiende gunstig lys. Odd Arnesen skrev i 1929 i sin bok om Amundsen: «Hans minne vil leve evig i det norske folket, sagnet vil gå om ham som vår tids Olav Tryggvason.»¹¹ På 70- og 80-tallet kom det som av Espen Ytreberg er omtalt som en «myteknusende» periode, der helteimaget til Amundsen ble utfordret.¹² Eksempler på litteratur som stiller seg mer kritisk til Amundsen er Kåre Holts «*Kappløpet*», og Tor Bomann-Larsens «*Roald Amundsen*».¹³ De er mer kritiske til det heltebildet som gjerne males av Amundsen. De viser til sider ved ham som er mindre flatterende. Holt kalte Amundsen for «smålig, uten horisont utover det å komme først til punkter på kartet der ingen hadde vært før ham.»¹⁴ Bomann-Larsen var litt mildere enn Holt i sin bok. Han beskrev blant annet Amundsen som en person uten evne til forpliktende menneskelige relasjoner. Noe som ledet til at han stadig sviktet sine nære og kjære til fordel for ekspedisjoner. I dag fremstår både heltebildet og myteknusningen av Amundsen som litt for ensartede og forenklede i sine framstillinger. I dag kan en erkjenne at Amundsen var en kompleks person med sterke egenskaper med både positive og negative sider.

Et hovedverk innen den norske forskningslitteraturen er «*Norsk Polarhistorie*»¹⁵ som består av tre bind. De tre tar for seg tre ulike vinklinger av polarhistorien. Ekspedisjonene i seg, vitenskapen og ressursene/rikdommene. Bøkene består av bidrag fra blant annet Urban Wråkberg, Anne Eriksen, Geir Hestmark Robert Marc Freidman og Einar-Arne Drivenes og Harald Dag Jølle. Bøkene gir en god oversikt over de viktigste trekkene ved norsk polarhistorie. Et annet verk som er tatt i bruk i denne oppgaven er Hans Christian Erlandsens «*Kalde Kyster, Ukjent Land*»¹⁶ som forsøker å gi et helhetsbilde av den norske polarhistorien fra 1840-tallet fram til nåtid. Publikasjoner fra Norsk Polarinstitutt er også benyttet, slik som Åsa Elstads «*Polar-Noreg, Det Kvite Eventyret*»¹⁷. Disse danner en viktig kontekst for

¹⁰ Ahlman, *Isviddernas hjältar*.

¹¹ Arnesen, *Roald Amundsen som han var*, 249.

¹² Ytreberg, «Roald Amundsen, mest helt eller skurk?».

¹³ Holt, *Kappløpet*, Bomann-Larsen, *Roald Amundsen*.

¹⁴ Holt, *Kappløpet*, 14.

¹⁵ Drivenes og Jølle. *Norsk polarhistorie (1-3)*.

¹⁶ Erlandsen, *Kalde Kyster, Ukjent Land*.

¹⁷ Elstad. *Polar-Noreg*.

arbeidet, og tas i bruk for å danne et bilde av tiden, diskursen og samfunnet oppgaven tar for seg.

Massemedier og polarhistorie

I denne oppgaven vil også norsk mediehistorie være relevant. Ett samleverk innen dette feltet er «Norsk Presses Historie», som består av 4 bind. Bind 2 tar for seg perioden 1880-1945, og bind 4 gir en oversikt over norske aviser fra A til Å.¹⁸ Et annet hovedverk som kan nevnes er Henrik Bastiansen og Hans Fredrik Dahls «Norsk Mediehistorie»¹⁹. Her skriver de blant annet om telegrafens betydning for avisene, og hvordan dette påvirket opinionsdannelse. Begge disse tar opp temaet kring unionsoppløsningen og pressens rolle i den, eller dens påvirkning på pressen. Ingen av dem skriver mer enn en bisetning om Amundsen i samme tidsperiode. Det finnes lite litteratur som kombinerer polarekspedisjoner og medienes rolle. Her må boka *Norske polarheltebilder*²⁰ nevnes. Boka omhandler blant annet sammenhengen mellom polar- og fotografihistorie og tar for seg hvordan det norske heltebildet av polarutforskerne ble dannet. Også «Den nyttige taperen»²¹, skrevet av Simonsen og Alnæs må trekkes frem. Artikkelen tar for seg britten Robert F. Scotts rolle i norske medier. Scott og Amundsen konkurrerte om å bli først til sydpolen, artikkelen tar for seg hvordan Scott ble en brikke i norske mediers fremstilling av dette kappløpet. Den andre som skal nevnes i denne sammenhengen er Merete Habberstad, som skrev en hovedoppgave i 1995 ved universitetet i Oslo. I oppgaven *Myten om Polarfareren*²² gjør Habberstad en studie av pressedekningen av fire polarekspedisjoner. De fire er Nansens mot Nordpolen, Amundsens Sydpolferd, Bjørn Staibs nordpolekspedisjon og Erling Kagges ekspedisjon til Sydpolen. Disse strekker seg over en tidsperiode på nesten hundre år. Habberstad skriver om et lignende tema som Beau Riffenburgh tar for seg i boken med samme navn. I *The myth of the explorer*²³ tar Riffenburgh for seg det gjensidige fordelaktige forholdet mellom oppdagerne og pressen.

En annen som kan trekkes fram er Espen Ytrebergs «*The 1911 South Pole Conquest as Historical Media Event and Media Ensemble*»²⁴. Her skriver han om hvordan denne polferden spesielt ble en mediebegivenhet. Ytreberg viser hvordan Amundsen bevisst samarbeidet med aviser i hjem- og utland, for å få publisitet og økonomisk støtte. En siste tekst som skal

¹⁸ Dahl, et al., *Norsk presses historie (1-4)*.

¹⁹ Bastiansen og Dahl, *Norsk mediehistorie*.

²⁰ Lund og Berg, *Norske Polarheltebilder: 1888-1928*.

²¹ Alnæs og Simonsen, «Den nyttige taperen».

²² Habberstad, *Myten om polfareren*.

²³ Riffenburgh, *The myth of the explorer*.

²⁴ Ytreberg, «The 1911 South Pole Conquest as Historical Media Event and Media Ensemble».

nevnes er Schimanski og Springs «*Explorers' Bodies in Arctic Mediascapes*».²⁵ Her tar de for seg mottagelsen av den østerriksk-ungarske ekspedisjonen i 1874, og gjør en diskursanalyse av hvordan ekspedisjonen ble fremstilt i trykte medier.

Habberstad, Ytreberg og Alnæs/Simonsen har det til felles at av Amundsens mange ekspedisjoner er kun ferden mot sydpolen omtalt. Andre ferder han gjorde er ikke nevnt. Det andre de har til felles er at de er medievitere. Gjøa-ekspedisjonen er viet liten oppmerksomhet. Få har brukt aviser til å forske på norsk polarhistorie. Det er lite trolig at det er noen større forskjell i metode og fremstilling mellom medievitene og historikerne, men det forteller om hvor lite fokus dette har fått i norsk historie.

Min oppgave vil tematisk plassere seg mellom Riffenburgh og Schimanski/Spring. Den vil dreie seg om mediedekningen av Amundsens ekspedisjon, og knytte dette opp mot polarheltebildet. Den vil i likhet med det meste av historiografien ha et nasjonalt rammeverk, med nasjonalstaten Norge som utgangspunkt.

1.4 Oppgavens utforming

De første kapitlene vil ta for seg teorier og historisk kontekst som danner forutsetninger og referanserammer for denne oppgaven. Deretter vil bruk av kilder og fremgangsmetode bli introdusert. De neste kapitlene vil ta for seg hvordan Gjøa-ekspedisjonen ble omtalt i avisene før, under og etter ekspedisjonens gang. Siden de norske avisene er hovedtema er disse omhandlet først. Hvert kapittel tar for seg ett kalenderår fra 1903 til 1906. De svenske kildene blir redegjort for i et eget kapittel. I det avsluttende kapittelet vil jeg forsøke å summere og konkludere.

I utgangspunktet vil jeg presentere pressedekningen kronologisk, og analysere et utvalg sentrale artikler grundigere. Jeg vil også underveis vise fellestrekk og overordnede temaer som går igjen gjennom hele perioden.

Mengden stoff som ble publisert om Gjøa under ekspedisjonens gang varierer. Samtidig endrer avisenes dekning art underveis. Før avreise var avisene mer deskriptive. Ytreberg skriver at de begrenser seg til kun å registrere fakta før sydpolsferden. Dette er tilfellet også før Gjøa-ekspedisjonen.²⁶ Senere i ekspedisjonsløpet blir avisene mer beskrivende i sine omtalelser, det gir mer rom for analyse av innholdet.

²⁵ Schimanski og Spring, «*Explorers' Bodies in Arctic Mediascapes*».

²⁶ Ytreberg, «The 1911 South Pole Conquest as Historical Media Event and Media Ensemble», 176.

2 TEORIER

Forskning på polarhistorie kan deles inn i tre hovedfokusområder. Vitenskapshistorie, økonomihistorie og kulturhistorie. Min oppgave vil for det meste være en del av den sistnevnte. Samtidig vil den kunne være del av vitenskapshistorien ved å diskutere vitenskapens rolle i mediene. Flere ulike teorier vil kunne være relevante for oppgaven. Nasjonalisme og nasjonsbygging er begreper det er nødvendig å ta for seg. Det samme vil teorier om helter og heltedyrkelse.

I en artikkel som tar for seg Karl Deutschs nasjonalismeteorier skriver Kamila Stullerova at modernistene ser nasjonalisme som noe spesielt for moderne tid. Videre hevder hun at selv om forskjellene mellom de ledende modernistene er store, mener de alle at modernitet, med industrialisering og massekommunikasjon førte til en endring i den kollektive identiteten og påvirket hva modernistene kaller nasjonal mobilisering, nasjonal bevissthet, nasjonal utvikling eller nasjonsbygging.²⁷

2.1 Nasjonalismeteorier

Hva er en nasjon?

Å definere nasjonen har vært forsøkt av mange, det finnes ikke ett riktig svar på spørsmålet om hva en nasjon er. Under opplysningstiden endret synet seg på hvem som var del av nasjonen. Etter hvert ble nasjon brukt om folket, uavhengig av styresett og konstitusjon. Det som nå ble viktig var at befolkningen i ulike land hadde særtrekk som skilte dem fra andre, de hadde en «nasjonal egenart».²⁸ En subjektiv nasjonsoppfatning bygger på at en folkegruppe som anser seg selv, eller andre som en nasjon, er en nasjon. Ernest Renan argumenterte for en slik bruk av ordet da han hevdet at nasjonen er «kollektiv erindring og felles bevissthet, vilje til fortsatt felleskap, et spørsmål om solidaritet og gjensidig tillit.» Han kalte nasjonen en «daglig folkeavstemning».²⁹ Ifølge Østerud har dette satt spor i våre dagers nasjonsbegrep.³⁰

Freidrich Meinecke skilte mellom *Staatsnation* og *Kulturnation*,³¹ og en slik form for skille er etter hvert blitt brukt av flere. Dette er dominerende nasjonsmodeller. Forenklet kan en si at en statsnasjon bygges «ovenfra», og den statlige rammen former et nasjonalt

²⁷ Stullerova, «In the footsteps of Karl Deutsch: On nationalism, self-determination and international relations», 315.

²⁸ Østerud, *Nasjonalisme*, 18.

²⁹ Ibid., 19-20.

³⁰ Ibid., 20.

³¹ Ibid., 22.

fellesskap. Motsatsen er en kulturnasjon, hvor folkekulturen er sett som grunnlaget for politisk fellesskap. Nasjonen bygges «nedenfra». Kulturnasjonen er kanskje spesielt relevant i denne oppgaven. Da målet er å se om og hvordan avisene fremmet et nasjonsbyggende budskap. Dette er et eksempel på kulturelle forhold som kan bygge forestilte fellesskap. Narve Fulsås skriver at den «felles nåtiden» som avisene fortalte om er «avgjerande for at nasjonen som førestelt fellesskap av samtidige skulle få eit massegrunnlag».³² Fulsås forklarer det slik at den samtidige observasjonen av en hendelse danna grunnlaget for å kunne tenke nasjonen som ett fellesskap. Samtidig kunne slike hendelser ha emosjonell eller moralsk verdi og kunne brukes målrettet for å styrke den nasjonale følelsen. Avisene var et middel som fikk hendelser til å ramme hele nasjonen.³³

Tanken om nasjoner har også ført til tanken om nasjonalstater. Nasjonalstaten er en stat som utgjør et nasjonalt fellesskap. Dette stammer fra det såkalte nasjonalitetsprinsippet. «Hver nasjon sin stat, og hver stat en nasjon.»³⁴ Dette prinsippet om at stat og nasjon skal sammenfalle ble brukt for å forsvare norsk selvstendighet ovenfor nabolandene.

Hva er nasjonalisme?

Nasjonalismeteorikere som Benedict Anderson, Anthony Smith og Eric Hobsbawm har lagt mye av grunnlaget for forskningen på dette tema. De har ulike tilnærminger, men alle har forsøkt å forstå hvorfor og hvordan nasjonalisme kan ha fått så stor politisk kraft.

Nasjonalisme er et flertydig ord som kan ha flere betydninger. Det kan brukes, og har også blitt brukt som politisk våpen. Nasjonalisme har i vårt samfunn i dag en negativ konnotasjon, men faktum er at det ikke alltid har vært sånn. Ordet nasjonalisme har endret mening etter hendelser og politiske svingninger. Det var først etter andre verdenskrig og NS sin bruk av begrepet det har blitt sett på som noe negativt på den måten det av mange er i dag.³⁵ Østerud argumenterer for at det er nødvendig å bruke nasjonalismer i flertall.

«Nasjonalisme blir stimulert av avmakt»³⁶ sier Østerud. Han hevder at behovet for å vise nasjonal identitet øker når beslutningsmyndigheter blir flyttet til andre steder. Det er altså naturlig at den norske nasjonalismen blomstret i tiden før og under unionsoppløsningen. Nordmennene gikk sammen mot en «felles fiende» som var den svenske unionsmakten.

³² Fulsås, *Havet, døden og været*, 104.

³³ Ibid., 104-105.

³⁴ Østerud, *Nasjonalisme*, 143.

³⁵ Ibid., 9-13.

³⁶ Ibid., 154.

Det er viktig å understreke at nasjonalisme ikke nødvendigvis handler om ekskludering av «de andre» og undertrykkelse, selv om det kan bety det for noen. For andre kan nasjonalisme bety kjærlighet til fedrelandet og selvstendighet. «Nasjonalismen sier ikke at det nasjonale fellesskap til enhver tid er overordnet alt annet, men at nasjonen er bærer av ideen om en suveren stat.»³⁷ Både i unionskampen, og i tiden etter, var den norske nasjonalismen først og fremst en venstre politisk kraft. Venstresiden i politikken fikk det lettere når de skulle fremme det nasjonale fordi politisk demokratisering, parlamentarisme og unionsoppløsning alle ble sider av samme sak. Venstre-partiet vant kampen om de nasjonale symbolene fordi høyre-siden i større grad forsvarte kongemakt og institusjoner mer forankring utenfor Norge.³⁸

Nasjonalismen var ikke lik i hele Skandinavia. Øyvind Østerud skriver at i Norge var nasjonalisme et prosjekt for uavhengighet og demokratisk styre, mens det i Sverige ble brukt om en høyreorientert retning som idealiserte den svenske storhetstiden.³⁹ Altså var utgangspunktet for hva som ble ansett som nasjonalistisk ulikt i de to landene. Dette kan være nyttig å tenke på i forbindelse med Frängsmyrs teori om hvorvidt ekspedisjoner ble drevet av nasjonalistiske mål i Skandinavia.⁴⁰ De norske avisenes dekning av Gjøa-ekspedisjonen tyder i alle fall på at nasjonsfremmende aspekter fantes, selv om disse kanskje ikke sammenfalt med Amundsens egne hensikter for ekspedisjonen.

Det norske nasjonsbyggingsprosjektet

Nasjonsbygging kan forstås som en prosess der en statsdannelse forsøker å «sveise sammen» regioner, distrikter og innbyggere i ett nasjonalt fellesskap. Dette forestilte fellesskapet utgjør nasjonen. Nasjonsbygging skaper nasjonal følelse og identitet. Nasjonsbygging kan beskrives som «summen av direkte og indirekte virkemidler i utviklingen av et nasjonalt fellesskap».⁴¹ Symboler, hendelser og egenskaper blir i en slik sammenheng dyrket som nasjonalt identitetsgivende. Nasjonsbygging handler om å framheve de delene av historien som kan forene folket og glemme de som kan fragmentere. Det fantes spor av norsk nasjonal bevissthet fra siste del av 1700-tallet, men det var først på 1800-tallet at nasjonsbygging virkelig tok form i Norge. Den norske nasjonalismen på slutten av 1800-tallet fremhevet historiske røtter og oppfordret til politisk demokrati. Historien om det norske folk ble trukket

³⁷ Østerud, *Nasjonalisme*, 146.

³⁸ Ibid., 56-61.

³⁹ Ibid., 9.

⁴⁰ Frängsmyr, *Vetenskapsmannen som hjälte*, 167.

⁴¹ Østerud, *Nasjonalisme*, 28.

tilbake til vikingtiden, da Norge var fritt fra Danmark, og den selvstendige bonden ble sett på som bærer av arven fra denne tiden.

I krisetider vil ofte den nasjonale identiteten vokse seg spesielt sterk, slik som under den tyske okkupasjonen, eller ved unionsoppløsningen i 1905. Nasjonalisme i Norge fram mot 1905 var en kamp mot Sveriges dominans i unionen. Nasjonalitetsprinsippet, altså tanken om at nasjonalt felleskap skal sammenfalle med stat, ble brukt for å forsvare hvorfor Norge skulle være selvstendig fra nabolandene. John Stuart Mill hevdet at dette prinsippet var en forutsetning for demokrati.⁴² Hans argument var at et representativt styre ikke kan fungere uten en grunnleggende enighet og solidaritet blant folket.

Nasjonsbyggingsprosessen i Norge var fylt av spenninger og konflikter mellom motstridende parter. Med et nasjonsbyggingsperspektiv på historien er det i Norge ikke unaturlig å kalle tiden fra 1770 til 1905 som det lange 1800-tallet. I denne tidsperioden fantes flere ulike nasjonsbyggingsprosjekter.

Et viktig trekk i den norske nasjonsbyggingen er forestillingen om en tett sammenheng mellom naturen og den norske folkekarakteren. Kanskje viktigst av disse forestillingene er forestillingen om at det norske kalde klimaet hadde foredlende virkning på det norske folk. Denne foredlende effekten stod i kontrast til jåleri og «fremmed luksus». Dette ga på 1700-tallet opphav til en bølge av norsk vinteridealiserings.⁴³ Budskapet var at i Norge levde man et naturlig liv i kontakt med naturen. Vinter ble omdefinert til noe positivt. Selv om de har samme geografiske eller historiske tilknytning til polarområdene som Norge, profilerer verken amerikanere, briter, svensker eller dansker det polare som en del av den nasjonale egenarten på samme måte som Norge.⁴⁴ Dette vinterlivet som særegent norsk kommer fra samene, som alt på 1600-1700-tallet ble fremstilt som særlig motstandsdyktige mot det kalde klimaet.⁴⁵ Et annet særtrekk som nordmenn har fra samene er skiløping.⁴⁶ Skienes rolle som nasjonalt symbol ble styrket mot slutten av 1800-tallet. Dette symbolet ble bekreftet av Nansens bragd da han krysset Grønland på ski. Nansen, Amundsen og andre polarforskeres prestasjoner beviste at nordmenn var bedre enn andre på overlevelse i polare forhold. Nansen skal til og med ha uttalt at «Vi har forutsætningerne til at taale klimatet bedre end de fleste andre, og vi har i vore skiløbere en overlegenhet, som er ganske betydelig.»⁴⁷ Christensen

⁴² Østerud, *Nasjonalisme*, 104.

⁴³ Christensen «Oppfatninger om det norske før 1814», 66-67.

⁴⁴ Elstad, *Polar-Noreg*, 51.

⁴⁵ Christensen, «Oppfatninger om det norske før 1814», 68.

⁴⁶ Goksøyr, «Idretten og det norske: aktivitet som identitet», 163.

⁴⁷ Elstad *Polar-Noreg*, 50.

skriver at å lære nordmenn å elske sitt land forutsatte en ny entusiasme. Denne måtte først og fremst «fremelskes ved å romantisere naturen, historien og befolkningen.»⁴⁸

Ifølge Åsa Elstad var det at ski var et viktig framkomstmiddel i pionertida for norsk polarforskning, en stekt medvirkende faktor i rollen ski har fått i nasjonsbyggingen. Polarlandskapet ble det mest nasjonale av alle skiterreng. De norske polarekspedisjonene bidro til at skiidrett ble et nasjonalsymbol, og den sterke sportnasjonalismen i landet. Elstad mener at sporene fra polarnasjonalismen til sportnasjonalismen er tydelige.⁴⁹

2.2 Vitenskap, helteskikkelser og vitenskapsmannen som helt

Vitenskapen i samtiden

Fra andre halvdel av 1800-tallet så naturvitenskapen en voldsom ekspansjon. Naturvitenskapen ble bidragsytende til den økonomiske veksten når funn og oppfinnelser ble tatt i bruk i industrien. Naturvitenskapen fikk sitt store gjennombrudd på denne tiden, ved århundreskiftet hadde den dominerende innflytelse på den lærde verden. Det var nå vitenskapen som spilte hovedrollen for menneskers utvikling. George Sarton blir ansett som vitenskapshistories far. Han var en stor entusiast av framskrittets idéen, som var toneangivende på slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet. Han mente at alle store avgjørende hendelser førte til utvikling framover. Denne framskrittstroen gikk ut på at det var menneskers oppgave å oppdage og beseire naturen. Filosofien måtte vike for vitenskapelige og industrielle resultater.

Det er i denne sammenhengen viktig å være tydelig på, at betegnelsen vitenskapsmann på denne tiden kunne ha flere betydninger. En eventyrer og oppdagelsesreisende som samlet materiale og kartla ukjente områder kunne bli ansett som vitenskapsmann. Amundsens vitenskapelige bidrag bestod av innsamling av materiale og det var betydelige mengder av dette. Med spesialiseringen av vitenskapene mot slutten av 1800-tallet ble vitenskap oftere assosiert med utdanning. Dette kan forklare hvorfor Aksel S. Steen⁵⁰ blant annet benyttet anledningen til å fortelle gjennom avisene om hvilken kyndig opplæring Amundsen og mannskapet hadde fått for å kunne gjennomføre de vitenskapelige undersøkelsene. Amundsen fikk opplæring av blant annet professor George von Neumayer i Hamburg, som var et

⁴⁸ Christensen, «Oppfatninger om det norske før 1814», 73.

⁴⁹ Elstad *Polar-Noreg*, 50.

⁵⁰ Steen var meteorolog og jordmagnetiker og var leder for observatoriet i Bossekop, som en del av Norge sitt bidrag til det første internasjonale polaråret i 1882.

anerkjent navn innen Amundsens nye fagfelt,⁵¹ og dette var viktig dersom Amundsen skulle kunne anses å være også vitenskapsmann, og ikke bare oppdager eller rekordjeger.

Vitenskapelige resultater som nasjonal markering

Tore Li tar for seg forskningens betydning for nasjonal prestisje i sin nye bok. Han forsøker å vise hvordan vitenskap har bidratt til å bygge nasjoners selvfølelse. Li nevner flere årsaker til mangelen på slike studier. Blant annet fordi begreper som nasjon/nasjonalisme og prestisje har vært vanskelig å definere. Li definerer prestisje som «respekt og beundring som følge av resultater som anses å ha høy kvalitet».⁵²

Li hevder at en stor del av myndigheters finansiering av forskning og teknologi er kommet i stand som følge av behovet for nasjonal prestisje, og dette stammer tilbake til de vitenskapelige og industrielle revolusjonene på 1600- og 1700-tallet. Da utviklet det seg et samspill mellom vitenskap og den fremvoksende nasjonalstaten. Li skriver at «forskning og teknologisk utvikling ga nasjonalstaten modernitet i realitet og identitet.»⁵³ Det dreier seg ikke bare om prestisje for nasjonen, men også for de regimene det gjaldt. Prestisje som følge av polarekspedisjoner var altså ikke bare en prestisje for nasjonen Norge, men også for den norske regjeringen. Dette kan være en av årsakene til den statlige økonomiske støtten til slike ekspedisjoner. Den norske statskassen støtte både Nansen og Sverdrup før de to Fram-ferdene. Det var politisk uvilje mot å støtte en tredje norsk ekspedisjon, mens Otto Sverdrup ennå lå innefrosset i isen. Den norske regjeringen besluttet derimot og gi mer støtte til ekspedisjonen etter at Gjøa hadde fullført passasjen, og i 1906 ble det bestemt at de skulle stille en pengesum til rådighet for Amundsen for å betale for oppholdet i San Francisco og hjemreisen til Norge.⁵⁴ Statlig støtte til denne ekspedisjonen var, om vi skal tro Li, en måte for Regjeringen å ta del av prestisjen ekspedisjonen gav.

Nasjonale symboler har stor betydning for vår nasjonale identitet. De vil ha positive assosiasjoner for store deler av folket. Nasjonale symboler kan være kunst, festdager, flagg, sanger og historiske helter. Symboler blir dyrket som identitetsskapende og er sterkt påvirkende i nasjonsbygging. En av denne oppgavens mål er å kaste lys over hvorvidt slike nasjonale symboler var en del av den norske pressedekningen av Gjøa-ekspedisjonen. Ikke bare fysiske objekter, men også en helteskikkelse eller prestasjoner kan bli nasjonale

⁵¹ Berghei, «Gjøaekspedisjonen». Norsk Polarhistorie.

<http://polarhistorie.no/ekspedisjoner/gjoaekspedisjonen.html>

⁵² Li, *Forskning og teknologi for fedrelandet*, 18.

⁵³ Ibid., 15.

⁵⁴ Roald Amundsen, *Fredriksstad Tilskuer* 27.10.1906 s.2.

symboler. Derfor kan også gjennomseilingen av Nordvestpassasjen, eller Amundsen selv ha blitt slike symboler.

I en tid der vitenskapen vokste frem som arena for selvhevdelse ble det viktig å vise seg frem og kunne vise til vitenskapelige funn. I den nasjonalmoderne staten er markering og bruk av prestisje og identitet sentrale elementer.⁵⁵ Li sier at dersom en bragd eller hendelse skal kunne gi prestisje må partene forvente at den skal få oppmerksomhet og ikke minst bør hendelsen være relatert til makt, enten funksjonelt eller symbolsk.⁵⁶ Fra midten av 1800-tallet begynte det å vokse fram arenaer for internasjonale sammenligninger innen vitenskap mellom nasjonalstater. Den første av slike arenaer var verdensutstillingene. Her kunne man vise hvor langt framme man var innen vitenskap, teknologi og næringsvirksomhet. Det var i slike arenaer vitenskapelige prestasjoner kunne gi nasjoner prestisje. Li forklarer det slik: «En nasjonalstat får prestisje når hver deltager på arenaen tror at resten tror at en bestemt nasjonalstat har en særskilt kvalitet innen vitenskap og teknikk.»⁵⁷ Den kanskje viktigste arenaen for sammenligning ble fra 1901 nobelprisene. Nobelprisene ga ikke bare ære til personen som vant den, men også til landet vedkommende kom fra. Det er fortsatt den høyest internasjonale anerkjennelsen innen vitenskapene. Gjennom årene er antall tildelte priser blitt brukt som indikator på et lands vitenskapelige nivå.⁵⁸

Vitenskapelige ekspedisjoner var en måte for et land å demonstrere sin vitenskapelige kompetanse for det internasjonale publikum.⁵⁹ Slike ekspedisjoner kunne gjøre mindre, og nye nasjonalstater kjente. Ekspedisjoner kunne også innebære at man satt internasjonale rekorder, at man var *først*. Ikke minst var slike vitenskapelige ekspedisjoner ofte fulle av eventyr og var lette å skape interesse rundt. De ble dermed en arena i tillegg til verdensutstillingene for rekordsetting.⁶⁰ En kan sette spørsmålsteget ved hvor vitenskapelige noen av disse ekspedisjoner var og i slike tilfeller er det ofte mer snakk om nasjonal ære enn vitenskap som drivkraft. Friedman skriver at man anså at raser og nasjoner befant seg i et hierarki etter utviklingsnivå, på samme måte som artene i dyreriket. «I en europeisk kultur ekstremt bevisst på hvordan hvert folkeslag kunne rangeres innbyrdes gav polarvitenskap og utforskning av polområdene nasjonene mulighet til å vise hvor tilpasningsdyktige de var.»⁶¹ Det ble en form for fredelig kappestrid der «siviliserte» nasjoner kunne vise sin overlegenhet.

⁵⁵ Li, *Forskning og teknologi for fedrelandet*, 15.

⁵⁶ Ibid., 63-64.

⁵⁷ Ibid., 68.

⁵⁸ Ibid., 71.

⁵⁹ Ibid., 194.

⁶⁰ Ibid., 194.

⁶¹ Friedman «Polar Stormakt», 111.

Gjennom en undersøkelse av avisenes dekning kan en se hvorvidt den vitenskapelige delen av Gjøa-ekspedisjonen ble ansett å bidra til den «siviliserte» verden, og om ekspedisjonens vitenskapelige mål hadde noen betydning for nasjonen.

Hva er en helt?

I en oppgave som skal se etter et nasjonsbyggende budskap i fremstilling av Amundsen og Gjøa i de samtidige avisene er det naturlig å først gjøre kort rede for helteteorier og vitenskapsmannens posisjon i samfunnet. Amundsen blir ofte referert til som en norsk helt, men hva er en helt? Hvordan kan det ha seg at Amundsen var omfavnet av en heltedyrkelse som kun kan sammenlignes med det store idretts-, film- og musikkstjerner opplever i dag? I denne oppgaven vil det være naturlig å redegjøre for forutsetningene for en heltedyrkelse. For å forsøke å forstå hvor dette heltebildet av Amundsen kommer fra er det nødvendig og kort se på hva en helt er.

Thomas Carlyle skrev i 1841 at dyrkelse av en helt er en form for overnaturlig beundring av en «stor mann». ⁶² Menneskets historie er full av enestående helter. Jan Ketil Arnulf skriver at helten er overbevist om det evigvarende i sine ideer og idealer. For ham er den «fysiske døden et mindre offer enn å bøye hodet og gi seg.» ⁶³ En helt blir først og fremst drevet av mot. Mot er å trosse døden. Den som er modig anerkjenner fare, men velger å trosse den. Mot og helten hører så tett sammen at de er bundet sammen i begrepet heltemot. Det krevdes mot å dra ut på en ekspedisjon. De skulle ut i det ukjente og det var unektelig fare for liv og helse. Arnulf skriver at: «Helten er beruset av angstfriheten som kommer av å være herre over sin egen og andres destruksjon.» ⁶⁴ Amundsen var definitivt en herre over eget og andres liv på sine ekspedisjoner. Hensikten med denne oppgaven er ikke å fastslå hvorvidt Amundsen var en god mann. Kun å undersøke om, og i så fall hvordan han, og hans bedrifter ble brukt i en nasjonsbyggende hensikt. Uavhengig av hva man synes om Amundsen som person vil man kunne beundre hans bedrifter.

Vitenskapsmannen som helt

I alle tider er fysiske og intellektuelle prestasjoner blitt hyllet, men det er først på slutten av 1800-tallet vi kan snakke om vitenskapsmannen som helt. Denne tittelen er lånt fra Tore

⁶² Carlyle, *On Heroes, Hero-Worship, and the heroic in history*, 14.

⁶³ Arnulf, *Heltens ansikter; Allmakt og heroisme*, 11.

⁶⁴ Ibid., 56.

Frängsmyrs bok om vitenskapshistorien. Han skriver i sin innledning at vitenskapsmannen som helt var «det senere 1800-tallets bild av vitenskapsmannen; han omfattetes då med en nasjonell kärlek som i våra dagar endast ges stora idrottsstjärnor.»⁶⁵ På slutten av det 19. århundre begynte man virkelig å se nytten av naturvitenskapen for samfunnets utvikling. Oppdageren og vitenskapsmannen ble symboler for menneskers kamp mot og seier over naturen. Denne kampen ble særlig tydelig på to områder; oppdagelsesreisene til Afrika og polarekspedisjoner.⁶⁶ Polarekspedisjonene er en spennende del av vitenskapshistorien. Hva som var drivkreftene bak disse ekspedisjonene kan variere mye, men vitenskapelig ambisjon var en av dem.

I siste halvdel av 1800-tallet, etter Franklin-ekspedisjonen, endret polarekspedisjonene karakter. Da troen på økonomisk vinning og nye handelsveier døde ut, sluttet regjeringer å støtte ekspedisjonene i samme grad som tidligere. Det ble nå mer privat finansiering, og ikke så mye nasjonale satsninger. De private brukte ofte nasjonale slagord til tross for dette.⁶⁷ Det var nå et spørsmål om ære, eventyr og heltemot. Frängsmyr skriver at dersom man går igjennom drivkreftene bak er nasjonalisme ofte nevnt. Særlig med et blikk tilbake på vikingferdene. Det er blitt skrevet at det var en del av den nasjonale arven til Skandinaviene. Handelspolitikk, økonomi og kulturelle årsaker blir også brukt. Med kulturelle årsaker menes at utforskning av ukjent land kunne oppfattes som en selvstendig handling.⁶⁸ Dette er spesielt relevant for norske ekspedisjoner. De ble et symbol på det selvstendige Norge, og den norske nasjonens rett til liv. Frängsmyr hevder at historikere gjerne påberoper nasjonale drivkrefter. Polarekspedisjoner var fra begynnelsen en «renodlat vetenskaplig angelägenhet», men etter hvert kom det inn flere og flere forestillinger om nasjonal ære og individuelt heltemot.⁶⁹ Frängsmyr mener at i Scott og Amundsens tilfelle utviklet helterollen og konkurranselysten seg til å bli «en ren parodi».⁷⁰ Skal en tro Frängsmyr var Amundsen «for sent ute» til å bli noen vitenskapelig helt. Vitenskapsmannens rolle hadde begynt å forandre seg, og heroiske innsatser ble erstattet av systematiske undersøkelser. Amundsens ekspedisjoner var altså, ifølge Frängsmyrs syn, basert på mer nasjonalistiske eller individuelle drivkrefter. Han skriver at allmenhetens behov for helter antagelig var like stort da som nå, men at dette helteidealet, altså vitenskapsmannen, var bygget på noe annet på denne tiden. Videre skriver han at

⁶⁵ Frängsmyr, *Vitenskapsmannen som hjälte*, 8.

⁶⁶ Ibid. 162.

⁶⁷ Ibid., 166.

⁶⁸ Ibid., 167.

⁶⁹ Ibid., 169.

⁷⁰ Ibid., 177.

helterollen innen polarforskningen var mer intellektuell enn nasjonal.⁷¹ Polarforskere var et symbol på menneskets kamp mot naturen, og på den måten et bilde på fremskrittet.

Arnulf hevder at «Vitenskapsmannen er en av vår tids store helter på en slagmark som er mindre blodig enn Troja, men ikke ett øyeblikk mer oversiktlig eller mindre hensynsløs».⁷² Denne hensynsløsheten er noe som mange har pekt på at kommer tydelig til syne iblant annet Scott og Amundsens kappløp mot Sydpolen.

⁷¹ Frängsmyr, *Vitenskapsmannen som hjälte*, 176-177.

⁷² Arnulf, *Heltens ansikter; Allmakt og heroisme*, 197.

3 KILDEUTVALG OG AVGRENŚNING

Som alle oppgaver må også denne avgrenses. Det kunne vært et alternativ å undersøke flere ekspedisjoner som fant sted på samme tid, eller velge flere av Amundsens ekspedisjoner for sammenligning. Årsaken til at flere ekspedisjoner på samme tid ikke er valgt, er at dersom en ønsker å se nyanser i avisenes beretninger er det ikke hensiktsmessig å skulle sammenligne mellom ulike ekspedisjonsledere. For å få et tydeligere bilde av avisenes fremstilling har jeg valgt å kun fokusere på en av Amundsens ekspedisjoner. Dette er naturligvis på bakgrunn av tid og ressurser, men også fordi det etter oppgavens hensikt vil være mer fruktbart. Å undersøke flere ekspedisjoner kan gjøre det vanskelig å si hvilke faktorer som gjør at nyanser eller forandringer finner sted. En persons personlighet og popularitet vil kunne ha innvirkning på hvordan de blir fremstilt, og et større tidsspenn kan gi forandringer basert på samfunnsendringer. Ved å kun bruke en av Amundsen ekspedisjoner i prosjektet er dette variabler jeg håper å kunne ta bort.

Amundsen var aktiv i sin polarforskning fra begynnelsen av 1900 og fram til sin død i 1928. Hans reiser kan deles opp i fire. Gjøa-ekspedisjonen (1903-1906), Fram-ekspedisjonen (1910-1912), Maud-ekspedisjonen (1918-1925) og luftfart i polområdet (1925-1928). Denne oppgaven vil i all hovedsak ta for seg den første, Gjøa-ekspedisjonen. En avgrensing i tid er nødvendig, for å unngå at omfanget av aviser blir for stort. Gjøa-ekspedisjonen var Amundsens første, og han var ingen nasjonal helt før dette. Siden oppgaven ikke bare tar for seg dekningen av selve ekspedisjonen, men også av Amundsen vil det være nyttig å undersøke hans første ekspedisjon som var den som gjorde ham kjent. Samtidig er denne ekspedisjonen, som tidligere nevnt, interessant da den begynte i 1903, mens Norge fortsatt var i union med Sverige, men ble avsluttet etter at unionen var oppløst. I lys av nasjonsbygging og det nasjonale er det en faktor som kan spille inn.

I utvelgelse når det gjelder tid, vil jeg begynne det året hans ekspedisjon startet. Da det ble kjent for offentligheten hvilke planer han hadde. Jeg vil se på alle aviser fra tiden mens ekspedisjonen pågår, fram til de er tilbake i Norge og noen uker etter hjemkomst. For enkelhetsskyld har jeg valgt å følge kalenderåret og vil ta for meg perioden 01.01.1903 – 31.12.1906.

Å ta for seg for mange aviser vil skape ett problem med for mye kildemateriale. Basert på oppgavens størrelse har jeg valgt meg ut syv aviser. Tre fra hovedstaden Kristiania, en fra de andre store byene Bergen og Trondheim, samt en fra «ishavshovedstaden» Tromsø og

Amundsens «hjemtrakter»⁷³ i Fredrikstad. Disse er Aftenposten, Dagbladet, Morgenbladet, Bergens Tidende, Trondhjems Adresseavis, Tromsø Stiftstidende og Fredriksstad Tilskuer. Avisene er ikke valgt bare etter geografi, men også politisk profil. Siden avisene på denne tiden gjerne var knyttet tett til et politisk parti, er det ønskelig at de ulike politiske profilene blir representert i oppgaven.

Aftenposten var en riksdekkende avis og blant de største i landet. De var med og sponset flere ekspedisjoner og var gjerne tidlig ute med nyheter fra polområdene. Aftenposten har tradisjonelt vært regnet som en konservativ avis. Den ble regnet som det viktigste talerøret for partiet Høyre.⁷⁴ Den konkurrerte med Morgenbladet om å være hovedstadens toneangivende høyre-avis.⁷⁵ En konkurranse Morgenbladet etter hvert tapte. Morgenbladet sikret seg enerett til publisering av meddelelser fra Amundsen under Gjøa-ekspedisjonen.⁷⁶ Morgenbladet var den avisen som publiserte mest om Gjøa-ekspedisjonen gjennom hele ekspedisjonens løp. Dette kan blant annet skyldes tilgangen til beretninger direkte fra Amundsen. Morgenbladet er vanskelig å utelate i en slik undersøkelse nettopp basert på denne eneretten.

Dagbladet var, i likhet med Aftenposten en riksdekkende avis, og blant de største i landet. Avisen startet som et radikalt opposisjonsorgan i Kristiania. Den er tradisjonelt knyttet til Venstre, men har sterk tradisjon for uavhengighet i forhold til partiet.⁷⁷ Kristiania var geografisk sentrum for norsk offentlighet på denne tiden,⁷⁸ og det er derfor naturlig at hovedstaden er representert med flere aviser i denne oppgaven.

De fire andre avisene er valgt for å kunne sammenligne med aviser lokalisert utenfor hovedstaden. Dette for å se om dekningen er annerledes utenfor Kristiania. Trondheim og Bergen var de største byene i landet etter Kristiania. Tromsø var hjemsted til to av de seks deltakerne på ekspedisjonen og det var det største knutepunktet i Nord-Norge. Fredrikstad avisen er valgt fordi Amundsen selv var fra dette distriktet. Fredrikstad var på begynnelsen av 1900-tallet en av de største byene i landet. Fredriksstads Tilskuer var den første avisen som forsøkte seg som dagsavis i Østfold. Avisen ble ført over i konservativ retning da den erkekonserervative Harald Stabell var avisens redaktør fra 1879 til 1902. Han gjorde seg sterkt

⁷³ Amundsens familie hadde tilhørighet på Hvaler. Amundsen ble født i Borge, som ligger i dagens Fredrikstad, men familien flyttet til Kristiania mens Amundsen fortsatt var barn.

⁷⁴ Dahl et.al. *Norske aviser fra A til Å*, 25

⁷⁵ Ibid., 25, 220.

⁷⁶ Sidste Nyt fra «Gjøa»=Expeditionen. Morgenbladet 18.11.1903 s.1.

⁷⁷ Dahl et.al. *Norske aviser fra A til Å*, 73.

⁷⁸ Gripsrud «Massens tidsalder», 232.

gjeldene i den offentlige debatten.⁷⁹ Trondhjems Adresseavis var i likhet med Fredriksstads Tilskuer en konservativ avis,⁸⁰ mens Bergens Tidende markerte seg som en markant politisk avis i motsatt ende av den politiske skalaen, og ville være et «rent Venstre-blad»⁸¹. Den siste avisen i utvalget er Venstre-organet Tromsø Stiftstidende. Partiet hadde ingen kontroll over avisen, da redaktøren var uavhengig eier av avisen. Tromsø Stiftstidende støttet fortsatt Venstre ved århundreskiftet, men gled etter hvert over i konservativ retning.⁸²

Helst skulle jeg hatt med en større sosialistisk avis fra hovedstaden også, men Social-Demokraten fra denne tidsperioden er ikke digitalisert, og med Covid-19 utbruddet våren 2020, var det ikke et alternativ å dra til Nasjonalbiblioteket for å benytte seg av utgavene som finnes der. Dessverre er det også slik at visse utgaver av noen aviser ikke er tilgjengelig digitalt på databasen. Slik som Tromsø Stiftstidende fra 1904. Fredriksstad Tilskuer fra året 1905 er heller ikke tilgjengelig via databasen. Her har kun enkelte utgaver blitt gjort tilgjengelige etter forespørsel til Fredrikstad Bibliotek. At disse utgavene mangler har ingen større betydning for oppgavens resultat. I 1904 ble det publisert svært lite om ekspedisjonen generelt. Det ville nok vært tilfelle også i Tromsø avisen, siden det ikke fantes ny informasjon på dette tidspunktet. I 1905 derimot ble det skrevet så mye i de andre avisene, at det kompenserer for det som mangler fra Fredriksstads Tilskuer. Her har jeg også fått tilgang til avisen på noen utvalgte datoer, de dagene det kom ny informasjon i de andre avisene.

Det er ingen tidsskrifter med i dette utvalget, til tross for at disse ofte hadde et større fokus på det vitenskapelige. Dette har jeg valgt fordi avisene nådde ut til ett bredere publikum. Det betyr ikke at avisene ikke skrev om vitenskap. I 1905 skrev Dr. Hjalmar Christensen, som var forsker, kulturkritiker og skribent, at det var et fenomen at avisene i Norge skrev mer om vitenskap mer enn det som var tilfellet andre steder. Han skrev at de viste en «beundringsværdig agtpaagivenhed» og var i «ganske særegen grad været sig sin formidlende kulturgjerning bevidst: at vække og vedligeholde interessen hos det norske folk for norsk videnskab».⁸³ Han hevdet at dette skyldtes det norske folks «alvorlig anlagte, tunge karakter»⁸⁴. Det er å undersøke den generelle diskursen som er målet. Da er avisene de mest hensiktsmessige kildene.

⁷⁹ Dahl et.al. *Norske aviser fra A til Å*, 128.

⁸⁰ Ibid., 22.

⁸¹ Ibid., 49.

⁸² Ibid., 346.

⁸³ Christensen, *Det nittende aarhundredes kulturkamp i Norge*, 378.

⁸⁴ Ibid., 377.

For å bedre kunne se om, og hvordan de norske avisene omtaler ekspedisjonen i en nasjonsbyggende «ånd», har jeg valgt å bruke svenske aviser til sammenligning. Dette er ikke ment som en komparativ studie, så sammenligningen er mindre omfattende enn den ville være ved en slik undersøkelse. Siden Sverige var Norges unionspartner fram til 7. juni 1905 er det likevel interessant å ta en titt over grensen på de svenske avisene. Det var for eksempel den felles svensk-norske kongen som støttet ekspedisjonen økonomisk. En slik sammenligning ville kunne kaste bedre lys over hvordan den norske nasjonale selvoppfattelsen utspiller seg i de norske avisene.

Det er tre svenske aviser med i utvalget. Siden analysen av disse ikke er en like stor del av oppgaven som de norske, holder det med tre for å gi et bilde av dekningen i nabolandet. Her har geografi vært mindre viktig i utvalget, opplag og politisk profil har vært avgjørende. De tre er Aftonbladet, Stockholmstidningen og Social-Demokraten, De er henholdsvis konservative, liberale og sosialdemokratiske. Aftonbladet var den første virkelig riksdekkende avisen i Sverige. Avisen ble fort en ledende opinionsskaper og den mest innholdsrike nyhetsavisen.⁸⁵ Avisen var liberal fra starten på 1830-tallet, men utviklet seg til å bli mer konservativ mot århundreskiftet. På begynnelsen av 1900-tallet hadde avisen ett opplag på ca. 30,000 eksemplarer.

Stockholmstidningen utgjorde den største trusselen mot de store avisene på slutten av 1800-tallet. Avisen hadde en enorm utvikling den første tiden, lignende Aftonbladets vekst på 1830-tallet. En av årsakene er sagt å være avisens pris. Stockholmstidningen var betydelig billigere enn andre aviser på denne tiden.⁸⁶ Avisen var fra begynnelsen en liberal avis, og ved århundreskiftet var det landets største.

Social-Demokraten var en sosialdemokratisk avis utgitt i Stockholm. Det er en av de første svenske eksemplene på en ren politisk partipresse. Det gjorde det vanskelig for dem å konkurrere på like vilkår, og med tiden ble de tvunget til å «myke opp» innstillingen sin, og gi leserne ett mer upolitisk materiale.⁸⁷

⁸⁵ Holmberg, et.al. *En Svensk Presshistoria*, 62.

⁸⁶ Ibid., 102.

⁸⁷ Ibid., 95.

4 OFFENTLIGHET, KILDER OG METODE

4.1 Offentligheten og aviser

I en oppgave som dreier seg om medier og nasjonsbygging vil offentligheten og den offentlige sfære være relevant å snakke om, da det er en forutsetning for oppgaven. Målet er å bruke aviser for å «få tilgang til» offentligheten, og forstå hvordan Amundsen og Gjøa-ekspedisjonen ble omtalt i offentligheten. For å kunne gjøre det er det nødvendig å gjøre rede for hva offentligheten er, og hvordan avisene var en del av den.

Offentligheten er ifølge Habermas det «sosiale rommet» som skapes i kommunikativ handling.⁸⁸ I boken *Borgerlig Offentlighet* argumenterte Habermas for at offentligheten skiftet karakter fra å være styrt av en konge eller fyrste, til å utgjøre et rom der frie borgere kunne delta i fri meningsutveksling. En forutsetning for dette var en fri presse der debatt mellom borgere førte til dannelse av en offentlig mening som statsmakten måtte ta hensyn til.⁸⁹ I sin bok om norsk offentlighetshistorie skriver Gripsrud at offentligheten er et imaginært felles rom for «informasjonsinnhenting, kulturopplevelser og samtale».⁹⁰

Gripsrud skriver at hva som kommuniseres er viktig og må ta til dels mye plass. Det som særlig kjennetegner en offentlighetshistorie, og som er spesielt viktig er «hvordan det kommuniseres – altså de offentlige samtalenes former og vilkår».⁹¹ Videre forklarer han at det nasjonale spørsmålet har hatt en helt sentral plass i norsk offentlighets historie. En historie om den norske offentligheten kan ikke skrives uten at det særegne ved dette landet framheves og drøftes.⁹² Gripsrud hevder at hvilke personer som blir berømte til ulike tider kan si noe om hvordan samfunnets normsystemer utvikler seg. Det forteller noe om hva som anses som særlig respektabelt eller imponerende på den gitte tiden.⁹³ Dette er relevant i undersøkelser av den samtidige pressedekningen av Amundsen. Beskrivelser av ham, og karaktertrekk som tilskrives ham, kan fortelle mye om det norske samfunnet på denne tiden. En slik undersøkelse kan kaste lys over hvilke egenskaper som ble spesielt verdsatt og hyllet i den norske offentligheten.

En «borgerlig offentlighet» vokste fram først på 1800-tallet i Norge.⁹⁴ Da det borgerlige sjiktet i samfunnet vokste, ble også det lesende publikum større. Den store lesekyndigheten i

⁸⁸ Habermas, *Offentlig mening, kommunikativ makt og aktører i det sivile samfunn*, 30.

⁸⁹ *Store norske leksikon* s.v. «Offentlig».

⁹⁰ Gripsrud, «Idealiser, realiteter og tilfellet Norge», 15.

⁹¹ *Ibid.*, 43.

⁹² *Ibid.*, 50-51.

⁹³ *Ibid.*, 49.

⁹⁴ Bastiansen og Dahl, *Norsk mediehistorie*, 95.

befolkningen må også sees i lys av nasjonsbyggingen. For at et fellesskap skal kunne dannes er det viktig at alle har tilgang til samme informasjon. Skolen kan i seg selv sies å være en nasjonsbyggende institusjon, og hadde en sentral rolle fra 1800-tallet. Gjennom skolen kan statsmakten sørge for at alle barn som vokser opp innen landets grenser får opplæring i samme språk, kultur og historie. Dette er en viktig del av det nasjonale fellesskapet.

Rotasjonspressen på 1880-tallet gjorde det mulig å trykke aviser tre ganger så raskt som tidligere. Dette kombinert med overgangen til billigere tremassebasert papir gjorde at avisene ble billigere, og det lesende avispublikumet omfattet det meste av den nå lesekyndige befolkningen.⁹⁵ Avisen var det viktigste mediet i offentligheten på denne tiden, og nordmenn var blant de mest avislesende folk i verden.⁹⁶ Pressen som tidligere hadde vært et instrument for forvaltningen, utviklet seg etter hvert til å bli et forum der vitenskapelige, politiske og kulturelle spørsmål ble diskutert.⁹⁷ Pressen ble et massemedium som opplyste og underholdt nordmenn både i byen og på landet. Telegrafene var en nyvinning som for første gang gjorde det mulig å korrespondere over lange distanser hurtig og effektivt, telegrafnettet strakte seg over mesteparten av verden. Den første telegraflinjen i Norge åpnet i 1855. I 1870 hadde alle norske byer og ladesteder, med unntak av Røros, fått egne telegrafstasjoner. Telegrafene bidro til at nyheter kunne spres raskt over avstander og gjorde det mulig for avisene å publisere dagsferske nyheter fra hele verden. Telegrafens fremvekst førte også med seg en endring i avisenes karakter. De gikk fra å være meningsaviser til å bli mer nyhetspreget, og nyhetstelegrammet ble vanlig lesestoff i avisene.⁹⁸ Bastiansen og Dahl påpeker at telegrammet kunne påvirke opinionen og den offentlige meningen gjennom avisene.⁹⁹

Ifølge Benedict Anderson var avisene avgjørende for at forestillingen om et nasjonalt fellesskap i det hele tatt kunne oppstå. Avisene var en forutsetning for nasjonsbygginga på 1800-tallet.¹⁰⁰ Hallvard Tjelmeland skriver at avisene speiler og former fellesskap på samme tid. Videre hevder han at en av avisenes kanskje viktigste funksjoner var å skape slike fellesskap.¹⁰¹ Altså er nasjonsbygging og nasjonalisme i nettopp aviser et interessant forskningsfelt. Avisene var med på å skape konstruksjonen det forestilte fellesskapet en nasjon er, samtidig som de er meningsskapende i det fellesskapet. Tjelmeland skriver at når en skal

⁹⁵ Gripsrud, «Massens tidsalder», 235.

⁹⁶ Ibid., 250.

⁹⁷ Holmberg et.al. *En Svensk Presshistoria*, 13.

⁹⁸ Bastiansen og Dahl, *Norsk mediehistorie*, 160-166.

⁹⁹ Ibid., 166.

¹⁰⁰ Tjelmeland, «Aviser som historisk kilde», 124 [Benedict Anderson: *Imagined Communities*, London 1983].

¹⁰¹ Tjelmeland, «Aviser som historisk kilde», 124.

diskutere avisenes rolle som skaper og produkt av fellesskap må man også ta høyde for avisene som medieprodukt. De måtte hele tiden være attraktive for leserne for å overleve.¹⁰²

Allerede på starten av 1900-tallet var avisenes rolle tema for diskusjon. I 1905 skrev forsker, forfatter og kulturkritiker, Dr. Hjalmar Christensen at pressen var «et kundskabens træ for godt og ondt. Den naar til alle samfundskredse, ogsaa did, hvor kritiken er svagest, den er selv udtryk for øieblikkets stemninger».¹⁰³ Avisene nådde et stort publikum rundt århundreskiftet, og er både meningsbærende og meningsskapende. De «har tatt tidas puls»¹⁰⁴ og kan si noe om opphavssituasjonen, eller miljøet den er en del av. Man kan se på avisene som offentlighet, og de kan brukes som kilder til å kartlegge allmenne holdninger og forestillinger.

4.2 Aviser som kilde

For å kartlegge og analysere pressedekningen i Norge mellom 1903 og 1906 har jeg tatt utgangspunkt i Nasjonalbibliotekets digitale avissamling. Databasen gir et godt innblikk i den norske pressen rundt århundreskiftet. Disse avisene danner grunnlaget for oppgaven, og benyttes som primærkilder for å svare på oppgavens problemstilling. Bruk av aviser gir mange muligheter, men også noen utfordringer. Pressens praksiser har endret seg mye siden første del av 1900-tallet og rundt århundreskiftet er kilder og forfatter sjelden oppgitt i avisenes ulike artikler.

Det vesentlige ved avisene er deres representativitet og validitet. Avisene representerte en betydelig stemme i den nordiske offentligheten. Aviser er fin skriftlig kilde, som er godt bevart og lett tilgjengelig. De er også en viktig kilde fra denne tiden. De er gode kilder til den informasjonen som var offentlig tilgjengelig. Aviser utgis fortløpende og skildrer derfor ofte en umiddelbar reaksjon på noe. Derfor er avisene et relevant grunnlag i studier av polarekspedisjonene og deres mottagelse.

Aviser kan være en god kilde både når de brukes som levning og beretning. I denne oppgaven vil avisene benyttes som levninger. Aviser brukt som levning kan fortelle noe om deres opphavssituasjon. De kan fortelle om miljøet avisene er en del av. Brukt som beretning vil en avis fortelle om hendelsesforløpet, og hva som skjedde. Gjæa-ekspedisjonens forløp er godt kjent, og avisene vil derfor fra dagens perspektiv ikke fortelle noe nytt i denne sammenhengen.

¹⁰² Tjelmeland, «Aviser som historisk kilde», 128.

¹⁰³ Christensen, *Det nittende aarhundredes kulturkamp i Norge*, 374.

¹⁰⁴ Tjelmeland, «Aviser som historisk kilde», 114.

Avisene består ikke bare av artikler skrevet av journalister, men også en stor del reklame. Denne reklamen kan også benyttes som kilder. De kan si noe polarheltenes mottakelse blant befolkningen. Avisenes bruk av illustrasjoner og bilder kan også være fortellende om hvilket bilde den norske offentligheten hadde av Amundsen og polarekspedisjonen. Avisene består av ulike sjangere, der nyhetstelegrammet, og lederartikler er de to flittigst brukte i forbindelse med ekspedisjonen, men også dikt, sangtekster og leserinnlegg ble publisert.

En utfordring som kan dukke opp ved undersøkelser av aviser er spørsmålet om hvilke personers holdninger avisene faktisk representerer. Avisene var på denne tiden sterkere bundet til ulike politiske partier, dette må man være bevisst underveis i undersøkelsene. Noe annet en må være bevisst ved bruk av aviser som kilder er at de ofte, særlig i dette prosjektet, vil være andrehåndsberetninger, der journalisten setter sammen en historie basert på hva andre har fortalt. Man må derfor være oppmerksom på at det kan ha vært gjort valg av journalisten som kan påvirke hvordan historien blir oppfattet. Journalisten kan også ha gjengitt eller forstått kildene feil. Dette kan være et mindre problem med aviser fra denne perioden enn ved senere anledninger. Selve telegrammene som journalisten baserer seg på, er ofte gjengitt i avisen. Det var ikke uvanlig at et telegram ble gjengitt øverst etterfulgt av en kommentar til telegrammets innhold. Et nyhetstelegram kunne også bli trykket uten noen form for kommentar. Det at avisene i stor grad baserer seg på telegrammer har også andre konsekvenser. Det kan ofte bli gjentakende da avisene publiserer de samme telegrammene. Samtidig, når mye av det som publiseres er gjengitte telegrammer og brev, forsvinner affeksjonen og inntrykkene budskapene skaper. Nyhetene blir mer statiske når de ikke kommenteres.

Andresen et.al. skriver at det ofte er tre ord som blir brukt når en snakker om kilders pålitelighet: «*evne, vilje og mogleghet* til å gi truverdige framstillinger av ei sak»¹⁰⁵. Av disse blir ofte vilje trukket frem når det gjelder politiske kilder. Aviser kan i denne sammenhengen regnes som en politisk kilde. Deres vilje til å fremstille hendelser i et visst perspektiv kan føre til utfordringer, men også være et fokuspunkt i seg selv, avhengig av kildesyn og hvordan kildene benyttes. I sin artikkel i Nordisk Tidsskrift skriver Lars-Åke Engblom at de norske avisene, i sin omtale om unionsoppløsningen tvang til side «alle små særhensyn og underordnet dem for fedrelandets store sak».¹⁰⁶ Hvorvidt dette var tilfelle ved dekingen av Amundsen i samme periode er ikke sikkert. Derfor kan avisenes politiske tilknytning være relevant.

¹⁰⁵ Andresen et.al. *Å gripe fortida*, 75.

¹⁰⁶ Engblom, «Pressen påskyndade och underlättade unionens upplösning».

4.3 Metode

Avisartikler skrevet av journalister er beskrivende tekster. Disse kan brukes som beretninger om hendelsesforløp, men kan også brukes som historiske levninger for å vise hvordan noe ble opplevd i fortiden. Avisartiklenes utforming eller vinkling kan si noe om prioriteringer og holdninger til samtidens hendelser.

Denne oppgaven vil basere seg på en nærlesing og analysering av tekstene. Første steg i en tekstanalyse er nærlesning. Ifølge Ryymän er dette, «grovt forenklet – det som konkret blir sagt i teksten.»¹⁰⁷ Altså hvilke ord, uttrykk, bilder og metaforer som blir brukt. I analysen av de svenske avisene er også såkalt «dekonstruktiv lesning»¹⁰⁸ tatt i bruk. Her blir også hva avisene *ikke* sier relevant i sammenligning med de norske.

Det som er viktig å være bevisst i slik analyse er hvordan avsender fremmer sitt budskap, og hvem avsenderen er. Noe som kan være relevant å tenke på er også at ord kan bety ulike ting og endre mening. Det er derfor viktig å historisere ord. Det er relevant å se på hvordan argumentasjonen er bygd opp, hvilke ord som benyttes, om de er positivt eller negativt ladet, mønster i argumentasjonen osv. Det kan også være nyttig å være oppmerksom på det usagte, da dette kan fortelle veldig mye. En forutsetning for slik analyse kan være å definere mottakergruppen. Teemu Ryymän skriver at tekstanalyse i prinsippet kan være «analyse av selve tekstens innhold og eventuelle intensjonalitet, analyse av avsenderen og dennes intensjoner, tekstens faktiske og potensielle mottagere samt de sammenhengene denne kommunikasjonen fant sted i.»¹⁰⁹ I denne oppgaven vil alle de nevnte metodene være relevante, og benyttes i ulik grad på ulike tidspunkter. Analyse av innhold sett i sammenheng med tiden kommunikasjonen fant sted er likevel den metoden som er mest tatt i bruk. Jeg vil se på hvilke argumenter som benyttes i kombinasjon med de historiske omstendighetene teksten ble produsert under. En tekst vil kunne tolkes ulikt avhengig av hvilken kontekst det legges vekt på, og i denne oppgaven er norsk nasjonsbygging og selvstendighet relevante historiske kontekster. Dette er naturligvis valgt ut ifra oppgavens problemstilling.

Alle avisene som benyttes i oppgaven er digitalisert og tilgjengelige på Nasjonalbibliotekets nettsider, med unntak av de tidligere nevnte utgavene tilsendt fra Fredrikstad Bibliotek. Søkeprosessen har vært som følger; de gjeldene aviser er spesifisert med navn og dato er satt til perioden 01.01.1903 – 31.12.1906. Deretter er et søk gjennomført etter ordet «Amundsen». Alle med relevant treff er lest og delvis transkribert før det samme er

¹⁰⁷ Ryymän, «Å arbeide med tekstanalyse», 49.

¹⁰⁸ Ibid., 56.

¹⁰⁹ Ibid., 44.

blitt gjort med søkeord som «Gjøa», «Nordvestpassagen» og «Nordpol». Slik håper jeg å kunne dekke opp eventuelle artikler som ikke er blitt funnet gjennom det første søket.

Unntaksvis har jeg gått inn manuelt og lett etter stoff i ulike utgaver. Dette gjelder stort sett når avisartikler henviser til andre utgaver, eller rundt viktige datoer da andre aviser publiserte relevante artikler. Det gjaldt for eksempel dagen nyheten kom om at polen var nådd, og da Gjøa-mennene kom tilbake til Kristiania. Søkefunksjonen som benyttes for å finne de nødvendige avisene er stort sett pålitelig, men den fanger ikke opp alle tekstene. Det hender at aviser som inneholder søkeordet ikke kommer med på resultatlisten. Dette er ofte knyttet til dokumentets lesbarhet. Oppløsningen kan variere, og enkelte bokstaver i søkeordet kan forveksles i den gotiske skriftstilen. Dette håper jeg å kunne motvirke ved å gjennomføre søk med ulike søkeord. Den samme prosessen er gjort i gjennomgangen av de svenske avisene på den digitale databasen til Kungliga Biblioteket.

Oppgaven vil se på alle sjangere som omtaler ekspedisjonen, for å danne et helhetsbilde av hvordan Gjøa og Amundsen fremstod for den norske offentligheten. Det vil si at både ledere, leserinnlegg, og nyhetstelegrammer blir benyttet i undersøkelsen. Sporadisk kan også illustrasjoner, dikt og reklame nevnes, men hovedfokus er tekstanalyse.

5 BAKGRUNN

5.1 Roald Amundsen og GjØa-ekspedisjonen

Det er ikke meningen og ei heller nødvendig å gå i dybden i fortellingen om Amundsen og hans ekspedisjoner, men en kort redegjørelse kan være nyttig. Roald Amundsen ble født i 1872 i Østfold. Da han var barn flyttet hans familie til Kristiania hvor det fantes gode muligheter for utdanning. Han begynte å studere medisin, men etter at begge foreldrene døde oppga han studiene og viet seg til polarforskningen. Hans første reise var til Antarktis som styrmann på den belgiske ekspedisjonsskuta *Belgica* i slutten av 1890-årene.

I 1903 seilte Amundsen ut fra Kristiania med en liten isforsterket skute med navn GjØa. Mannskapet var utgjort av seks mann i tillegg til Amundsen selv. De seks var Godfred Hansen (1876–1937), en dansk marineoffiser; førstestyrer Peder Ristvedt (1873–1955); førstestyrer Anton Lund (1864–1945); annenstyrer Helmer Hanssen (1870–1956); kokken Adolf Henrik Lindstrøm (1866–1939) og styrer og marineoffiser Gustav Juel Wiik (1878–1905).¹¹⁰

Målet med ekspedisjonen var å lokalisere den magnetiske Nordpolen, samt å finne Nordvestpassasjen. Den 16. juni 1903 seilte de ut fra Kristiania og satte kurs over Atlanteren og reiste opp langs Grønlands vestkyst. De hadde ett siste stopp ved Godshavn, hvor de tok om bord flere forsyninger. Deretter dro de gjennom Lancaster Sound og fulgte Franklins rute innom Beechy Island. På sydkysten av King Williams Land fant de en ankringsplass i en liten bukt, ikke langt fra stedet Sir James Clark Ross sist hadde kartlagt som den magnetiske nordpol over 70 år tidligere. Bukten dØpte de GjØahavn, og her overvintrede ekspedisjonen i to vintre. Wiik og Ristvedt opprettet observatorier på land og utførte flere magnetiske undersøkelser under disse to årene. I 1904 gjennomførte Amundsen og Ristvedt en sledetur til BoothiahalvØya for å gjøre observasjoner nær den magnetiske polen. De kunne lokalisere polens posisjon. Det gjorde det mulig å bevise, for første gang, at de magnetiske polene faktisk beveget seg. Godfred Hansen og Ristvedt gjennomførte i 1905 en sledeekspedisjon og kartla tidligere ukjente kystområder på Østkysten av VictoriaØya.

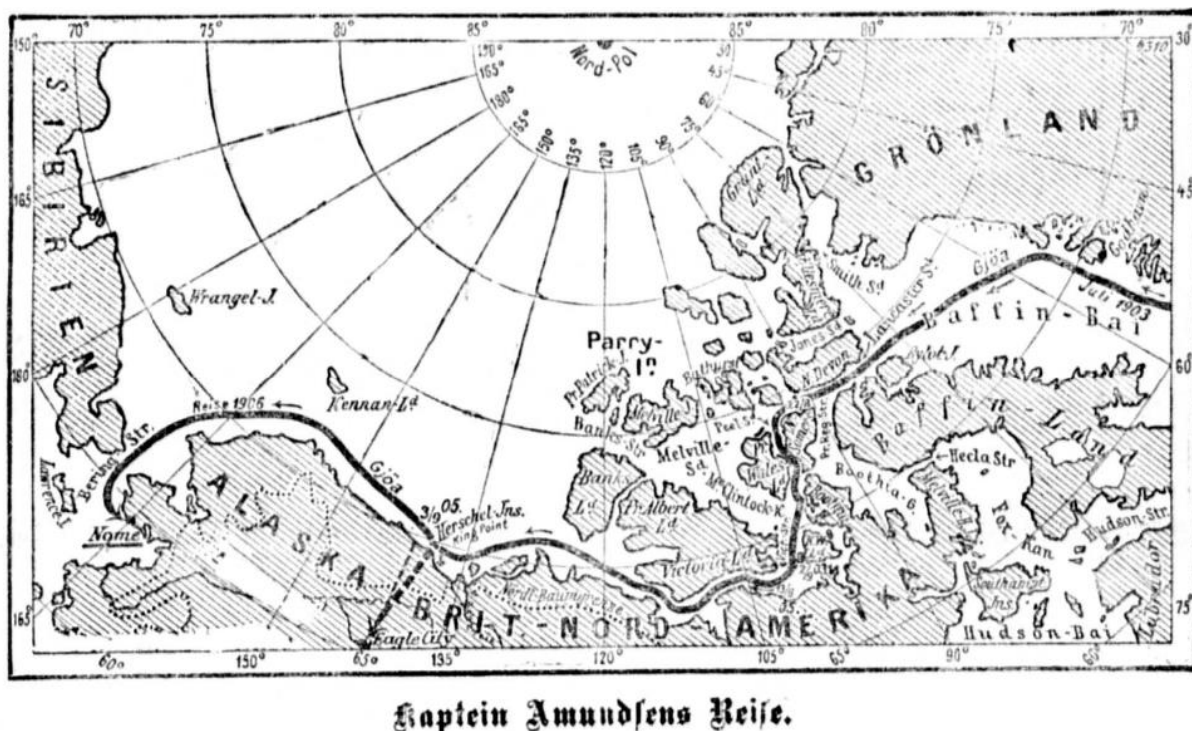
Etter oppholdet ved GjØahavn gjenstod Nordvestpassasjen. Det tok dem drØye to uker. Den 26. august 1905 møter de den amerikanske hvalfangerskuta «Charles Hansson». Ombord på den amerikanske skuta kunne Amundsen bli oppdatert om det som hadde skjedd hjemme i Norge. Han fikk hØre om unionen som hadde blitt opplØst av Stortinget 7. juni samme år.¹¹¹

¹¹⁰ Berghei, «GjØaekspedisjonen». Norsk Polarhistorie.
<http://polarhistorie.no/ekspedisjoner/gjoaekspedisjonen.html>

¹¹¹ Ibid.

Reisen fortsatte gjennom isen, og etter en siste overvintring kom de seg tilslutt sørover til Nome i Alaska august 1906. Derfra reiste ekspedisjonen sørover til San Fransisco, og videre over kontinentet til New York før de reiste med et skip hjem til Norge.

Etter Gjøa-ekspedisjonen var Amundsen fortsatt engasjert i polarområdene, og han viet sitt liv til utforskningen av disse. Han og hans ledsagere var blant annet de første til å nå Sydpolen i 1911. I 1928 forsvant han sporløst da han tok del i et søk etter italieneren Umberto Nobile. Flyet han brukte til søket ble antatt styrtet i havet i nærheten av Bjørnøya. Til tross for søk, ble Amundsen aldri funnet.

Figur 1. «Kaptein Amundsens Reise.» Kart publisert i Aftenposten 07.09.1906. På kartet kan vi se ruten Amundsen fulgte gjennom Nordvestpassasjen langs Amerikas nordkyst fram til Nome.

5.2 Det politiske bakteppet

I en oppgave som skal handle om uttrykk for nasjonalisme i aviser fra starten av 1900-tallet er det naturlig å først gjøre kort rede for unionsoppløsningen og den politiske situasjonen på denne tiden. Fra 1814 hadde Norge vært i personalunion med Sverige. Bakgrunnen for oppløsningen var blant annet det norske stortingets ønske om eget konsulatvesen. Alt som ble vedtatt av stortinget måtte sanksjoneres av Kongen. Stortinget hadde enstemmig vedtatt at eget norsk konsulatvesen skulle opprettes. Da Kongen nektet å sanksjonere dette leverte regjeringen sine avskjedssøknader. Avskjedene ble ikke godkjent av Kongen da han visste at

en ny regjering ikke kunne dannes. I Kristiania så statsminister Michelsen muligheten som åpnet seg og 7. juni- beslutningen ble vedtatt av Stortinget. Den slo fast at Kongen hadde oppløst unionen da han ikke kunne danne ny regjering, og følgelig hadde opphørt å fungere som norsk konge.

Unionsoppløsningen var ikke formelt og endelig oppløst med 7. juni vedtaket. Den svenske Riksdagen krevde at et nyvalgt storting eller en folkeavstemning måtte ta stilling til unionen, og den samme ideen hadde man i Norge. 13. august samme år ble en folkeavstemning holdt, og resultatet var overveldende 368 208 stemmer for å oppløse unionen, mot 184. Gripsrud hevder det er nærliggende å tro at den nasjonsbyggingen som i flere tiår hadde foregått i den kulturelle offentligheten betød mye. Statsminister Michelsen sørget også for å aktivt forme opinionen gjennom avisene. Han inviterte redaktørene til fortrolige møter hvor han «bandt pressen gjennom et tillitsforhold»¹¹². Avisene påla seg selv en form for selvsensur i unionsspørsmålet.¹¹³

Etter folkeavstemningen fulgte det forhandlinger i Karlstad. Karlstad-konvensjonen ble signert i Stockholm den 26. oktober, og Kong Oscar II sa fra seg den norske tronen. Unionen var offisielt oppløst. Enda en folkeavstemning ble avholdt i november samme år. Denne gangen var spørsmålet hvorvidt Norge skulle være et monarki eller ikke. Valget var i praksis allerede tatt, og den norske befolkningen ble bedt om å slutte seg til en videreføring av det norske monarkiet ved å tilby tronen til danske Prins Carl.¹¹⁴ Dette var et taktisk valg fra den norske regjeringens side. På flere hold utenfor Norge ble unionsoppløsningen sett som en revolusjon. Flere statsmakter var bekymret for at Norge skulle avskaffe monarkiet og bli en republikk, som kunne bli et forbilde for radikale krefter i andre Europeiske land. Valget av monarki hadde derfor som utenrikspolitisk hovedmål å «ufarliggjøre den aggressive norske unionspolitikken overfor de europeiske stormaktene».¹¹⁵

Etter unionsoppløsningen var Norge ansvarlige for egen utenrikspolitikk. Et viktig mål ble å sikre norsk suverenitet og nøytralitet gjennom en fornyelse av den såkalte «Novembertraktaten»¹¹⁶. Resultatet ble Integritetstraktaten av 1907. Avtalen var en

¹¹² Gripsrud «Massens tidsalder», 243.

¹¹³ Ibid., 243.

¹¹⁴ Steine, «Folkeavstemningen om monarki i 1905» Norgeshistorie.no

<https://www.norgeshistorie.no/industrialisering-og-demokrati/1520-folkeavstemningen-om-monarki-i-1905.html>

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ I Novembertraktaten garanterte Storbritannia og Frankrike den svensk-norske territorielle integriteten mot at Sverige-Norge ikke skulle avstå noen del av sitt territorium til Russland, eller gi Russland noen rettigheter på svensk-norsk område.

formalisering av stormaktenes enighet om å ikke føre krig mot hverandre på norsk eller skandinavisk territorium.¹¹⁷

¹¹⁷ Tønneson, «En selvstendig utenrikspolitikk» Norgeshistorie.no
<https://www.norgeshistorie.no/industrialisering-og-demokrati/1542-en-selvstendig-utenrikspolitikk.html>

6 1903

6.1 Finansiering og vitenskapelig prestisje

For Amundsen var finansiering av polarekspedisjonen den vanskeligste delen av planleggingen.¹¹⁸ I tiden før avreise var nettopp økonomien noe som fikk oppmerksomhet. Forberedelsene før avreise, og hvem de andre deltakerne var, var også av interesse. Samtidig ble det skrevet en del om hva Amundsen håpet å oppnå på denne ekspedisjonen. Man kan tyde av artiklene fra denne perioden at pressemennene forstod at polarekspedisjonen og dens vitenskapelige resultater kunne være positivt for den lille nasjonen. I begynnelsen av 1903 var Amundsens planer allerede kjent, og diskusjoner rundt disse og finansiering av ferden hadde pågått en periode. For å sikre seg Gjøa, hadde Amundsen brukt hele arven etter foreldrene. Gjøa ble utstyrt med en liten 13 hestekrefters motor og proviant for fem år. Amundsen hadde søkt støtte hos Nansen for sin plan, og fått det. Dette førte til at sponsorer kom på banen.¹¹⁹ Deretter startet hva Amundsen selv betegnet som en «spissrotgang».¹²⁰ Han måtte gå rundt til alle som kunne tenkes å støtte ham med penger. Amundsen hadde funnet et vitenskapelig mål for ekspedisjonen, som han håpet ville gjøre det lettere for ham å få finansiering.¹²¹ Ekspedisjonen ble i hovedsak finansiert gjennom private bidrag, men den økonomiske støtten Amundsen fikk var ikke nok. Da han var klar til å starte hadde han stor gjeld.

Da tiden for avreise nærmet seg skrev meteorolog og jordmagnetiker Aksel Steen en artikkel i Aftenposten. Han åpnet med å fortelle at «en ny norsk Polarexpedition skal drage ud fra Fædrelandet paa en fleraarig Færd til Kamp mod Polaregnesnes Mørke og Kulde - den tredie på 10 Aar.»¹²² I artikkelen, som dekker det meste av avisens forside, forsøkte Steen å vise hvor stor betydning denne ekspedisjonen kunne ha for vitenskapen. Han skrev at ekspedisjonen tok sikte på store og omfattende vitenskapelige mål.¹²³ Steen undersøkte resultatene etter Nansens Fram-ferd, og skulle senere også bli leder ved meteorologisk institutt. Han må absolutt ha blitt sett på som en autoritet på området. Referansen til kampen mot «Polaregnesnes Mørke og Kulde», viser denne tidens framskrittstro, og troen på at menneske skulle legge naturen under seg. I Aftenposten hevdet Steen at undersøkelser av disse områdene var av stor interesse, og viktig for å kunne forstå gåtefulle naturfenomener. Han nevnte at andre nasjoner hadde ekspedisjoner ved den magnetiske sydpol av den samme

¹¹⁸ Berghei, «Gjøaekspedisjonen».

¹¹⁹ Erlandsen, *Kalde kyster, ukjent land*, 71.

¹²⁰ Amundsen, *Nordvestpassagen*, 5.

¹²¹ Erlandsen, *Kalde kyster, ukjent land*, 70.

¹²² Steen, Roald Amundsens Polarexpedition, Aftenposten 29.04.1903 s.1.

¹²³ Ibid.

grunn. Ifølge Steen beviste dette at det var det en iver og interesse for slike undersøkelser i hele den vitenskapelige verden. Dette tyder på at Steen ønsket å overbevise om den internasjonale interessen denne ekspedisjonen kunne bli gjenstand for. Steen la stor vekt på det vitenskapelige målet for ekspedisjonen.

Thi ikke alene drager Gjøa-Expeditionen ud for, hvad der i og for sig maa betragtes som et høitstillet vidensabeligt Maal, at faa fastslaaet Beliggenheden af den magnetiske Nordpol og faa undersøgt de magnetiske Forhold i dens nærmeste Omgivelser, men Kaptein Amundsen agter ogsaa at oprette to faste magnetiske Stationer, hvoraf ialfald den ene tænkes at være i uafbrudt Virksomhed i hele tre Aar. (...) Der knytter sig saaledes store videnskabelige Forhaabninger til denne nye snart udgaaende, norske Polarexpedition. Og der er al Grund til at tro, at disse Forhaabninger ikke vil blive skuffet med den Leder, det Personale, det Fartøi og det Udstyr, som udgjør de enkelte Led i Expeditionens organsike Sammensætning.¹²⁴

Det synes tydelig at Steen forsøkte å overbevise om viktigheten av ekspedisjonen. Videre skrev han at Kongen hadde valgt å bidra med 10,000 kr til ekspedisjonen, og at mange andre, både i innland og utland har gjort det samme. «Saa forstaar man, at ogsaa dette nye norske Polarforetagende omfattes med den mest levende Interesse og en vidtforgrenet Sympathi baade herhjemme og ude.»¹²⁵ Økonomiske bidragsytere ble brukt for å vise hvor stor interesse ekspedisjonen vekket. At Kongen var med og støttet ekspedisjonen økonomisk var allerede nevnt. Dette ble omtalt i et flertall aviser. Morgenbladet medelte at «saavel Kongen som Kronprinsen nærer en levende Interesse» for Amundsens ekspedisjon.¹²⁶

Også Amundsen ble viet mye oppmerksomhet av Steen. Han skrev at «den unge Normand» måtte beundres for den «seige Energi» han hadde kjempet seg frem med¹²⁷. Steen forklarte nøyre hvilken opplæring Amundsen hadde fått for å kunne gjennomføre de vitenskapelige observasjonene på ekspedisjonen. Dette må ha vært viktig for å legitimere den vitenskapelige delen av Amundsens ekspedisjon. Amundsen hadde selv ingen formell utdanning innen feltet, så det var viktig å vise at han hadde kompetansen som krevdes for at resultatene skulle ha betydning. Steen avsluttet med å fortelle om den viktige støtten fra Nansen. Nansen var på dette tidspunktet en norsk nasjonal helt, og en autoritet innen polarforskning. En offisiell støtteerklæring fra Nansen hadde symbolsk betydning. De andre deltagerne og deres respektive arbeidsoppgaver ble også presentert.¹²⁸

Amundsen tenkte, som sagt, å finansiere ekspedisjonen med egne midler, men det viste seg å ikke holde. Avisen hevdet at det var en glede å kunne meddele at ekspedisjonen

¹²⁴ Steen, Roald Amundsens Polarexpedition, Aftenposten 29.04.1903 s.1.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ «Gjøa»-Expeditionen. Kongen sjænker 10,000 Kr, Morgenbladet 03.02.1903 s.1.

¹²⁷ Steen, Roald Amundsens Polarexpedition, Aftenposten 29.04.1903 s.1.

¹²⁸ Ibid.

var økonomisk sikret gjennom bidrag fra «offervillige Mænd.»¹²⁹ Deretter fulgte en liste med bidragsytere. Bladet påpekte igjen at ekspedisjonen hadde vekket stor interesse også i utlandet. Det stod at flere innen vitenskapelige kretser bidro med kart og beskrivelser av områdene ekspedisjonen skulle forbi. Slike oversikter over hvor Amundsen fikk støtte fra viste hvilken oppslutning han og ekspedisjonen hadde i de vitenskapelige kretsene og blant Norges borgerskap før avreise.

Det er tydelig at det vitenskapelige får stort fokus. Blant annet ble det skrevet om hvilke vitenskapelige instrumenter ekspedisjonen skulle ha med seg. Amundsen fikk også bidrag i form av vitenskapelige instrumenter han skulle ha med seg. Bergens Tidende skrev at skipet hadde med seg instrumenter til en verdi av 25,000 kroner, og at både magnetiske, meteorologiske og geologiske undersøkelser skulle gjøres i tillegg til kartlegging.¹³⁰ Morgenbladet meldte om at ekspedisjonen vakte interesse i geografiske og vitenskapelige kretser flere steder. Det var altså ikke bare i norske vitenskapelige miljøer Gjøa fikk oppmerksomhet. Den vakte også interesse i utlandet. Dette ble bevist da blant annet The Royal Geographical Society i London bidro økonomisk til ekspedisjonen.¹³¹ Det geografiske selskapet i London var en av tidens mest anerkjente selskaper, og en autoritet på området. Riffenburgh hevder at i denne siste tiden med territoriell oppdagelse, utviklet globusens blanke områder seg til å bli en slags «nasjonal fornærmelse». Å få herredømme over disse siste ukjente områdene var noe som ble et mål for selskapet.¹³² Økonomisk støtte fra The Royal Geographical Society hadde altså en symbolsk betydning.

Dagen etter dette kunne Morgenbladets lesere få en bedre forståelse av hvordan jordens kjerne og magnetisme fungerer. Også her ble det fortalt hvorfor slike undersøkelser var viktige.

For Løsningen af Spørgsmaalende vedkommende Jorden Magnetisme er det af overordentlig Vigtighed, at Forholdene ved Jordens magnetiske Poler bliver undersøgt. Det har været paastaaet, at disse Poler forandrer Plads i Aarenes Løb. Roald Amundsens Expedition til den magnetiske Nordpol omfattes derfor med en ganske særegen Interesse i de videskabelige Kredse, som arbejder med at udforske Jordklodens Fysik.¹³³

Fokuset på løsningen av spørsmål vedrørende jordens magnetisme er ikke uventet. I denne perioden var det stort fokus på mennesket «seier» over naturen gjennom vitenskapelige

¹²⁹ «Gjøa»-Expeditionen. Norske Bidrag, Morgenbladet 20.03.1903 s.1.

¹³⁰ «Gjøa»-Expeditionen, Bergens Tidende 04.04.1903 s.2.

¹³¹ «Gjøa»-Expeditionen. Bidrag fra England, Morgenbladet 20.02.1903. s.2.

¹³² Riffenburgh, *The Myth of the Explorer*, 33.

¹³³ Jordens Indre og Magnetismen. Roald Amundsens Expedition, Morgenbladet 21.02.1903.s.1.

nyvinninger. Den vitenskapelige optimismen hadde som mål å overvinne og kontrollere naturen, «til menneskets beste».

Amundsens vitenskapelige mål fikk altså stor oppmerksomhet før avreise. Om han håpet at et vitenskapelig mål skulle hjelpe med finansieringen så må han ha vært glad for dette. Løsningen av spørsmål vedrørende jordens magnetisme er av «overordentlig vigtighed», og Steen hevdet at om det lykkes Amundsen å gjennomføre dette vil deres ankomst tilbake i Norge bli en «Høitidsstund for vort Fædreland og for den store videnskabelige Verden.» Det er en dåd som «Norge kan være stolt af.»¹³⁴ Kort tid etter at dette ble publisert kunne Aftenposten meddele at Amundsen hadde mottatt en hilsen fra det tyske meteorologiske institutt i Hamburg. I hilsningen pekes det på betydningen ekspedisjonen kan få for vitenskapen så vel som sjøfarten «der her stiller – en Opgave til hvis Løsning det vil være en Hæder og en Glæde at se Norges Navn knyttet.»¹³⁵ Om vi husker tilbake til fremskrittsideén, og den rådende forestillingen om at det moderne samfunnet var betinget av vitenskapelig forskning, kan man forstå hvorfor dette får så mye oppmerksomhet. Naturvitenskapen stod sterkt rundt århundreskiftet. Det synes tydelig her at den «universelle vitenskapen» var sterkt knyttet til nasjonen.

At det Norske Geografiske Selskab var med og støttet ekspedisjonen hadde også betydning. Nystad skriver i sin bok om Det Norske Geografiske Selskab at det er et «ektefødt barn av nasjonalromantikken og den norske nasjonsbyggingen på 1800- og 1900-tallet».¹³⁶ Det var med på å legitimere Norges nasjonale selvstendighet gjennom å styrke forståelsen av folkets og landets egenart. Fra et nasjonsbyggende synspunkt er dermed støtte fra, og samarbeid med selskapet med på å vise at ekspedisjonen var viktig for nasjonen.

Et forsøk på Nordvestpassasjen ble knapt omtalt føravreise. Om det ble nevnt i denne perioden ble det omtalt som et slags delmål, som var beleilig når ferden først hadde ført dem opp til de områdene. Amundsen skrev selv en artikkel i 1902 om planene for ekspedisjonen. Her nevnes passasjen aldri med ord, men i en avsluttende siste setning skriver han at han vil søke seg rundt nordvestpynten av Amerika.¹³⁷ Nansen skrev også om Amundsens plan på denne tiden. Han skrev at Amundsen ikke la noen større vekt på passasjen, men at det like godt kunne gjøres når han var så langt vest.¹³⁸ Det er tydelig at avisene baserer seg på dette i omtalen av ekspedisjonen før avreise. Passasjen ble knapt gjenstand for oppmerksomhet i den

¹³⁴ Steen, Roald Amundsens Polarexpedition, Aftenposten 29.04.1903 s.1.

¹³⁵ «Gjøa»=Expeditionen. En hædrende Hilsen, Aftenposten 02.05.1903 s.1.

¹³⁶ Nystad, *Det Norske Geografiske Selskab 1889-2000*, 73.

¹³⁷ Til den magnetiske Nordpol, Morgenbladet 02.11.1902 s.1.

¹³⁸ Næste norske Polarfærd, Morgenbladet 09.11.1902 s.1.

norske offentligheten. Det synes tydelig iblant annet Fredriksstad Tilskuers omtale når de skrev «Det er ikke Rekorder, det gjælder at slaa dennegang, og det gjælder ikke at prøve at naa Polen, det gjælder at gjøre samvittighedsfulde videnskabelige Iagttagelser deroppe i Isen».¹³⁹

6.2 Avreise og første del

I begynnelsen av juni fortalte Trondhjems Adresseavis at Gjøs avreise var flyttet frem til 20. juni,¹⁴⁰ men allerede sent den 16. juni 1903 seilte Gjøa ut fra Kristiania. De totale kostnadene for ekspedisjonen ble mye mer enn hva Amundsen hadde regnet med på forhånd. Mye av finansiering var gjort i siste liten, gjennom lån og garantier. Bomann-Larsen skriver i sin biografi at Amundsen fremstiller avreisen i mørket som en slags heroisk forbrytelse, som en flukt fra minst én rasende kreditor.¹⁴¹ Dagen etter avreise skrev avisen at Amundsen sendte et telegram til Kongen før han dro, hvor han «paa Kameraters og egne Vegne» ville sende «Deres Majestæt min dybtfølte Tak.» Kongen takket for dette og ønsket ekspedisjonen alt mulig hell.¹⁴²

Etter ekspedisjonens avreise var det kun telegrammer, brev og rykter avisene kunne basere sin formidling på. Morgenbladet hadde, som nevnt, sikret seg enerett til publisering av meddelelser fra Amundsen. Naturlig nok skrev Morgenbladet derfor mer om ekspedisjonen, og fulgte den tettere enn andre aviser.

Det første det norske folk kunne lese om Gjøa var at de hadde ankommet Godthaab på Grønland. Dette ble formidlet i flere av de norske avisene. Gjøa ankom Godthaab den 25. juli og reiste 31. juli.¹⁴³ I Morgenbladets aftenutgave samme dag skrev de at ekspedisjonen hadde brukt fire dager mindre på strekningen enn anslått. Ekspedisjonen hadde altså hatt stort hell på første del av reisen. Bladet avsluttet med å ønske at «samme Held fremdeles maa følge Hr. Amundsen og hans Expedition.»¹⁴⁴ Etter dette var det stille fra Gjøa en stund. Først litt ut i november fikk man på nytt nyheter fra ekspedisjonen. Da kom det post fra Gjøa. Amundsen skrev i et brev at verifisering av alle instrumentene til de magnetiske observasjonene var klare, og at de nå ville fortsette videre gjennom Lancaster Sound til Beechy Island. Her ville

¹³⁹ I dag drager Gjøa-Expeditionen, Fredrikstad Tilskuer 22.05.1903 s.1.

¹⁴⁰ Sidste Nyt! Gjøa Expeditionen, Trondhjems Adresseavis 12.05.1903 s.2.

¹⁴¹ Bomann-Larsen *Roald Amundsen*, 59-60.

¹⁴² Sidste Nyt! Gjøa Reist, Trondhjems Adresseavis 17.06.1903 s.2.

¹⁴³ Gjøa, Trondhjems Adresseavis 16.09.1903 s.2,
«Gjøa»-Expeditionen, Morgenbladet 16.09.1903 s.1,
Gjøa, Aftenposten 16.09.1903 s.1.

¹⁴⁴ Gjøa-Expeditionen, Morgenbaldet 16.09.1903. s.1.

de forhåpentlig ha sitt første vinterkvarter.¹⁴⁵ Morgenbladet hadde også fått tak i et privat brev som var sendt fra en av ekspedisjonens medlemmer hjem til et familiemedlem. Avisen fortalte at Amundsen «roses i stærke Ord. Bedre og elskværdigere Leder kunde de ikke have faaet, heder det.»¹⁴⁶ Avisene var det norske folks mulighet til å følge ekspedisjonen og «bli kjent med» dens kaptein. Bildet som ble dannet av Amundsen var et positivt ett. Frem til dette tidspunktet hadde han selv også fokusert på den vitenskapelige siden av sin ekspedisjon i sin kommunikasjon med mediene.

6.3 Er det galt fatt?

Fra ekspedisjonen dro, og til det var sikkert at den var fremme i Alaska, var det ikke uvanlig at det gikk rykter om at en ulykke hadde rammet den. Dette dannet grobunn for spekulasjoner blant avisene. Dette skjedde første gang i midten av november da nyheten kom fra skotske hvalfangere om at de fryktet en ulykke hadde inntruffet. «Hertil er indløbet Meddelelser, som ved første Øiekast kan synes at gi alvorlig Grund til Uro over Gjøaekspeditionens Skjæbne»¹⁴⁷

Hvalfangerne som la ut depoter til Amundsen medelte at de skulle møte ham ved Dalrymple Rock, men da de ankom 26. juni fant de ikke spor etter ham. Dette dannet grunnlaget for frykten for at en ulykke hadde rammet ekspedisjonen. De hjemvendte hvalfangerne fortalte at i den foregående sommeren hadde vind og isforhold gjort all ferd mot nord vanskelig og farlig. Hvalfangerne mente at dersom Amundsen hadde holdt seg til den vestlige siden av Davis stredet kunne han ha sluppet unna og søkt tilflukt hos eskimoene men, «De Eskimoer, som Hvalfangerne traf, har dog ikke seet noget til Expeditionen» stod det.¹⁴⁸ Ryktene om at Gjøa kunne være utsatt for en ulykke ble fremstilt ganske likt i avisene. Ordlyden når de gjengav budskapet fra hvalfangerne var lik, og det er tydelig at de baserte seg på samme kilde. Fredriksstads Tilskuer var raskt ute med å bemerke at norske aviser hadde fått telegrammer om brev fra ekspedisjonen datert de siste dagene i juli. De mente derfor at den datoen hvalfangerne hevdet, måtte være feil.

De ovenfor givne gjengivne Meddelelser lyder ganske vist ogsaa for Amundsens Expeditiones Vedkommende foruroligende; men der er neppe Grund til at tillægge den synderlig Betydning. For det første bør man lægge Merke til den urigtige Datum, - det virker ikke egentlig tillidsvækkende, og for det andet siger det jo absolut intet, at Hvalfangerne eller de Eskimoer, disse traf paa, ikke

¹⁴⁵ «Gjøa», Trondhjems Adresseavis 07.11.1903 s.2.

¹⁴⁶ Fra «Gjøa»-Expeditionen, Morgenbladet 16.11.1903 s.2.

¹⁴⁷ Kaptein Amundsen og «Gjøa», Dagbladet 17.11.1903 s.1.

¹⁴⁸ Gjøa-Expeditionen og Den literære Grønlandsexpedition, Morgenbladet 17.11.1903 s.2, «Gjøa», Trondhjems Adresseavis 17.11.1903 s.2.

senere har seet Expeditionen. Videre bør man erindre, at Amundsens Expedition i alle Dele var godt udrustet, ligesom man bør huske, at der om næsten alle de sidste Nordpolexpeditioner har været udspedt ildevarslen, men ugrundede Rygter. Der høre ligesom mod.¹⁴⁹

Både Dagbladet og Morgenbladet skrev at meddelelsen fra de skotske hvalfangerne måtte være feil. Begge oppga grunner til å anta at opplysningene om Gjøa ikke kunne stemme. Morgenbladet skrev at «Hvad de skotske Hvalfangeres Oplysninger om Amundsens Expedition angaar, tror vi neppe, det er noget at bryde sig syndeligt om. Der er et Par Ting ved Meddelelserne om "Gjøa", som gjør disse meget mystiske.»¹⁵⁰ Når hvalfangerne forteller at de har møtt Amundsen ved Dalrymple Rock den 26. juni, må det være feilaktig. Gjøa dro fra Kristiania knapt 10 dager tidligere, stod det. Dagbladet skrev at de hadde konferert med en av Amundsens pårørende.

Han var ganske utilbøielig til at tilægge de hidkomne Meldinger nogen uheldsvanger Betydning, hvad "Gjøa" og dens Besætning angaar. Beretningen, som angis at skrive sig fra hjemkomne skotske Hvalfangere, er idethele meget forvirret. (...) At dette skib, da de - angivelig 26. Juni - indtraf der med Provianten, ikke saa Spor af Amundsen og hans Folk, er meget Rimeligt, idet som bekjendt "Gjøa" først kom sig afsted fra Kristiania ti Dage iforveien. Og man har jo direkte Bud fra Ekspeditionen dateret Godthaab paa Grønland 27. og 30. Juli.¹⁵¹

Dagbladet skrev videre at selv om datoen var feil, og det skulle vise seg å være for eksempel 26. august, ville det fortsatt ikke være grunn til uro. Det ville vært et «besyndeligt Træf» om de traff hverandre. Kort tid etter kom det en presisering fra Reuters Office, hvor det sies at Hvalfangernes meddelelse ikke må forstås slik at de har hatt et møte med Amundsen, men at et slik var avtalt.¹⁵² Disse ryktene og spekulasjonene om hvorvidt en ulykke hadde rammet ekspedisjonen eller ikke, er i hovedsak et tegn på hvor mye interesse ekspedisjonen vakte i Norge. At flere aviser fulgte ekspedisjonen så tett viser at den norske offentligheten var svært opptatt av Gjøs skjebne.

6.4 Blind alarm

Ryktene som var i omløp var med på å gi ekspedisjonen oppmerksomhet. Noen spesiell nasjonsbyggende retorikk eller virkemidler er det vanskelig å sjeldne i disse omtalene. Denne omtalen av ekspedisjonen viser derimot hvor interessert de norske leserne var i polarferden. Ryktene om ulykke ble fort dementert i norske aviser. «Vi har igaar og i dag heldigvis kunnet godtgjøre, at de foruroligende Meddelelse fra Skotland bare var blind Allarm; Expeditionen

¹⁴⁹ Bud fra Ishavet, Fredriksstad Tilskuer 18.11.1903 s.2.

¹⁵⁰ Gjøs-Expeditionen og Den literære Grønlandsexpedition, Morgenbladet 17.11.1903 s.2.

¹⁵¹ Kaptein Amundsen og Gjøs, Dagbladet 17.11.1903 s.1.

¹⁵² «Gjøs», Aftenposten 18.11.1903 s.2.

befandt sig den sidste Juli i bedste Velgaaende, og det synes af Amundsens Brev at fremgaa, at Udsigterne for fortsat Held da var lyse.»¹⁵³ Morgenbladet skrev den 18. november at de hadde fått dagbokopptegnelser fra Amundsen selv. Disse strakk seg fra avreisen fra Kristiania til oppholdet på Godshavn. Gjøa dro, som nevnt fra Godshavn 31. juli. «Altsaa længe efter den Tid, han og hans Expedition ifølge de skotske Hvalfangeres løse Snak skulde være forsvundet. Expeditionen befandt sig i Slutningen af Juli i bedste Velgaaende».¹⁵⁴

Siste tvil om Gjøa var forulykket, må ha blitt borte den 20. november. Da skrev avisene om det seneste møtet i geografisk selskap. Der snakket Nansen om et brev han hadde mottatt fra Amundsen for en ukes tid siden.¹⁵⁵ «Brevet var skrevet en af de sidste Dage under Opholdet i Godshavn og viser, at Rygterne om et Uheld, som skulde have rammet Expeditionen, maate være fuldsændig ugrundede.»¹⁵⁶ Nansen uttalte at man i denne forbindelse også i framtiden måtte være forberedt på diverse rykter vedrørende ekspedisjonen.¹⁵⁷ Bomann-Larsen, som har skrevet biografien *Roald Amundsen* forteller til svenske P3 at Amundsen tidlig forstod at forsvinningen var en viktig del av ekspedisjonen. Forsvinningen og tilbakekomsten var med og skapte interesse blant befolkningen hjemme.¹⁵⁸ Allerede på hans første tur over Hardangervidda med broren fikk han denne viktige lærdommen. Rykter om at en ulykke hadde rammet Gjøa var med på å gi ekspedisjonen mer oppmerksomhet i avisene.

¹⁵³ Sidste Nyt fra «Gjøa»-Expeditionen, Morgenbladet 18.11.1903 s.1.

¹⁵⁴ «Gjøa»-Expeditionen, Fredriksstad Tilskuer 20.11.1903 s.2.

¹⁵⁵ «Gjøa». Ugrundede Rygter, Trondhjems Adresseavis 20.11.1903 s.2.

¹⁵⁶ «Gjøa»-Expeditionen, Fredriksstad Tilskuer 20.11.1903 s.2.

¹⁵⁷ I Geografisk Selskabs, Morgenbladet 20.11.1903 s.2.

¹⁵⁸ Sveriges Radio P3 2020: 11:35.

7 1904

7.1 Bud fra danskene

Hjemme i Norge, måtte befolkningen vente til mai 1904 før de fikk høre nytt om ekspedisjonen i polhavet. Dette året var det lite kontakt mellom GjØa og omverdenen. Avisenes dekning dreide seg i hovedsak kring informasjon fra den danske litterære grønlandsekspedisjonen¹⁵⁹. Gjennom denne kom det endelig nyheter om GjØa. Det var nå et halvt år siden man sist hadde hørt noe direkte fra ekspedisjonen. Myhlius-Erichsen som var tilbake i Danmark i 1904, fortalte om møtet med GjØa-ekspedisjonen ved Smith-Sund. De hadde sett Amundsen for siste gang den 16. august året før. Etter dette hadde avisene, som nevnt i forrige kapittel, skrevet om rykter om at en ulykke hadde rammet ekspedisjonen basert på at hvalfangerne ikke hadde sett GjØa.

Denne Frygt vil nu forhaabentlig vise sig ugrundet Riktignok er de nu indløbne Efterretninger ikke mer end ca. 14 Dage yngre end de Meddelelser, vi sidst kunde bringe; men i disse 14 Dage er alt forløbet efter Programet, og efter Hr Mylius Erichsens Opgivende var veiret smukt hele August Maaned ud, saa man kan nære Haab om, at "GjØa" i den forløbne Vinter har ligget i sit projekterede Vinterkvarter.¹⁶⁰

Nyhetene fra danskene ble altså brukt til å bekrefte at ekspedisjonen ikke var forulykket. Det ble skrevet at det lille skipet hadde «klaret sig udmerket», gjennom isen hvor de større britiske hvalfangerne hadde blitt sittende fast.¹⁶¹ Forholdene ble beskrevet som de «hældigst tænkelige».¹⁶² Nyhetene fra danskene ble også benyttet til å omtale Amundsens planer enda en gang. Morgenbladet avsluttet med å fortelle at etter planen ville Amundsen søke rundt nordvestpynten av Amerika og «endelig Sommeren 1907 slaar forhaabentlig Forløsningens Time».¹⁶³

Aftenposten ble tilsendt ett brev fra et medlem av den danske ekspedisjonen. Her ble det fortalt kort om en middag medlemmene fikk spise om bord på det norske skipet. Dansken fortalte at Amundsen hadde tatt de imot med en hjertelighet som «snart gjorde os ganske husvante om bord.»¹⁶⁴ Mennene om bord ble positivt beskrevet av dansken, som hevdet at det

¹⁵⁹ Den danske literære Grønlands-Ekspedition, ledet av Myhlius-Erichsen, var en dansk ekspedisjon til Vestgrønland 1902-04 med hovedformål å beskrive landet og dets befolkning fra en kunstnerisk og folkløristisk synsvinkel.

¹⁶⁰ «GjØa»-Expeditionen. I god Behold Vestover!, Morgenbladet 25.05.1904 s.1.

¹⁶¹ Fra GjØa-Expeditionen. Bud med Danskene, Aftenposten 25.05.1904 s.1.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ «GjØa»-Expeditionen. I god Behold Vestover!, Morgenbladet 25.05.1904 s.1.

¹⁶⁴ Hos Polens Naboer. En Grønlandsvinter, Aftenposten 28.05.1904 s.1.

var noe «fribyttersterkt»¹⁶⁵ over dem, og at de var folk som kunne ta «en drøi Tørn» om nødvendig.¹⁶⁶ Beskrivelsen fikk Gjøl-mennene til å framstå som barske, sterke sjømenn.

Noen måneder senere, i oktober 1904, fikk avisene igjen bud om Amundsen. Denne gangen gjennom den skotske hvalfangeren «Eclipse». Flere norske aviser hadde mottatt de samme etterretningene. Morgenbladet fortalte om den tidligere omtalte uroen som oppstod etter at Amundsen ikke ble sett av hvalfangerne som la ut depoter til ham året før. Da hadde det oppstått frykt for at en ulykke hadde rammet Gjøl-ekspedisjonen. Men med nyheten fra «Eclipse» ble denne uroen nå fjernet, hevdet de.¹⁶⁷ Også Trondhjems Adresseavis skrev at «Skjønt Efterretningerne ikke er indgaaende fyldige, fjerner de dog al Frygt med Hensyn til Amundsens Expedition.»¹⁶⁸

Nyhetene «Eclipse» kom med om Gjøl, inneholdt ikke noe nytt for norske lesere ifølge Morgenbladet. Avisen hevdet at «Andre Hvalfangere er tidligere iaar kommet hjem med endnu bedre Efterretninger,» og derfor hadde man ikke vært engstelige for ekspedisjonen siden den tid.¹⁶⁹ Morgenbladet må sikte til nyhetene fra den danske grønlandsekspedisjonen. Det var ikke fra hvalfangere disse etterretningene kom, men stedsangivelsen bladet oppgir stemmer overens med plassen danskene traff Gjøl.

Selv om avisene ved tidligere tilfeller hadde dementert ryktene om ulykke, så ble det forsikret om dette igjen, når muligheten bød seg. Som Morgenbladet skrev, hadde man ikke vært bekymret for dette på flere måneder.

7.2 Amundsens brev

Den tidligere omtalte nyheten fra «Eclipse» hadde også fortalt at Amundsen la igjen et dokument med en takk til hvalfangerne som hadde lagt ut depoter for ekspedisjonen på Beechy Island, etter at de hadde tatt forrådet om bord.¹⁷⁰ Dette dokumentet, som ble funnet av kanadiske hvalfangere, ble tatt med til Ottawa. I november kom det nyheter via telegram derfra om at brevet var funnet. Aftenposten nevnte at ekspedisjonen i telegram fra Ottawa ble omtalt som «den svenske magnetiske ekspedisjon». De kommenterte at telegrammet var gjennomgående «meget misvisende.»¹⁷¹ Brevet fra Amundsen ble oversendt til Norge og til

¹⁶⁵ Fribyttersterkt: etter middelnedertysk *vrībūter*. Grunnbetydning 'person som har frihet til å ta bytte'. Benyttes om en person som i krigstid (med eller uten regjeringens tillatelse) røver fiendtlige skip; sjørøver.

¹⁶⁶ Hos Polens Naboer. En Grønlandsvinter, Aftenposten 28.05.1904 s.1.

¹⁶⁷ «Gjøl»-Expeditionen, Morgenbladet 10.10.1904 s.1.

¹⁶⁸ Bud fra Gjøl, Trondhjems Adresseavis 10.10.1904 s.2.

¹⁶⁹ «Gjøl»-Expeditionen, Morgenbladet 10.10.1904 s.1.

¹⁷⁰ Efterretninger fra Gjøl-expeditionen. Fredriksstad Tilskuer 10.10.1904 s.2.

¹⁷¹ «Gjøl»-Expeditionen Aftenposten 22.10.1904 s.1.

sist utlevert til Morgenbladet. Bladet begynte med å hevde at «Den magnetiske Nordpol og dens Belligenhed er, som bekjendt, et af de vigtigste Emner for "Gjøa"-Expeditionens Undersøgelser.»¹⁷² Brevet ble gjengitt i avisen, og Morgenbladet skrev at det så ut som om Amundsen kunne ha godt håp om å få løst den oppgaven han på forhånd hadde bestemt seg for. Morgenbladet henvendte seg til Professor Geelmuyden¹⁷³ for en uttalelse om hva de magnetiske observasjonene i brevet betydde. Han uttalte at:

en vestlig Misvisning paa 135 Gr. Godtgjorde, at den magnetiske Nordpol var i sydvestlig Retning for det Sted, hvor Deklinationsbestemmelsen blev taget. Men større Betydning havde Meddelelsen om, at Inklinationen var 88 1/2 Gr. Det viste, at man da befandt sig forholdsvis nær det Punkt, hvor den magnetiske Nordpol er. (...) Hvad Dokumentet oplyser om Isforholdene, tør give godt Haab om. At "Gjøa" allerede ifjor Høst har kunnet komme sit første planlagte Vinterkvarter temmelig nær.¹⁷⁴

Morgenbladet ga her uttrykk for en forsiktig optimisme hva gjaldt ekspedisjonens vitenskapelige resultater.

¹⁷² Den magnetiske Nordpol, Morgenbladet 30.11.1904 s.2.

¹⁷³ Geelmuyden var professor i astronomi og direktør for universitetsobservatoriet i Oslo 1890–1919.

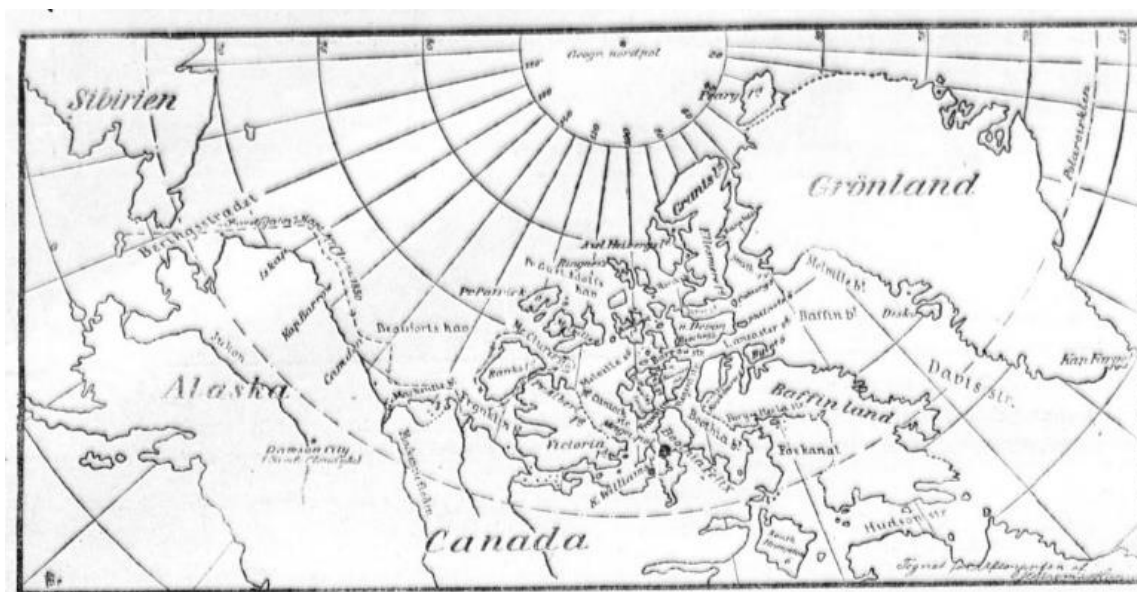
¹⁷⁴ Den magnetiske Nordpol, Morgenbladet 30.11.1904 s.2.

8 1905

8.1 Den magnetiske Nordpolen

Da nyheten om at den magnetiske polen var nådd kom, ble dette mottatt med begeistring i de fleste norske avisene. Flere reagerte på at utenlandsk media kalte ekspedisjonen for svensk. Det skulle ikke ta lang før også denne nyheten ble grunnlag for spekulasjoner. Den vitenskapelige betydningen av observasjoner kring polen ble igjen et tema.

Det skulle, i likhet med foregående år, igjen drøye ut i mai før man fikk nyheter fra Gjøa-ekspedisjonen. Den 12. mai 1905 kom nyheten om at den norske ekspedisjonen hadde nådd og bestemt plasseringen av den magnetiske polen. De norske avisene var fulle av artikler som omhandlet ekspedisjonen. De utrykte en glede over bedriften det norske mannskapet hadde lyktes med. Det var via det Amerikanske bladet *American* man først fikk nyheten om ekspedisjonen fra San Francisco.¹⁷⁵ Avisene meddelte at «den norske Expedition under Kaptein Amundsen har naaet et Punkt søndenfor King Williams Ø, og at det synes sikkert, at Expeditionen vil kunne fuldende Reisen gennem Nordvestpassagen. Expeditionen har naaet den magnetiske Nordpol».¹⁷⁶

Figur 2: Kart publisert i Aftenposten 31.10.1905. Svart prikk markerer omtrentlig posisjon til Gjøa-havn, ved King Williams land.

¹⁷⁵ «Gjøa» har naaet den magnetiske Nordpol, Aftenposten 12.05.1905 s.1.

¹⁷⁶ «Gjøa» har naaet den magnetiske Nordpol, Aftenposten 12.05.1905 s.1, Fra Gjøa-ekspedisjonen? Dagbladet 12.05.1905 s.2.

"Gjøa"-Expeditionen naaet den magnetiske Nordpol. Et glædeligt Budskab, Morgenbladet 12.05.1905 s.1.

Morgenbladet har overskriften «"Gjøa"-Expeditionen naaet den magnetiske Nordpol. Et glædeligt Budskab».¹⁷⁷ I en lang artikkel redegjorde de for Amundsens plan og ferd så langt.

De skrev at:

Indtil dette Punkt er Planen - efter det nu indløbne Telegram at døme - bleven heldig realiseret. Amundsen har naaet den magnetiske Nordpol og har havt Ophold ved et Sted søndenfor Kong Williams Land. Telegramet melder vistnok intet om, naar han har opholdt sig der; men naar man tager i Betænkning de uhyre og øde, tyndt befolkede Strækninger, Budskabet har havt at passere for at naa frem til San Francisco, og den lange Tid, dette maa kræve, maa man være berettiget til at antage, at "Gjøa", saaledes som Planen var, har overvintret forrige Vinter ved Kong Williams Land.¹⁷⁸

Aftenposten hevdet at Amundsens «angrep» på den magnetiske polen, sannsynligvis hadde vært i overensstemmelse med den opprinnelige planen.¹⁷⁹ Bergens Tidende kommenterte helt enkelt at «Det var Expeditionens Plan at Seile rundt Nordamerikas Nordkyst til Behringstædet, og denne Plan synes efter Telegrammet at dømme, at være paa god Vej til at lykkes.»¹⁸⁰ Ifølge Aftenposten vakte dette stor oppsikt i utlandet. De skrev at flere utenlandske aviser hadde sendt forespørsler til dem.¹⁸¹ Aftenposten hevdet at kilden for meddelelsen sannsynligvis var pelsjegere som hadde truffet på ekspedisjonen. Videre hevdet de at nyheten måtte være sann, på grunnlag av at den passet for bra til å være fabrikkert.

[D]er intet nævnes om Uheld, tør man gaa ud fra, at alt stod vel til om bord. Efter al Rimelighed skulde man vel kunne formode, at Amundsen ikke har undladt at benytte Anledningen til å lade høre fra sig.

Nogen Grund til at tvivle paa Meddelelsens Rigtighed er der ikke. Dertil stemmer Oplysningen om Vinterhavn ved Kong Wilhelms Ø for godt med, hvad man her ventede, men som neppe en eventuel Nyheds-Fabrikant vilde været bekjendt med. Dertil kommer, at Meddelelsen er for nøgtern til at være lavet.¹⁸²

Det skulle likevel ikke ta lang tid før nyheten om at ekspedisjonen hadde nådd polen ble grunnlag for rykter, og spekulasjoner. Allerede samme dag skrev både Dagbladet og Morgenbladet at nyheten kanskje ikke var korrekt. Dette baserte de på et byråtelegram fra New York. Der stod det at nyheten syntes å basere seg på en ordre sendt til den norske konsulen i San Francisco om å bistå ekspedisjonen. Dagbladet skrev nyheten om at Amundsen hadde nådd polen, allerede hadde foranlediget en del skriverier. De hevdet at det etter all sannsynlighet var «en Mystifikation».

Den af Bladet "American" bragte Meddelelse om Amundsens Ekspedition til den magnetiske Nordpol, synes væsentlig at være baseret paa den Omstendighed, at den Ordre, som den norske

¹⁷⁷ "Gjøa"-Expeditionen naaet den magnetiske Nordpol. Et glædeligt Budskab, Morgenbladet 12.05.1905 s.1.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ «Gjøa» har naaet den magnetiske Nordpol, Aftenposten 12.05.1905 s.1.

¹⁸⁰ Amundsens Ekspedition, Bergens Tidende 12.05.1905 s.2.

¹⁸¹ «Gjøa» har naaet den magnetiske Nordpol, Aftenposten 12.05.1905 s.1.

¹⁸² Ibid.

Konsul i San Francisco i sin Tid har faat om at sende Levnetsmidler til Ekspeditionen med Hvalfangerskibe nu er fornyet.¹⁸³

Altså skrev både Morgenbladet og Dagbladet at denne ordren til konsulen kunne være årsaken til at det ble hevdet fra San Fransisco at Amundsen hadde nådd Polen. Morgenbladet skrev at også ved tidligere ekspedisjoner, for eksempel ved Nansens Polferd, og Andrées ballongferd, hadde skjedd at ordrer om eventuell hjelp var blitt misforstått og utgitt i god tro som etterretninger om vedkommende ekspedisjon. Dette kunne også være tilfellet nå skrev de.¹⁸⁴ Skulle meddelelsen på den andre side vise seg å være sann, var Morgenbladet sikre på at de snart kom til å få et brev fra Amundsen som bekrefter dette. Ifølge tromsøavisen mente Nansen at meddelelsen om Gjøs bedrift ikke kunne stemme. Han holdt det for usannsynlig at nyheten om dette ville komme via San Francisco.¹⁸⁵

Nyheten om at Gjøs hadde nådd den magnetiske nordpol, ble altså forsøkt dementert dagen etter. På grunnlag av at den baserte seg på en ordre om eventuell bistand, men flere aviser hevdet likevel at nyheten måtte være sann. I aftennummeret den 12. mai skrev Aftenposten at de hadde fått ytterligere en bekreftelse på at meddelelsene stemte. De hadde mottatt telegram fra «Standards» korrespondent i San Fransisco om at Amundsen hadde funnet John Franklins monument¹⁸⁶, samt bestemt beliggenheten av den magnetiske nordpol. «Standard udtale, at Amundsen har gjort et godt Arbeide, skjønt Bladet betvilvler, at han vil kunne greie Nordvestpassagen. (..) Bladet kalder iøvrigt Expeditionen for Svensk.»¹⁸⁷ Trondhjems Adresseavis skrev på samme måte som Aftenposten, at dette bekreftet at Gjøs hadde nådd den magnetiske polen. De skrev at dette bekreftet at nyheten «aabenbart er egte».¹⁸⁸ Avisen så ingen grunn til å tvile på nyhetens innhold. De hevdet at dersom meddelelsen først var kommet fra en upålitelig kilde ville Standards korrespondent ikke dele den med sin avis. Dessuten var det ikke urovekkende at de faktiske opplysningene var så få.

At Efterretningen har saa faa faktiske Oplysninger, kan let forklares paa den Maade, at Vedkommende, som har stødt paa Ekspeditionen, har faaet forseglede Efterretninger til Forsendelse, men selv ikke faaet andre Oplysninger end de ovennævnte.¹⁸⁹

¹⁸³ Fra «Gjøs»-expeditionen?, Dagbladet 12.05.1905 s.2.

¹⁸⁴ Budet fra «Gjøs». En misforstaaelse?, Morgenbladet 12.05.1905 s.2.

¹⁸⁵ Bud fra «Gjøs». En Mystifikation?, Tromsø Stiftstidende 14.05.1905 s.2.

¹⁸⁶ Her menes antagelig ruinene etter franklindepoet på Beechy-Island, hvor McClintock satte opp ett minnesmerke på vegne av Lady Franklin.

¹⁸⁷ «Gjøs». Yderligere Bekræftelse, Aftenposten 12.05.1905 s.1.

¹⁸⁸ Gjøs ekspeditionen. En heldig Reise Trondhjems Adresseavis 12.05.1905 s.2.

¹⁸⁹ Ibid.

15. mai 1905 skrev også Morgenbladet at de mente det fantes en mulighet for at meddelelsen om Gjøa likevel var korrekt¹⁹⁰. Dette baserte de den samme artikkelen som Aftenposten og Adresseavisen skrev om tre dager tidligere. I artikkelen skrev *Standard* om tidligere ekspedisjoner. Deriblant McClure som forsøkte passasjen i 1850-årene. De skrev at han hadde fullført den, men ikke med ett og samme skip. *Standard* minner også om Sverdrups ekspedisjon til de samme områdene. Ifølge Morgenbladet skrev *Standard* at Amundsen til nå har gjort god fremgang, men at han nå kanskje blir skuffet da Kong Williams Land er en av de vanskeligste delene av Polarregionen.

Kaptein Amundsen siges ogsaa at have naaet den magnetiske Pol. (...) Da denne Pol ikke som Jordens Axe er et bestemt Punkt, vil dens nuværende Belligheden afvige fra den, som Ross konstaterer, og hvis den svenske(!) Expedition har udført en god Række af paalidelige Observationer, vil disse være af stor Interesse og Værdi.¹⁹¹

At *Standard* omtalte ekspedisjonen som svensk var det altså flere som reagerte på. Morgenbladet fremhever denne feilen gjennom et utropstegn bak. Det var tydelig noe det var verdt å bemerke. Både Aftenposten og Trondhjems Adresseavis valgte å kommentere dette ved å skrive «Bladet kalder iøvrigt Expeditionen for Svensk».

13. mai publiserte Aftenposten en lengre artikkel skrevet av Steen. Steen var meteorolog og jordmagnetiker. Han hadde blant annet hjulpet til med opplæring i bruk av de magnetiske instrumentene før Gjøas avreise. Tilbake i 1903, før Gjøas avreise, skrev han også en artikkel der han la vekt på den vitenskapelige betydningen av Gjøa-ekspedisjonens mål. Dette var hovedtema i Steens tekst også nå. Kanskje ønsket han å trekke fokus bort fra den mulige passeringen av passasjen, og heller gi oppmerksomhet til betydningen av de magnetiske undersøkelsene. I artikkelen skrev han at gårsdagens telegram om ekspedisjonen neppe burde tillegges særlig stor vekt. Telegrammet, som ikke inneholdt noen tidsangivelse, stadfestet bare at Amundsen hadde nådd syd om King Williams øy.

Denne Meddelelse har, hvis den forøvrigt er paalidelig, efter min Mening kun Betydning som en Bekræftelse paa, hvad man efter den sidste officielle Efterretning fra Amundsen, dateret Beechy Island 24de August 1903, maatte kunne vente.¹⁹²

Artikkelen forteller videre at ekspedisjonens egentlige mål var omfattende magnetiske undersøkelser rundt den magnetiske polen. Dette skulle pågå i to år. Steen skrev at han ikke kunne tenke seg muligheten at arbeidet med magnetiske observasjoner kunne være avsluttet så tidlig at nyheten om dette allerede hadde nådd San Francisco. «Naar Telegramet udtaler, at det synes sikkert, at Expeditionen vil kunne fulende Reisen gjennom Nordvestpassagen, er

¹⁹⁰ Budet fra «Gjøa», Morgenbladet 15.05.1905 s.1.

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Steen, «Gjøa», Aftenposten 13.05.1905 s.1.

denne Udtalelse vel nærmest at opfatte som et kjært Haab.»¹⁹³ Steen syntes det var en «driftig slutning» å hevde at Gjøa med sikkerhet skulle klare passasjen, bare fordi det hadde nådd sør for King Williams øy. Derimot var han påpasselig med å avslutte med at Amundsen hadde vært usedvanlig heldig, og at det var grunn til å «nære de bedste Forhaabninger for Expeditionen og dens Skjæbne.» Ifølge Steen var det mange omstendigheter som ga et «freidigt Haab om, at vi en vakker Dag faar høre, at "Gjøa" med Amundsen og alle de andre lykkelig og vel har passeret ud Behringstrædet».¹⁹⁴ Igjen er det tydelig at Steen forsøkte å legge fokuset over på den vitenskapelige siden av ekspedisjonen. Steen var vitenskapsmann selv, så hans fokus på vitenskapen framfor det sensasjonelle er ikke unaturlig. At han ved flere tilfeller fikk publisert lange artikler der naturvitenskap var så framtrædende tyder ikke bare på at det fantes en interesse for dette blant leserne, men viser også hvordan offentligheten ble påminnet om at dette først og fremst var en vitenskapelig ekspedisjon. Christensen hevdet at norske aviser var bevisst sin rolle i å vekke og vedlikeholde det norske folks interesse for vitenskap.¹⁹⁵ Steens artikler kan tjene som eksempler på dette. Disse artiklene bidro samtidig til å høye den vitenskapelige prestisjen til ekspedisjonen i hjemlandet.

Det er tydelig at Morgenbladet, som hadde betalt Amundsen for eneretten til nyheter fra han, valgte å skrive betydelig mer om ekspedisjonen enn de fleste andre avisene. Den eneste andre artikkelen som var lenger enn ett par avsnitt er Steens i Aftenposten. Avisene gjengir i stor grad nøyaktig de samme telegrammene, og det er sjelden det skiller mye i framstillingen av disse. Imidlertid synes det at Dagbladet er litt mindre positive i sin formidling. Da de to andre hovedstadsavisene skrev at nyheten var et gledelig budskap, og at det ikke var noen grunn til å tvile på den, kommenterte Dagbladet med kun to linjer hvor de skrev at nyheten etter all sannsynlighet ikke var korrekt. Steens artikkel kan beskrives som forsiktig optimistisk, men Morgenbladet uttrykker mest glede av de tre.

8.2 Juni – september. En stille stund

I denne perioden ble det ikke skrevet om den norske ekspedisjonen i ishavet. Enkelte annonser for ulike produkter Amundsen hadde gått god for ble publisert. Blant annet ble en annonse for en petroleumsovn publisert. Amundsen hadde før avreise uttrykt sin tilfredshet med ovnen som han hadde fått prøve, og tatt med seg på sin ekspedisjon.¹⁹⁶ Ellers ble

¹⁹³ Steen, «Gjøa», Aftenposten 13.05.1905 s.1.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Christensen, *Det nittende aarhundredes kulturkamp i Norge*, 378.

¹⁹⁶ Morgenbladet 28.09.1905 s.3.

ekspedisjonen ikke nevnt. Det viser likevel at Amundsens popularitet må ha vært av betydning, når han ble brukt i reklame for produkter også i denne perioden, når ekspedisjonen ikke var like aktuell i nyhetsbildet.

8.3 Brevet fra «Gjøa»

Sent høsten 1905 mottok Morgenbladet et brev fra Gjøa-ekspedisjonens leder. Brevet ble tolket som et bevis på ekspedisjonens fremgang. Amundsen blir nå for første gang gjenstand for hyllest. Morgenbladets publisering av Amundsens rapporter sammenfaller med resultatet av folkeavstemningen vedrørende det norske monarkiet.

Avisen skrev ikke hvordan Amundsen hadde sendt brevet, bare at det kom «over Canada». Det var ikke datert, men det fulgte med ett bilde datert sommeren 1904. I brevet fortalte Amundsen om oppholdet i Gjøahavn og planen videre. Han skrev blant annet: «Vi søger vestover og ned til San Francisco Høsten 1905. Send derfor Post derhen. Skulde vi ikke række frem 1905, saa vær ikke ængstelige, "Gjøa" er stærkt og klarer sig nok frem.»¹⁹⁷ Ifølge Morgenbladet var dette brevet «et talende bevis» for at ekspedisjonen hadde hatt enestående fremgang. Etter brevet å dømme så det ut til at Amundsen håpet å kunne gjennomføre ekspedisjonen på kortere tid enn planlagt. Skulle han lykkes med det ville det være «en storartet Sukces, takket være den energiske Leders glimmrende Førelse i Forbindelse med gunstige Isforhold. Men selv om dette Haab skulde glippe, behøver man, som Amundsen selv paapeger, ikke at nære nogen Ængstelse.»¹⁹⁸ Også Aftenposten omtalte brevet fra Amundsen. Avisen uttalte at forsøket på å gjennomføre observasjoner kring polen er «efter Gaarsdagens Budskab blevet et over al Forventning vellykket Foretagende. (...) At Observationsarbeidet har været vellykket, synes med Tydelighed at fremgaa af Brevets lyse, freidige Tone.»¹⁹⁹ I motsetning til Morgenbladet, syntes ikke Aftenpostens journalist at et år eller to spart gjorde noe fra eller til. Det var undersøkelsene ved den magnetiske nordpolen som var hovedhensikten med ekspedisjonen, og fra dette var det grunn til å vente «storartede videnskabelige Resultater» stod det. Det ble hevdet at «Bare det at der 2 Aar i Træk har været i gang selvregiserende magnetiske Instrumenter paa et Sted i umiddelbar Nærhed af en af Jorden Magnetpoler er en Begivenhed uden Sidestykke i den videnskabelige Verden.»²⁰⁰

¹⁹⁷ Nyt Bud fra "Gjøa"-Expeditionen. Nordvestpassagen iaar?, Morgenbladet 31.10.1905 s.1.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Nyt fra Roald Amundsen og «Gjøa», Aftenposten 31.10.1905 s.2.

²⁰⁰ Ibid.

Brevet er gjengitt i helhet i både Bergens Tidende og Trondhjems Adresseavis. I Tromsø Stiftstidende fantes det en liten notis som kortfattet oppsummerte brevetts innhold. Ingen av de tre kommenterer innholdet noe utover Bergens Tidendes notis om Gjøs konstruksjon og fart.²⁰¹ Dagbladet nevnte ikke brevet fra Amundsen overhodet, men den 2. november gjenga de ett brev fra nestkommanderende Hansen til hans familie. Brevet fortalte i korte trekk om de samme planene. Hansen skrev at «Arbeidet gaar saa godt fremad, at vi nærer Haab om Høsten 1905 at kunne sætte Kursen vestover og komme godt frem mod Behringstrædet.»²⁰² Dagbladet kommenterte ikke brevetts innhold.

Den 14. november utga Morgenbladet to morgenutgaver. Forsiden av den første er dekket med resultatet av folkeavstemningen vedrørende monarkiet, samt en liten sak om at Roald Amundsens rapporter fra ishavet vil offentliggjøres i den andre utgaven.. Overskriftene «Roald Amundsens rapporter» og «Kongeriget Norge. Ca. 80 Procent for Kongedømme.» forteller om dagens hovedsaker. I den andre morgenutgaven ble to brev fra Amundsen gjengitt i sin helhet. Et brev var datert 24.11.1904, det andre 22.05.1905. Bladet beskrev brevene fra «den unge, energiske Forsker» som interessante og mente de ville «vække betydelig Opmærksomhet inden hele den videnskabelige Verden».²⁰³ Det er påfallende at Amundsens brev ble publisert nettopp denne dagen. Allerede 4 dager tidligere annonserte Morgenbladet at de ville publisere disse rapportene. Det ble gjort med en ekstra morgenutgave, samme dag som resultatene av folkeavstemningen ble offentliggjort. Brevene ble offentliggjort samtidig i Morgenbladet og «det store Verdensblad 'Times'».²⁰⁴

At Gjøs resultater var «betydelig» for vitenskapen, går igjen i flere av avisene fra denne tiden. At Polarforskning først og fremst var naturvitenskap gjorde at den var en del av «kunnskapslokomotivet» i samfunnet, som ble kjørt frem mot fornyelse og forbedring. Ifølge Amundsen selv var det innlysende at presise magnetiske målinger i disse områdene ville være av den største interesse.²⁰⁵ Dette synet delte åpenbart datidens pressemenn. Steen hadde allerede i 1903 gjort rede for Amundsens og Gjøs vitenskapelige instrumenter og opplæring. Gjøs ekspedisjonens kartlegging, innsamling og observasjoner ble ansett som betydelige for vitenskapen. Det er tydelig at skillet mellom oppdager og vitenskapsmann er litt uklart. Det ble litt senere meldt at Amundsens magnetiske observasjoner fra de selvregistrerende

²⁰¹ Bud fra «Gjøa»-ekspeditionen, Bergens Tidende 31.10.1905 s.2, Gjøa-Ekspeditionen, Bergens Tidende 01.11.1905 s.2, Bud fra Gjøa, Trondhjems Adresseavis 31.10.1905 s.3, Fra Gjøa-Expeditionen, Tromsø Stiftstidende 02.11.1905 s.2.

²⁰² Fra Gjøa-Ekspedisjonen, Dagbladet 02.11.1905 s.2.

²⁰³ Roald Amundsens Rapporter, Morgenbladet 14.11.1905 s.1.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ Hestmark «Kartleggerne», 93.

instrumentene ble sendt til det kongelige geografiske selskap i London for undersøkelser.²⁰⁶ En vitenskapelig ekspedisjon var ikke over før det innsamlede materialet var blitt gransket av forskere, og anerkjent som vitenskapelig og troverdig.²⁰⁷ Undersøkelser ved det engelske geografiske selskapet må ha vært med på å gi de vitenskapelige resultatene fra Gjøa legitimitet.

8.4 Gjøa Vrag? Nye rykter om ulykke

I likhet med i november 1903, ble det igjen spredt rykter om at Gjøa-ekspedisjonen var utsatt for en ulykke. Atter en gang var det hvalfangere som brakte med seg budskapet. I *Standard* meddelte de at Roald Amundsens skip «Gjøa» var blitt slått til vrak i Boothia-bukten, og at et medlem av ekspedisjonen var død. «Selvfølgelig bør Meddelelsen modtages med Forsigtighed, indtil nærmere Efterretninger foreligger om Kilden for Hvalfangernes Meddelelser»²⁰⁸, påminnet Aftenposten. Bergens Tidende skriver at etterretningen «maa bero paa en Misforstaaelse»²⁰⁹, mens Tromsø Stiftstidende skrev i en kort notis, at det «ansees usandsynligt.»²¹⁰ Kilden for nyheten ble grunnlag for skepsis. Flere aviser meldte i dagene som fulgte om brev fra ekspedisjonen som tydet på at nyheten om ulykke måtte være feil. Dagbladet skrev at en norsk konsul hadde fått kopier av brev fra Amundsen datert så sent som 22. mai samme år. Ifølge brevene skulle Gjøa ha passert stedet ulykken fant sted flere måneder tidligere.²¹¹

Bare fire dager etter at nyhetene om at Gjøa hadde blitt slått til vrak ble meddelt i Norge, kom etterretninger med ny informasjon. Morgenbladet var først med å melde at:

Det kan nu med stor Sikkerhed paavises, at her foreligger en Forvexling, idet alt, hvad der blev berettet om "Gjøa", passer paa den Skjæbne, som har rammet et norsk Hvalfangerskib "Heimdal", tilhørende Konsul Bryde i Sandefjord.²¹²

Bladet konstaterte at det ikke kan være tvil om at det har skjedd en forveksling. Flere aviser henviste til denne artikkelen i Morgenbladet, de skrev at ryktene viste seg å være uriktige. Ingen av avisene uttrykte noen sorg eller beklagelse over Heimdals skjebne. Gjøs skjebne ble derimot fulgt tett av avisene. Til sammenligning med tidligere år, der rykter om ulykke ble grobunn for uroligheter blant aviser, ble ryktene dementert og uro roet ned raskere

²⁰⁶ «Gjøa»-Ekspeditionen, Bergens Tidende 30.12.1905 s.1.

²⁰⁷ Klemun og Spring, «Expeditions as experiments», 4-5.

²⁰⁸ «Gjøa» Vrag, Aftenposten 24.11.1905 s.2.

²⁰⁹ "Gjøa" slaaet til Vrag - En Mand død, Bergens Tidende 25.11.1905 s.1.

²¹⁰ Gjøa-Expeditionen, Tromsø Stiftstidende 26.11.1905 s.2.

²¹¹ Gjøa-Ekspeditionen, Dagbladet 26.11.1905 s.2,

«Gjøa», Morgenbladet 26.11.1905 s.1.

²¹² «Gjøa»-Rygterne. Forvexling med «Heimdal», Morgenbladet 28.11.1905 s.1.

denne gangen. At avisene både nå og foregående år, lot publikum ta del av farene ekspedisjonen kunne møte i ishavet var en del av premissgrunnlaget for heltedyrkelsen av Amundsen.

8.5 Amundsen ankommet Alaska

Da Amundsen ankom Alaska desember 1905, ble han i norske aviser kreditert med gjennomseilingen av Nordvestpassasjen. Et flertall aviser skrev om hvordan det hadde lyktes en liten hardangerjakt fra Norge å gjøre det store sjøfartsnasjoner ikke hadde klart før.

Det ble bestemt at Gjøa skulle overvintre en siste gang. Denne gangen ved King's Point ikke langt fra Herchell-Øya. Det lå noen hvalfangere ikke langt unna, men skipet var fremdeles isolert fra omverdenen. Amundsen bestemte seg for å reise med hundeslede med noen inuitter og en hvalskipper til nærmeste telegrafstasjon. Etter 1300 kilometer nådde de Eagle City, på grensen mellom Alaska og Canada, den 5. desember 1905. Den første han kontaktet var Fridtjof Nansen, men telegrammet ble holdt tilbake og lekket i amerikanske aviser, før det nådde Nansen. I telegrammet fortalte Amundsen om ekspedisjonens fremgang. Han avsluttet med tre spørsmål, hvorav ett var: «Hvorledes er den politiske Situation?»²¹³ Heretter kunne norske lesere følge Amundsen uten det samme etterslepet som tidligere, siden de nå befant seg nær sivilisasjon og etterretninger kunne spres raskere via telegrafene.

De første nyhetene om at Amundsen var ankommet Alaska nådde Norge den 7. desember 1905. Nøyaktig et halvt år etter unionsoppløsningen. Nyheten ble gjort kjent via telegrammet Amundsen sendte til Nansen. Siden dette telegrammet fortsatt ikke var nådd Nansen, baserte avisene seg på de amerikanske. Dagbladet skrev for eksempel at: «"Newyork Times" har modtat et Telegram fra Seattle indeholdende Ordlyden af et fra Kaptein Amundsen til Professor Fridtjof Nansen afsendt Telegram.»²¹⁴

På førstesiden 7. desember hadde Dagbladet dagen til ære, trykket diktet «Paa Halvaarsdagen». På neste side kunne leserne finne en liten notis som fortalte at Amundsen hadde ankommet Egbert i Alaska.²¹⁵ Dette var det første man fikk vite om ekspedisjonen. Det tok noen dager før de skrev noe mer om hva det kunne innebære. Aftenposten meddelte at stedsangivelsen ennå var for usikker til at man med sikkerhet kunne si noe om ekspedisjonens siste opplevelser. Det vesentlige, hevdet de, var at alle ryktene som var i omløp om at

²¹³ Boman-Larsen *Roald Amundsen*, 81, Mer om Gjøa-Ekspeditionen, Dagbladet 08.12.1905 s.1.

²¹⁴ Mer om Gjøa-Ekspeditionen, Dagbladet 08.12.1905 s.1.

²¹⁵ Roald Amundsen kommet til Alaska, Dagbladet 07.12.1905 s.2.

ekspedisjonen var rammet av en ulykke viste seg å være feilaktige.²¹⁶ Morgenbladet var derimot ikke så forsiktige i sine uttalelser. De skrev at budskapet fra Alaska vakte stor glede, og det med rette. I likhet med Aftenposten skrev de at dette ga sikkert bevis på at ekspedisjonen befant seg i beste velgående. De var sikre på at Amundsen ville ta seg tilbake til Gjøa og fortsette reisen rundt Amerikas nordvestlige spiss.

At denne Reise vil blive iverksat og fuldført, er der ingen Grund til at nære nogen Tvivel om, og da vil et af Expeditionens store Hovedmaal være naaet. Thi det vil bringe Bud om, at da er **Nordvestpassagen fuldført.**²¹⁷

De hevdet at det «ikke er Smaating, Expeditonen har beriget Videnskaben med». Telegrammet bar bud om at norsk vitenskap har vunnet en lysende seier.²¹⁸ En lysende seier for norsk vitenskap hadde stor betydning på denne tiden. I den den gang moderne tankegangen konkurrerte nasjoner og «raser» om å «vise sin grad av tilpasningsdyktighet» gjennom ulike prestasjoner. En av disse prestasjonene var nettopp vitenskap. Bidrag til naturvitenskapen var sentrale for å vise at nasjonen hadde et høyt utviklingsnivå. Det er ikke tilfeldig at medier og publikum var så fasinert av nobelprisene fra introduksjonen av disse i 1901.²¹⁹ Prisene var en arena man kunne vise fram hvor tilpasningsdyktig en nasjon var. Det er tydelig at polarvitenskap og utforskning var en annen slik arena. En arena hvor Norge hadde mulighet til å vise seg fram. At å hevde seg innen vitenskapen kunne ha betydning for å vise seg som en levedyktig nasjon synes tydelig i den norske pressedekningen i hele perioden frem til nå. Og nordmennene behøvde ikke se lenger enn til Sverige for å se verdien av polarveien til nasjonal ære.²²⁰ Det kommer tydelig fram i avisenes dekning hvilken interesse det fantes for økt vitenskapelig kunnskap for å forstå verden. Gjøa hadde bidratt med vitenskap av universell betydning. Dette var viktig for norsk vitenskap, og norsk selvheldelse. Vitenskapen skulle imidlertid etter hvert bli overskygget av Nordvestpassasjen.

Dagen etter, den 8. desember, skrev Morgenbladet at det er et «Par Omstændigheder, som gjør det en Smule tvivlsomt». De påpeker at telegrammet, som er adressert til Nansen, ennå ikke er kommet fram til ham. Samtidig settes det spørsmålsteget ved stedsangivelsen i telegrammet. Dersom King Point lå ved det angitte punktet ville det bety at det lå ved Baffin Bay, og Gjøa hadde alt passert det i 1903, hevdet de. Det måtte derfor dreie seg om en misforståelse eller telegraferingsfeil.²²¹ Dette blir gjentatt iblant annet Aftenposten samme

²¹⁶ «Gjøa». Amundsen i Alaska, Aftenposten 07.12.1905 s.1.

²¹⁷ Gjøa i God behold. Roald Amundsen i Alaska, Morgenbladet 07.12.1905 s.1.

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Friedman, «Polar Stormakt», 111.

²²⁰ Ibid., 113.

²²¹ Budet fra «Gjøa», Morgenbladet 08.12.1905 s.1.

dag. Disse omstendighetene til tross, Morgenbladet slo fast at Amundsen uten tvil hadde utført det arbeidet, «paa hvilket man i forrige og tidligere Aarhundreder ofrede store Indsatser af Penge og Menneskeliv, Gjennemførelsen af Nordvestpassagen.»²²²

Morgenbladet kunne meddele den 9. desember at telegrammet fra Amundsen til Nansen endelig var ankommet. Nå kunne de endelig med sikkerhet slå fast at GjØa lå i vinterkvarter ved King Point, og at Nordvestpassasjen var fullført. Nå synes ett skifte i de norske avisens dekning. Sensasjonen ble fremhevet i takt med det nasjonale. Avisen skrev at å fullføre passasjen var en stordåd som menneskeheten har søkt forgjeves i århundrer. Fra begge sider av kontinentet hadde tallrike ekspedisjoner forsøkt å finne sjøveien nord for Nord-Amerika. «Det var forbeholdt det lille norske Ishavs fartøi "GjØa", hvis Navn nu vil flyve Verden rundt og ligesom "Fram" minde om norske Mænds Bedrifter i Polarforskningens Tjeneste.»²²³ Dagen etter publiserte avisen telegrammet fra Amundsen i sin helhet. Ifølge Trondhjems Adresseavis var Nansen «ligefrem begeistret over Meddelelsen, som han i sit Takketogram i dag til Amundsen betegner som glimrende»²²⁴

At vesle GjØa, fra det lille landet Norge, skulle klare det som ingen annen hadde gjort før, fikk mye oppmerksomhet i hjemlandet. Fokuset var ofte på hvordan dette hadde blitt forsøkt av store, dyre ekspedisjoner fra stormakter i mange hundre år. GjØa hadde skrevet seg inn i historiebøkene. Flere sidestilte Amundsen med Nansen og Nordenskiöld. Bergens Tidende skriver blant annet «at Nordvestpassagen, som saa mange kostbare Ekspeditioner før forgjæves har søgt, nu lykkelig er fuldført af det lille norske Skib "GjØa", som derved har faaet sit Navn indskrevet i Polarforskningens Historie ved Siden af "Vega" og "Fram".»²²⁵

Dagbladet siterte danske «*Politiken*» om ekspedisjonens bedrifter. Der stod det at det som kostbart utrustede og tett bemannede engelske og amerikanske oppdagelsesflåter ikke klarte, nå var gjennomført av en liten norsk hvalfanger med en besetning på syv mann. Der hvor hundrevis av øyne ble lukket. Der hvor millioner av Sterling og Dollar er brukt forgjeves, hvor Franklins folk frøs og sultet i hjel har GjØa reist igjennom uten forlis.

Kaptein Amundsen og hans Kamerater om bord i "GjØa" har ikke forgjeves git Livet som Indsats i videnskabelig Forskningstjenste - det Resultat, de har naad, maa jevnstilles med Nordenskiolds paa "Vega", med Nansens paa "Fram"-Færden, det overgaar langt, hvad det store Flertal af arktiske Reisende har vundet fra fjerne Tider og helt op til vore Dage.²²⁶

²²² Budet fra «GjØa», Morgenbladet 08.12.1905 s.1.

²²³ «GjØa»-Telegramet ankommet, Morgenbladet 09.12.1905 s.1.

²²⁴ «GjØa»-Færden. Brilliante Resultater, Trondhjems Adresseavis 10.12.1905 s.2.

²²⁵ Amundsens Ekspedisjon, Bergens Tidende 11.12.1905 s.2.

²²⁶ Amundsen og hans Kamerater, Dagbladet 09.12.1905 s.1.

Det ble en tydelig kontrast at lille Gjøa, fra lille Norge skulle klare det som store nasjoner tidligere hadde forsøkt. En norsk triumf der så mange hadde mislykkes før passer godt inn i det Alnæs og Simonsen kaller «lilleputtnasjonen Norges triumf over det britiske imperium». De hevder at Amundsens seier mot Scott bare noen år senere passet godt inn i en «tradisjonell askeladdform». Det mindre, fattigere Norge kappedes mot de større gigantene og vant.²²⁷ Dette må kunne sies å være tilfellet også her. En liten norsk ekspedisjon hadde lyktes der hvor for eksempel den velutstyrte og sterkt bemannede Franklin-ekspedisjonen hadde mislyktes.

Saa skulde det da blive Skude under norsk Flag, som første Gang sejlede gjennem Nordvestpassagen. Vel 900 Aar efter at Nordmænd havde opdaget Amerika, sejlede Nordmænd nordom det store amerikanske Fastland.²²⁸

Slik åpner Bergens Tidende sin artikkel om Gjøas bragd. Symbolikken med det norske flagget er tydelig. Nasjonale symboler har, som tidligere nevnt, stor betydning for vår nasjonale identitet. De er identitetsskapende og er sterkt påvirkende i nasjonsbygging. Ernst Baasland hevder at Norge er verdenskjent for sin stolthet over det norske flagget. Det kan tolkes som uttrykk for ekstrem nasjonalisme, eller rørende stolthet over nasjonen.²²⁹ Bruken av det norske flagget i denne sammenhengen kan tolkes som begge deler. Det er uansett tydelig at det norske flagget fremheves i denne sammenhengen. Symbolikken og betydning av det norske flagget var enda sterkere i 1905. Det «rene» norske handelsflagget ble vedtatt ved lov og tatt i bruk for første gang, bare fem år tidligere. Amundsen og Strøm-Olsen skrev at unionsmerket i flagget ble kalt en slags forlovelsesring, at det i verden ble tatt som et tegn på at det mindre Norge stod i et lydrikeforhold til det større Sverige.²³⁰ Det norske flagget uten unionsmerke var et tydelig symbol på den selvstendige nasjonen.

Bladet trakk tråder tilbake til vikingtiden, et viktig nasjonsbyggende virkemiddel. De skrev at som vi vet, hadde våre forfedre trang til å se seg om i verden. Vikingene vek seg ikke, men trosset farer i nordhavet. Artikkelen gir en god oversikt over vikingferdene, møtet med «eskimoer» alt på 1100-tallet og den norske kontakten med Grønland til det 15. århundret.²³¹ De ga videre en lang beretning om forsøkene på å forsere Nordvestpassasjen. Millioner av dollar, sterling, francs, pesetas og hundrede av menneskeliv hadde gått med i forsøket på å finne veien nord om det amerikanske kontinentet.

²²⁷ Alnæs og Simonsen, «Den nyttige taperen», 2-3.

²²⁸ Gjøa gjennom Nordvestpassagen, Bergens Tidende 13.12.1905 s.1.

²²⁹ Baasland, *Norge er større enn vi tror*, 13-14.

²³⁰ Amundsen og Strøm-Olsen, *Norges Flagg* (Oslo; Cappelens Forlag 1936), 16.

²³¹ «Gjøa» gjennom Nordvestpassagen, Bergens Tidende 13.12.1905 s.1.

[M]en det hele resulterede kun til, at man konstaterede, der fandtes en Nordvestpassage. At befare den med Skib evnede ingen, tiltrods for at der blev udrustet og vel bemandet hele Flaader af store, sterke Krigsskibe, saavel Seilskibe som Dampskibe. Nu i 1905, har den lille 47 Tons drægtige Jagt "Gjøa" med det norske Flag under Gaffelen bragt sin kun 8 Mand store Besætning velholden frem gjennem den Passage, som har kostet saa uhyre mange Anstrengelser og Tab af Liv og af Guld, for de Nationer, som i Aarhundrederne deltog i Kapestriden om at give den værdifuldeste Indsats til at bringe fuldt Kjendskab til Jordkloden for en Dag.²³²

Å trekke den norske historien tilbake til vikingene, tiden da Norge sist var selvstendig, var vanlig blant historikerne under nasjonalromantikken. Dette bygget på en tradisjon med røtter fra 1700-tallet hvor man la ned en innsats for bygge en nasjonal kultur. Skrifter og sagaer ble hentet fram, og den gamle norgeshistorien ble skrevet. Målet var å skape et attraktivt nasjonalt selvbilde, og finne en «idealiserbar fortid» der Norge representerte ære, istedenfor avmakt.²³³ Å definere en nasjonal egenart gjennom felles historie er et kjent virkemiddel. I dette tilfelle, nordmennenes enestående ferdigheter i det farlige farvannet i nord. Det som ekspedisjoner med enorme ressurser ikke hadde fått til, hadde nordmenn klart med langt mindre. Det var en del av nordmennenes nasjonale arv. Slike symboliserende hendelser og egenskaper blir dyrket som nasjonalt identitetsgivende. Østerud skriver at massemedias nasjonale nettverk er bidragsytende i å gi statsborgerskapet meningsinnhold, dels gjennom historiske og kulturelle definisjoner av nasjonal egenart.²³⁴ På denne måten kan det hevdes at avisenes dekning av denne ekspedisjonen var bidragsytende i å gi den norske stat legitimitet som selvstendig stat.

Steen skrev igjen en lengre artikkel for Aftenposten om Gjøa-ekspedisjonen. Igjen la han tydelig fokus på det vitenskapelige aspektet. Denne gangen åpnet han med å fortelle at Amundsen hadde satt seg to mål før avreise. Begge var hver for seg en oppgave som ville gjøre den som løste den verdensberømt. Amundsen hadde gjort begge. Steen ga leserne en innføring i magnetisme, hvordan Amundsens undersøkelser ble gjort, og hva de kunne brukes til. Han forklarte at selv om Ross fant den magnetiske Polen i 1831 var en undersøkelse som den Amundsen hadde gjort nødvendig for forståelsen av jordens magnetiske forhold. Han var sikker på at de vitenskapelige resultatene av ekspedisjonen ville være betydelige. Aldri hadde noen ekspedisjon reist ut med mer eller bedre tilpasset vitenskapelig utstyr, hevdet han.

Men vi er lykkelige over, at baade Folk og Skude og det rige Observationsmateriale er i god Behold, og at et Foretagende, der for lange Tider vil kaste Glans over vort Fædreland, nu nærmer sig sin sidste seirrige Afslutning.²³⁵

²³² «Gjøa» gjennom Nordvestpassagen, Bergens Tidende 13.12.1905 s.1. Det er ikke korrekt at besetningen bestod av 8 mann. Dette gjentas flere steder, men Gjøas mannskap bestod av totalt 7 mann.

²³³ Christensen «Oppfatninger om det norske før 1814», 52.

²³⁴ Østerud *Nasjonalisme*, 29.

²³⁵ Steen, Roald Amundsen med «Gjøa» ved den magnetiske Nordpol, Aftenposten 14.12.1905 s.1.

Ved et senere tidspunkt hevder Steen at resultatene fra Gjøas observasjoner vil «blive af epokegjørende Betydning for den jordmagnetiske Videnskab.»²³⁶ Selv om Steens hovedfokus var på vitenskapen tok også han i bruk nasjonsbyggings-retorikk i sin artikkel. Vitenskapelige prestasjoner kunne «kaste Glans over vort Fædreland» på samme måte som en sjømannsdåd, og dette ble fremmet som et viktig norsk bidrag til den universelle vitenskapen.

I Norsk Geografisk Selskab holdt Nansens en tale der han utførlig redegjorde for Amundsens ekspedisjon og de vitenskapelige resultatene man kunne forvente seg at den hadde fått. Nansen fortalte at den eneste avvikelsen fra Amundsens opprinnelige plan, var at han overvintret en ekstra vinter ved Victoria Land «idet han ved mandig Selvbeherskelse forblev, hvor han havde et rigt Virkefelt for sine magnetiske Observationer.» Nansen betegnet ekspedisjonen som en «Stor daad i dobbelt betydning.» De observasjonene som ekspedisjonen hadde gjennomført hadde «været den videnskabelige Verdens højeste Ønskers Maal» skrev Bergens Tidende.²³⁷ De magnetiske observasjonene ble altså et viktig element i Norges bidrag til å føre «sivilisasjonen» framover.

De vitenskapelige resultatene fra denne ekspedisjonen var imponerende i seg selv, og var nok til å gjøre Gjøaferden «udødelig».²³⁸ Gjøa hadde i tillegg kartlagt tidligere ukjente områder og gjennomført Nordvestpassasjen. Nansen beskrev passasjens gjennomseiling som den del av ferden som «vilde givet de for det store Publikum mest iøjnefaldende Resultater» Nansen selv la stor vekt på det vitenskapelige ved ekspedisjonen. Han sa at det verk Amundsen hadde gjort i vitenskapens tjeneste for alltid vil sikre ham navn i historien. «Og ved den Maade, hvorpaa han har gennemført sin Plan, har han vist sig som en Mand, og en Mand hvoraf vi alle kan være stolte.»²³⁹

At polarekspedisjoner var en utfordring som stilte store krav til deltakerne var en del av diskursen på slutten av 1800-tallet. Den var også en prøve på nasjoners evne innen teknologi, vitenskap, finansiering, organisering og sjømannskap. Det krevde en mann med heroiske egenskaper om man skulle lykkes. Det krevdes mot, utholdenhet, forutseenhet og pålitelighet.²⁴⁰ Amundsen hadde vist seg som en mann. Han ble beskrevet i avisene som en ung og energisk leder. Han hadde utvist hjertelighet og glimrende førelse. Og nå hadde han også «beriget Verden med Resutaterne af sin Færd.»²⁴¹ Nansen redegjorde utførlig for

²³⁶ Steen, Roald Amundsen med «Gjøa» ved den magnetiske Nordpol, Aftenposten 11.02.1906 s.2.

²³⁷ Foredrag over Gjøafærd, Bergens Tidende 15.12.1905 s.2.

²³⁸ Ibid.

²³⁹ Geografisk Selskab. Amundsens Expedition, Morgenbladet 15.12.1905 s.1.

²⁴⁰ Friedman «Polar Stormakt», 113.

²⁴¹ Geografisk Selskab, Morgenbladet 15.12.1905 s.1.

ekspedisjonen og dens resultater. Nystad skrev i sin bok om det Geografiske selskab at «med sikker sans for det politisk beleilige påpekte Nansen at en nasjonal triumf som den første gjennomseiling av Nordvestpassasjen kom ekstra godt med for den nye selvstendige nasjonen.»²⁴² Nansen var en offentlig og populær figur etter sin triumf med Fram. Han fikk ofte mulighet til å uttale seg om Gjøa-ekspedisjonen. Blant annet sa han i et intervju at Gjøa- og Vega-ekspedisjonen måtte betraktes som «jevnbyrdige»²⁴³. Avisene bidro sterkt til å spre nyhetene om denne nasjonale triumfen til befolkningen. I avisen kunne man lese at Nansen sa «man maatte beundre hans Forudseenhed og den Omtanke, Amundsen havde vist ved Færdens Planlægelse, hvor næsten aly havde slaaet til paa den mest beundringsværdige Maade. Ogsaa under selve Færden havde han vist en Driftighed som er sjelden.»²⁴⁴

Riffenburgh hevder at måten Amundsens historie ble offentliggjort for verden på stjal mye av hans ære og heder. Han mener at det faktum at Amundsens beskjed om passasjen ble spredd mellom avisene, før han hadde passert Beringstredet gjorde at mange aviser ikke krediterte ham med gjennomføringen av passasjen. De fleste omtalte kun den magnetiske Nordpolen, noe som var mye mindre interessant for leserne. Samtidig var passasjens gjennomseiling gammelt nytt da han ankom San Francisco.²⁴⁵ Dette bar ikke det norske nyhetsbildet særlig preg av. Der ble det slått opp som en stor suksess allerede i dagene etter at gjennomseilingen ble kjent, og en sammenligning med Nordenskiöld ble gjort tidlig. Alle nevner at passasjen er gjennomført, eller i det minste at den med all sannsynlighet vil bli det. Det var også lite som tydet på at Gjøa-ekspedisjonen var gammelt nytt da den ankom San Francisco, og ekspedisjonen ble igjen gjenstand for mange artikler i de norske avisene.

²⁴² Nystad *Det Norske Geografiske Selskab 1889-2000*, 76.

²⁴³ Gjøa-Færden, Aftenposten 09.12.1905 s.1.

²⁴⁴ Foredrag over Gjøafærden, Bergens Tidende 15.12.1905 s.2.

²⁴⁵ Riffenburgh *The Myth of the Explorer*, 163-164.

9 1906

9.1 Nome

Fem måneder etter at Amundsen dro fra mannskapet og Gjøa, kunne han endelig bringe mannskapet etterlengtede brev og nyheter hjemmefra. Under Gjøs siste overvintring ved King's Point ble Gustav Wiik syk. Han døde 31. mars, 28 år gammel. Våren kom med mildere vær, og tiden gikk med til jakt. Da 7. juni kom, ble fedrelandet feiret stort. Ifølge Amundsen var det en selvfølge at kalenderen skulle revideres og at dette skulle bli Norges nye nasjonaldag.²⁴⁶ I midten av august kunne Gjøa fortsette reisen og sensommeren 1906 ankom de Nome. En liten by på Alaskas vestkyst grunnlagt av skandinaver, bare noen år tidligere. Ankomsten til Nome og mottagelsen de fikk der, ble ett første bevis på ekspedisjonens suksess. Amundsen skrev i et brev til Morgenbladet at gaffelen på skipet brakk, og at de ble nødt til å søke inn til Nome for å få den reparert. Der ble de ønsket velkommen, og Amundsen skrev at velkomsten «baade overraskede og rørte» han.

Saasnart vi satte vor Fod paa Land, blev vi modtaget med en Jubel, jeg aldrig vil glemme, og hvad der i Særdeleshed rørte mig og fik Hjertet til at slaa adskillig hurtigere, var Tonerne af vor Nationalsang et fuldt og fyldigt musikkorps. "Ja, vi elsker dette Landet" klang os imøde; baaret høit op af en brusende Velkomstjubel. Fest i Fest blev vort Ophold i Nome.²⁴⁷

Via telegram ble norske lesere informert om at Gustav Wiik døde av lungebetennelse noen måneder før, men for øvrig var alt vel.²⁴⁸ Wiik ble ikke gjenstand for en veldig oppmerksomhet etter denne notisen om hans død. En artikkel i Fredriksstad Tilskuer og Morgenbladet handlet om «han som ikke kom hjem».²⁴⁹ Han ble omtalt noen i taler ved ekspedisjonens hjemkomst.

Nyheten om at Gjøa hadde nådd Nome ble brukt som anledning til å snakke om ekspedisjonen og dens bedrifter enda en gang. Avisene mente det kunne være interessant med et tilbakeblikk. Store ord ble brukt i omtalen av ekspedisjonens resultater.

Det blev altsaa Roald Amundsen, som kom til at plukke de Laurbær, som en saa lang Række af Verdens bedste Sjøfolk før ham forgjæves havde søgt at vinde. For første Gang saalænge Verden har staat, er det lykkedes at føre et skib fra det ene Verdenshav nord om Amerika til det andet. Nordvestpassagen med sine 750 Sjømil er gennemseilet i hele sin Længde af et og samme Skib. Hvad man i 330 Aar har tilstræbt, er nu lykkedes.²⁵⁰

²⁴⁶ Bomann-Larsen *Roald Amundsen*, 86.

²⁴⁷ Fra Herschel-Øen til Nome, Morgenbladet 09.10.1906 s.1.

²⁴⁸ Gjõeexpeditionen, Tromsø Stiftstidende 06.09.1906 s.2.

²⁴⁹ Han, som ikke kom hjem, Fredriksstad Tilskuer 22.11.1906 s.2. Han, som ikke kom hjem, Morgenbladet 22.11.1906 s.2.

²⁵⁰ «Gjøa», Tromsø Stiftstidende 13.09.1906 s.1.

Laurbærkranser er brukt som hederstegn eller æresbevisning siden antikken. En laurbærkrans blir gitt til personer som har prestert noe utenom det vanlige eller gått seirende ut av konkurranser. At Amundsen «kom til å plukke de laurbær» som man så lenge forgjeves hadde forsøkt, danner et bilde av at det var en veldig ettertraktet prestasjon han hadde stått for.

Allikevel lå den største betydningen av ferden i observasjonene ved den magnetiske Nordpol, hevdet bladet. Det var disse observasjonene som fikk all oppmerksomhet før avreise. Til tross for dette fikk selve passasjen mye oppmerksomhet nå. Ikke bare for den historiske begivenhet det var, men for den dyktighet som var utvist i sjømannskap.

Fredriksstad Tilskuer hyllet Amundsen og skrev at han hadde planlagt reisen godt. Norge var også en sjøfartsnasjon, og dette bærer artiklene preg av.

Roald Amundsen havde imidlertid ikke sat sig som Maal bare at fuldføre Nordvestpassagen. Han har ikke indskrænket sig til at sætte en rekordreise. I Virkeligheden hørte vi før hans afreise fra Norge kun lidet Tale om, at han vilde prøve Nordvestpassagen. Hans Hovedøiemed var Undersøgelserne med Hensyn til den magnetiske Nordpol. Ogsaa denne Opgave har han løst paa en tilfredsstillende Maade, og de under Færden gjorde magnetiske Observationer vil sikkerlig vise sig i høi Grad værdifulde for Videnskaben. Da denne Gren af den Videnskabelige Forskning har stor praktisk Betydning for Sjøfarten, kan det med Rette siges, at "Gjøa"-Færden har ganske særegen Interesse for vore Sjømænd. De vil være stolte over, at en af deres egne har hædret Flaget paa en saa opsigtsvækkende Maade, og de vil samtidig forstaa, at hvad der er udrettet, ogsaa er til Nytte for deres daglige Bedrift.²⁵¹

Det var ikke bare Amundsen selv som beskrev ankomsten til Nome for de norske leserne. Tromsø Stiftstidende publiserte et brev skrevet av Jafet Lindeberg²⁵² hvor han fortalte at «Nome har ikke en liden Ære af at være den første By, der modtog og hilste paa den nu enestaaende verdensberømte Explorer.»²⁵³ Det ble holdt en bankett for Gjøamennene. Ifølge Lindeberg skal de ha uttalt at en bedre og hyggeligere Modtagelse venter de ikke førend de legger "Gjøa" til Anker i Norges trygge Havn».²⁵⁴ Ifølge Fredriksstad Tilskuer var mottagelsen i Nome «det første Bevis for at Verden paaskjønnede deres Daad.»²⁵⁵

9.2 Salget av Gjøa. «Ingen tid at spille»

Noe som skapte reaksjoner i Norge i tiden etter at Gjøa-ekspedisjonen var kommet trygt til Alaska, var ryktene om at skipet skulle selges. Flere av avisene skrev om at det «fra gode kilder» meldes om at den amerikanske senatoren Knute Nelson har foreslått at den

²⁵¹ Nordvestpassagen gjennomført av Gjøa, Fredriksstad Tilskuer 05.09.1906 s.2.

²⁵² Nordmannen Lindeberg var gullgraver og en av grunnleggerne av Nome.

²⁵³ «Gjøas» Ankomst til Nome, Tromsø Stiftstidende 04.11.1906 s.2.

²⁵⁴ Ibid.

²⁵⁵ «Gjøa»-Færden Fredriksstad Tilskuer 20.11.1906 s.1.

amerikanske regjeringen skulle kjøpe GjØa. Ifølge kilden hadde President Roosevelt «interessert seg meget» for ekspedisjonen.²⁵⁶ Flere aviser publiserte den samme nyheten. De oppgav at planen var å la GjØa få seile gjennom den nye Panamakanalen som første skip. GjØa ville dermed bli det eneste skip som hadde seilt rundt hele Nord-Amerika.²⁵⁷ I Tromsø og Bergens avisene ble det publisert ett leserinnlegg hvor det ble sagt at man her i landet hadde gjort mye den siste tiden for å oppbevare rester og minnesmerker fra eldre tider, og for å beholde disse levningene i landet. «Men man maa ikke si sin Iver for at opbevare Oltidslevninger lade stolte Mindesmerker, der reises i vor egen Tid, gaa tilgrunde eller slippe os ud af Hænderne.»²⁵⁸ Det ble argumentert for at den norske stat skulle sikre seg fartøyet som hadde gjort det berømte seillaset. Et minnesmerke for den store sjømannsdåden som var utført av nordmannen Amundsen. GjØa ble likestilt med gamle vikingskipene, og innsenderen mente at det var et bevis for «vår tids bedrifter». Han skrev at vi som lever nå har så lett for å klandre våre forfedre for at de ikke gjorde mer for å ivareta minnesmerker. «Montro om ikke en haardere Dom vil fældes over os, om vi lader "Fram" og "GjØa" gaa tilgrunde eller komme ud af Landet?»²⁵⁹

Nelson hevdet senere at han ikke hadde tenkt å foreslå for senatet at de skulle kjøpe GjØa. Senatoren offentliggjorde en erklæring hvor han hevdet at ryktene om forslaget var «avisand».²⁶⁰

Et par måneder senere ble det fortsatt spekulert i hvorvidt skipet skulle selges eller ikke. På det tidspunktet lå GjØa ved Mare Island Navy Yard, litt nord for San Francisco. Ifølge Aftenposten ville skipet bli liggende der til Amundsen kom over igjen, og fram til det ville ingen salgstilbud overveies. Skipet var i dårlig stand og det ville kreve jobb for 3-5000 dollar for at få det sjødyktig igjen. Aftenposten skrev at det allerede var dannet aksjeselskap for kjøpet av GjØa, men det ble oppgitt da skipet måtte påkostes så betydelig beløp.

Hvorvidt der bliver noget af Planen om at lade "GjØa" blive det første Skib, som gaar Panamakanalen er det naturligvis fortidligt at udtale noget om. Det kommer an paa hvad Senator Knute Nelson kan gjøre.²⁶¹

At Nelson selv tidligere hadde erklært at han ikke aktet å forsøke å sikre seg GjØa, ble ikke nevnt. Den norske stat kjøpte ikke GjØa. Det gjorde norsk-amerikanere i San Francisco, skipet ble gitt til byen i gave. Det ble tatt opp på land og ble en populær attraksjon, men utsatt for

²⁵⁶ «GjØa». Indkjøbes til Amerika, Trondhjems Adresseavis 08.09.1906 s.2.

²⁵⁷ «GjØa» gjennom Panamakanalen? Fredriksstad Tilskuer 08.09.1906 s.2.

²⁵⁸ «GjØa» Ingen Tid at Spilde, Tromsø Stiftstidende 23.09.1906 s.1.

²⁵⁹ Ibid.

²⁶⁰ Avisand – en usann avis nyhet. «GjØa», Morgenbladet 28.09.1906 s.2.

²⁶¹ «GjØa»-Folkene, Aftenposten 19.11.1906 s.2.

vær og vind ble det fort nedslitt. Da Gjølå var gitt til San Francisco, ble det bestemt at det skulle stilles ut ved en planlagt utstilling i 1909. Fredriksstad Tilskuer trodde at det berømte norske skipet ville vekke både forbauselse og beundring blant de besøkende

De maa vække den høieste Beundring, at det Maal, som glimrende Expeditioner med store Skibe forgjæves har søgt at naa i Polarforskingens tidligere Perioder. Det blev naaet med dette Nøddeskal af en Baad paa 47 Registertons, som havde en Petroleumsmotor til Hjælpemaskine og otte Mand Besætning om bord. "Gjølå" vil visselig bli et af Udstillingens store Trækplastre.²⁶²

Igjen kan man se linjene til vikingtiden. Iblant annet innlegget fra Tromsø Stiftstidende ble Gjølå likestilt med vikingskipene som en norsk nasjonal skatt, og et minnesmerke verdt å bevare for fremtiden. Innsenderen skrev at:

Vistnok, har ikke Skibet ligget i en Gravhaug, vistnok er det ikke halvtæet af Møl og Rust, vistnok er det ingen Gaade, hvem Skibet har tilhørt og ved hvilken Anledning det er blevet brugt - som Tilfældet er med vore Vikingskibe.²⁶³

Likevel burde det bevares på lik linje med vikingskipene, stod det. Skuta var et symbol på en stor bedrift, og det ble ansett som helt naturlig at den var ettertraktet.

9.3 Gjølå-mennene i San-Francisco

I september satte Amundsen kursen mot Seattle med dampskip. Gjølå ble overlatt til nestkommanderende Godfred Hansen som fikk ansvaret å føre Gjølå til San Fransisco. Der skulle de møte Amundsen. Mottakelsen i San Francisco ble på mange måter omtalt på liknende måte som ankomsten i Nome tidligere. Avisene la stor vekt på å skildre hvordan byens befolkning tok imot ekspedisjonen. Den 21. oktober fant innseilingen sted,

idet "Gjølå" flagsmykket blev slæbt ind paa Havnen af en Regjeringsdamper og ledsaget af en Mængde Yachter og Smaaskibe. Alle Nationers Fartøier sænket sine Flag og lod efter amerikansk Skik Damppiberne ule i Kor. Paa Kaierne var fremmødt Tusinder, som hilste det lille Fartøi og dets tapre Besætning velkommen. Den historiske Reise var tilende.²⁶⁴

I ett privatbrev som ble overlatt til Morgenbladet ble Gjølås ankomst til byen skildret. Skip og besetning ble møtt av rungende hurrarop. Amundsen gikk om bord sammen med sin bror.

Forfatteren av brevet skrev at

Det var et vakkert Syn at se de mange Baade sværme omkring "Gjølå", da vi ankom til Sansalito. Man raabte Hurra og viftede, medens Musiken spillede "Sønner af Norge" og "Olaf Trygvasson".²⁶⁵

²⁶² «Gjølå» er solgt. Paa Udstilling i Amerika, Fredriksstad Tilskuer 09.11.1906 s.1.

²⁶³ «Gjølå» Ingen Tid at Spilde, Tromsø Stiftstidende 23.09.1906 s.1.

²⁶⁴ «Gjølå»-Færden, Fredriksstad Tilskuer 20.11.1906 s.1.

²⁶⁵ «Gjølå»s Ankomst til San Francisco, Morgenbladet 05.11.1906 s.1.

Gjøa ble ført inn av en slepebåt og de ble møtt med kanonsalutter, dampfløyter og senkning av flagget. På bryggene ved havnen var det samlet tusenvis av mennesker.²⁶⁶ Morgenbladet meldte at avisene i San Francisco skrev hyllester om polfareren. Blant annet var det en som omtalte Gjøa som «den berømte norske skute».²⁶⁷ I skildringene fra San Francisco blir nordmenn fremstilt som superiøre i dette øyeblikket og de hylles av alle andre. «Alle Nationers Fartøier sænket sine Flag». Det er interessante ordvalg og en tydelig symbolikk i dette. De nasjonale sangene blir også tydelig fremhevet, både i dette brevet og andre skildringer.

I et brev til Aftenposten ble det fortalt om banketten som ble arrangert til ære for Amundsen og Gjøa. Byens borgermester og 250 av byens «beste borgere» deltok. Det ville vært umulig å gjengi den lange rekken med taler, hevdet forfatteren av brevet. Det holdt å nevne at «Videnskabsmænd og andre satte Hr. Amundsens Navn i Klasse med Verdens største Forskere paa Geografiens og Navigationens Omraade».²⁶⁸ På banketten ble Amundsen forært en gave fra byens befolkning. Det var et sølvbeger inngravert med teksten: «Presented to Captain Roald Amundsen by the citizens of San Francisco in recognition of one of the greatest achievements chronicled in the history of the World. October, 24 – 1906.»

Den norske regjeringen besluttet å stille en pengesum til Amundsens disposisjon som lån for å betale for kostnadene etter oppholdet i San Francisco og hjemreisen til Norge.²⁶⁹

9.4 Roald Amundsen i Kristiansand

Deres hjemkomst til Norge ble benyttet som en mulighet til å skrive om ekspedisjonen i sin helhet. Nå ble også offentlige taler for første gang en fremtredende del av pressedekningen. Dagen for den beregnede ankomsten viet Morgenbladet en helside til Gjøa.

I dag vil "Gjøa"-Expeditionens Medlemmer vende tilbage til Fædrelandet efter et Fravær paa nøiagtig tre Aar og Fem Maaneder. De har lykkelig tilendebragt sin Færd og med Glans udført en Stordaad, somhar indbragt dem hele den civiliserede Verdens Beundring.²⁷⁰

De gjorde rede for Amundsens plan fra begynnelsen av, og skrev at ekspedisjonen hadde gått som han hadde sagt i 1902. Han hadde satt seg to mål, og begge disse hadde han nådd. Bladet hevdet at vitenskapelig sett var løsningen av spørsmålene om den magnetiske polen det som «har størst Interesse og Betydning for Menneskeheden i dens Kamp for

²⁶⁶ «Gjøa»s Ankomst til San Francisco, Morgenbladet 05.11.1906 s.1.

²⁶⁷ Ibid.

²⁶⁸ Randall, «Gjøa»-Mændene i San Francisco, Aftenposten 12.11.1906 s.2.

²⁶⁹ Roald Amundsen, Trondhjems Adresseavis 26.10.1906 s.2.

²⁷⁰ Roald Amundsen og Nordvestpassagen, Morgenbladet 18.11.1906 s.2.

Opfyldesen af den Pligt, som blev paalagt den i Tidenes Morgen; at gjøre sig Jorden underdanig.» Men en kunne ikke nekte for at det som var mest bemerkelsesverdig, og det som «der mest springer i Øinene» av var at Amundsen hadde lykket med en «sjømannsmessig stordaad», som verdens største nasjoner forgjeves hadde forsøkt.²⁷¹

I avsnittet over ser man tydelig datidens tro på at menneskets mål var å legge naturen under seg. Det var menneskets plikt, siden tidenes morgen. Amundsens resultater var noe som førte til hele den «siviliserte verdens beundring».

Gjøa-mennenes første stopp i hjemlandet var i Kristiansand. Skipet «Hellig Olav» kastet anker og Amundsen og hans menn ble mottatt i byen, før de reiste videre til Kristiania med panserskipet «Norge». Ved ombordstigningen i panserskipet salutterte skipet med 15 skudd. Disse ble besvart av festningen. Amundsen og mennene ble ønsket velkommen hjem med «Tak for den Sjømandsdaad, som der her var utført.»²⁷² Mange mennesker var samlet på bryggen for å se dem gå i land. Det ble skrevet at hele byen var flaggsmykket, som ved 17. mai.²⁷³ En fest ble arrangert i deres ære. Her holdt Kristiansands ordfører, Kaptein Gundersen,²⁷⁴ en tale som ble gjengitt i ett flertall aviser. Ordføreren sa blant annet at:

Der har i de sidste Dage gaaet en Glædens og Tilfredshedens Bølge over Norge; thi paany har norske Mænd spredt Glands og Hæder over sit Land. Udført er en Stordaad, som hele den civiliserede Verden beundrer. De uopnaaede Maal for de mægtigste Sjøfartsnationer gennem Aarhundreder har 7 nordiske Helte paa den aller berømmeligste Maade formaaet at løse.²⁷⁵

Han fortsatte med å fortelle at takket være dem flyr nå Norges navn utover verden omstrålet av polarnattens flammende nordlys. I talen sier han at «Langt bedre end blinkende Bajonetter og diplomatiske Kunstgreb fortæller Eders bramfrie Daad All verden om de smaa Nationers Tilværelse og om deres Tilværelses Berettigelse.»²⁷⁶ Leserne fikk lese hvordan ordføreren talte om at Gjøa-mennene hadde brakt en høytidens og festens stund til sitt land. Han fortalte at Amundsen med «Normannafolkets uforfærdede Vikingnatur» gikk løs på sine oppgaver.²⁷⁷ I den nasjonalromantiske historieskrivningen kunne man se sterk interesse for den norske «gullalderen», vikingtid og sagatid.²⁷⁸ Nasjonalromantikken ble et vellykket prosjekt, og flere sentrale kulturelementer fra dette prosjektet fikk et varig gjennomslag i den norske kulturen.²⁷⁹ Dette synes tydelig i den stadige sammenligningen med de historiske vikingene.

²⁷¹ Roald Amundsen og Nordvestpassagen, Morgenbladet 18.11.1906 s.2.

²⁷² Gjøa-Expeditionens Hjemkomst. Festen i Christinsand, Morgenbladet 19.11.1906 s.2.

²⁷³ «Gjøa» Expeditionen. Modtagelsen i Kristiansand, Aftenposten 19.11.1906 s.1.

²⁷⁴ Edward August Gundersen var offiser og politiker for partiet Venstre.

²⁷⁵ Gjøa-Expeditionens Hjemkomst. Festen i Christinsand, Morgenbladet 19.11.1906 s.2.

²⁷⁶ «Gjøa»-Færdens Hjemkomst. Modtagelsen i Christiansand. Fredriksstad Tilskuer 19.11.1906 s.2.

²⁷⁷ Roald Amundsen i Kristiansand. Trondhjems Adresseavis 19.11.1906 s.2.

²⁷⁸ Sørensen «Nasjonal historieskrivning», 215.

²⁷⁹ Sørensen, «Hegemonikamp om norske», 28-29.

9.5 Festlig mottakelse i Kristiania

Deltakerne ble feiret som helter ved hjemkomsten, og ankomstdagen var en festdag. Et par dager før ankomsten hadde ansatte i Sporveien sendt en forespørsel til Aftenpostens redaktør om han kunne publisere en henvendelse fra dem. De ønsket at all sporveistrafikk måtte stilles inn slik at de kunne være med på å ta imot Gjøa-ekspedisjonen da en av medlemmene var en tidligere kollega. Aftenpostens redaktør svarte at sporveisferdselene antagelig måtte stenges en tid under paradens gang uansett.²⁸⁰ Skolene hadde fri, og gatene i hovedstaten var fylt med mennesker.²⁸¹ Det ble nedsatt en komité som skulle sørge for at Gjøa-mennene fikk en festlig mottakelse i hovedstaden. Planen var at de skulle gå i land på honnørbyggen, hvor de skulle tas imot, etterfulgt av en prosesjon mot Grand Hotel. Langs ruten dit ville foreninger med sine faner stå æresvakt. Noen dager før ankomsten, kunne Morgenbladet meddele at ruten til Grand var endret da det var mange som hadde meldt seg. Interessen for de norske polarheltene var tydelig stor. Det skulle holdes æresmiddag på Grand hotell. Det ble så mange påmeldte at det ble dekket på i Forsalen for å få plass til flere. Regjeringen, stortingspresidenten og flere av stortingsrepresentantene hadde meldt seg på.²⁸² Tromsø Stiftstidende skrev at da Gjøa-mennene holdt sitt inntog i hovedstaden «ombrusedes den ikke bare af Kristiania Befolknings, men ogsaa af det øvrige Lands Hyldest og Jubel.»²⁸³

Avisene siktet igjen til at ekspedisjoner var en del av nordmenns natur helt fra sagatiden.

I Dagbladet kunne man lese:

End engang havde Normannastammen udført en Stodbedrift! Atter en gang har Norges Navn i Hædersdragt fløiet over Verden fortællende at Sagatidens Kraft og Handletrang fremdeles lever og har sit Hjem mellem vore Fjelde og Fjorde.²⁸⁴

Inntoget i byen ble omtalt i lange beskrivelser i avisene. Tusener av mennesker var fremmøtt til tross for det sure været. Dagbladet åpnet med å skrive:

Hovedstadens "Gjøa"-Dag skulle ikke komme til at byde paa noget festligt Veir. Graaluft med halvvaade Snefiller, som hvirvledes omkring av en sterk raakold Vind - saaledes begyndte Formiddagen. Men Novemberhøstens Kulde formaaet ikke at kjøle den glade Hjertevarme, hvormed Befolkningen omfatter de hjemvendende Daadsmænd, ligesaa lidt som dens Dysterhed kunde formørke den nationale Begeistrings Luer i Sindene.²⁸⁵

Denne romanlignende fremstillingen går igjen i de andre avisene denne dagen. Blant annet skrev Morgenbladet at det var riktig vær for å ta imot en nordhavs-ekspedisjon, med

²⁸⁰ «Gjøa»-Expeditionen og Sporveien, Aftenposten 17.11.1906 s.2.

²⁸¹ Jaklin Norges ti viktigste polarekspedisjoner, 31.

²⁸² Middagen for Roald Amundsen, Morgenbladet 14.11.1906 s.1.

²⁸³ «Gjøa», Tromsø Stiftstidende 22.11.1906 s.2.

²⁸⁴ Hovedstadens «Gjøa»-Dag, Dagbladet 20.11.1906 s.1.

²⁸⁵ Ibid.

temperaturer ned mot frysepunktet og snø i luften.²⁸⁶ Ifølge Dagbladet var det en passende ramme for å ta imot de som kom fra polarnattens mørke og vinter.²⁸⁷ Aftenposten var lignende i sine beskrivelser, de skrev at det var et «mildt sommerligt nordpolsveir» som møtte Gjøa-mennene i Kristiania. De hevdet at det var et slikt vær som jager mennesker inn i ovnskroken. Men været skremte dem ikke, stod det videre. Det var «magnetiske Kræfter, som trak Befolkningen nedover til Havnen.»²⁸⁸ Været fikk stor oppmerksomhet denne dagen, og det ble fortalt at innbyggerne i Kristiania også kunne tåle kulde og sur vind. Morgenbladet fortsatte i den samme stilen når de skrev at det var

tæt brimme af Mennesker, som taalmodig trampede omkring og blaafrøs (...) Og surt var det at staa der i de lange Kvarterer og vente, bare vente, medens man nu og da slog af et Par ligegyldige Ord med en uvedkommende Nabo.²⁸⁹

Dette var det tilfellet der avisenes skildringer skiller seg mest fra hverandre, da de stort sett beskrev dagens hendelser selv. Det er derfor en veldig interessant dag å ta for seg i denne sammenhengen, og se hvilke virkemidler som ble brukt for å beskrive dagen. Morgenbladet skrev: «De har tjendt sit Land igjen, Amundsen og hans Fæller i dag - Snelandet, Vinterlandet, som hærder til at taale haarde Strabadser, som giver Mod og Villie til Udfærd og Daad.»²⁹⁰ Dette er, som Christensen skrev et viktig trekk i den norske nasjonalismen. Forestillingen om at det norske kalde klimaet hadde en foredlende virkning på det norske folk.²⁹¹ Det ble hevdet nordmenn var bedre herdet enn andre, derfor var de særlig godt rustet til å tåle arktiske forhold.

Felles for avisene var at det ble uttrykt en stolthet. Tromsø Stiftstidende skrev at kun et år etter Norges frigjøringsverk rettet hele verdens oppmerksomhet seg til det lille folk, hvis sønner påny hadde gjort en mektig innsats i verdenskulturen. Disse kunne man med rette være stolte av.²⁹² Ordfører Fredrik Molkte Bugge²⁹³ holdt en tale for ekspedisjonen. Avisene fortalte om hvordan han i sin tale fortalte om at de alle var stolte og takknemlige over hva de hadde prestert. Han sa at alle følte stor glede over det bevis på mannsmot og kraft de hadde vist.²⁹⁴

²⁸⁶ «Gjøa»-Mændenes Indtog, Morgenbladet 20.11.1906 s.1.

²⁸⁷ Hovedstadens «Gjøa»-Dag, Dagbladet 20.11.1906 s.1.

²⁸⁸ «Gjøa»-Expeditionens Ankomst, Aftenposten 20.11.1906 s.1.

²⁸⁹ «Gjøa»-Mændenes Indtog, Morgenbladet 20.11.1906 s.1.

²⁹⁰ Ibid.

²⁹¹ Christensen, «Oppfatninger om det norske før 1814», 66-67.

²⁹² Gjøa, Tromsø Stiftstidende 22.11.1906 s.2.

²⁹³ Bugge var advokat og ordfører i Kristiania perioden 1906-1908.

²⁹⁴ Roald Amundsen Trondhjems Adresseavis 20.11.1906 s.2.

Roald Amundsens Modtagelse, Bergens Tidende 20.11.1906 s.2.

Alle menneskene som var til stede, og deres jubel, ble også tolket som bevis på den stolthet og takknemmeligheten som «fylte alles hjerter».²⁹⁵

Etter dette fulgte en beskrivelse av ferden opp til Grand Hotel. Alle tre Kristianiaavisene er detaljerte i sine artikler, de fortsetter med den romanlignende fortellermåten. Med brigademusikken i spissen «banede Vognene sig langsomt vei gjennom Menneskehavet, fulgt under hele Cortegens Rute af ustanselige, øredøvense Hurraer og Leveraab. (...). Det føltes som et rigt, historisk Øieblikk.»²⁹⁶ Vognene bevogde seg mens «rungende Hurraer og Fædrelandssangens Toner flød sammen til en øredøvende Larm».²⁹⁷ Morgenbladet skrev trykket fra folkemassen var så stort at de måtte holdes tilbake av politibetjenter.²⁹⁸

Båter i havnen, gater og vinduer var pyntet med flagg. Også på Akershus festning og på slottet ble det flagget. Morgenbladet hevdet at det sikkert har gått som en varm strøm gjennom ekspedisjonens deltagere da de fra dekk på panserskipet fikk se flagget på festningen, «som har skiftet, siden sidst de var her, og er blevet symbolet paa det nye, frie Norge.»²⁹⁹ Dette er et fint eksempel på hvordan ekspedisjonen på en måte representerte det nye selvstendige Norge. Aftenposten skrev at «Trods Regnveiret var de talrige Flag, som var heist, af stor dekorativ Virkning. Paa Slottets Flagstang vaiede det trefarvede Flag, som i den friske Vind foldede sig frit ud.»³⁰⁰

Avisene utenfor hovedstaden hadde ikke viet hjemkomsten like mye spalteplass. Alle er en form for forkortet utgave av hovedstadsavisene. De åpner med, at til tross for det dårlige været var tusenvis av mennesker møtt opp. Gjøgga-mennene ble møtt på honnørbryggen og Ordfører Bugge holdt en tale. Derfra gikk ferden mot Grand Hotel og «overalt i Gaderne var der Tusinder, som hyldede Amundsen og hans Ledsagere».³⁰¹ Med ridende politi og Brigademusikken i spissen kjørte de gjennom gatene mot Grand Hotel. De var mer kortfattet i sine beskrivelser, men også de benyttet anledningen til å skrive om ekspedisjonen og hva som var utrettet. Også de brukte nasjonsbyggende retorikk. Som for eksempel da Tromsø avisen skrev at sønner av Norge hadde gjort en «Mægtig Indsats i Verdenskulturen»³⁰², eller da Bergens Tidende påpekte at det i alle gater langs togets rute var heist flagg.³⁰³

²⁹⁵ «Gjøgga»-Expeditionens Ankomst, Aftenposten 20.11.1906 s.1.

²⁹⁶ Hovedstadens «Gjøgga»-Dag, Dagbladet 20.11.1906 s.1.

²⁹⁷ «Gjøgga»-Mændenes Indtog, Morgenbladet 20.11.1906 s.1.

²⁹⁸ Ibid.

²⁹⁹ Ibid.

³⁰⁰ «Gjøgga»-Expeditionens Ankomst, Aftenposten 20.11.1906 s.1.

³⁰¹ Amundsen i Kristiania, Trondhjems Adresseavis 20.11.1906 s.2.

³⁰² Gjøgga, Tromsø Stiftstidende 22.11.1906 s.2.

³⁰³ Roald Amundsens Modtagelse, Bergens Tidende 20.11.1906 s.2.

For den unge, selvstendige staten Norge hadde polarbragden en stor symbolsk betydning. Elstad skriver at de norske polarheltene, ikke bare var viktig for den norske selvforståelsen som polarnasjon. De var også tydelige symboler på det norske.³⁰⁴ Et klart heltebilde ble dannet av Amundsen i avisene i etterkant av ekspedisjonen. Hans egenskaper, lederskap og planlegging ble hyllet. Nansen skrev at Amundsen hadde de samme egenskapene som mange andre nordmenn. Disse egenskapene ble ikke alltid verdsatt etter fortjeneste, så han i Morgenbladet. Nordmenn hadde derfor ekstra stor grunn til å være fornøyde med at nettopp denne ekspedisjonen utgikk fra Norge.³⁰⁵ Ved et annet tidspunkt skrev Morgenbladet at Gjøa kom hjem med en seier om bord. Seieren var vunnet gjennom «lange Aars nøiagtige Forberedelser, ved seig Villies urokkelige Bestemthed, i mange Maaneders stille Kamp mod Kulde og Mørke.»³⁰⁶ Amundsen ble fremstilt som en utholdende mann som ikke ga opp. I Aftenposten stod det at den siste tunge tiden før avreise ikke tappet hans energi, men stålsatte hans vilje.³⁰⁷ Avisene tegner et bilde av helten som overvinner alle hindringer.

9.6 Festmiddag på Grand

Samme dag som Gjøa-mannskapet ankom byen, ble det arrangert en festmiddag på Grand Hotel. Dagene i forveien var det blitt annonsert for billett kjøp og det er ikke tvil om at disse var populære. En uke før festen meldte Aftenposten om at det var blitt spekulert i kjøp og slag av billetter. Dagen før billettsalget åpnet hos Rich. Andvord³⁰⁸ stod løpegutter i kø utenfor butikken og ventet på at det skulle åpne. Medlemmer i festkomitéen fikk høre at de var hyrt inn av én mann, og de besluttet å sløyfe listen hos Andvord da de «ikke ønsket at støtte noget Jobberi». Det ble informert om at det kun var mulig å tegne én billett per person.³⁰⁹ Selv om ordlyden i seg selv ikke tar i bruk typiske nasjonalistisk ladede ord, er budskapet tydelig. Amundsen var en populær mann allerede før han var kommet tilbake til Norge og det var mange som ville delta på festen. Noen så tydelig også en mulighet til å tjene penger på videresalg av billetter, så det må ha vakt stor interesse. Det var også flere som forsøkte å tegne billetter urettmessig i andres navn.³¹⁰ I det hele gir dette et samlet inntrykk om at dette var noe som engasjerte mange og at mange ville delta.

³⁰⁴ Elstad, *Polar-Noreg*, 49.

³⁰⁵ Roald Amundsens Stordaad, Morgenbladet 19.11.1906 s.1.

³⁰⁶ Velkommen. Morgenbladet 20.11.1906 s.1.

³⁰⁷ «Gjøa»-Expeditionens Ankomst. Aftenposten 20.11.1906 s.1.

³⁰⁸ Rich Andvords butikk var et populært samlingspunkt for mange av byens fremste borgere og invitasjonslister til ball og tilsetninger ble ofte lagt ut her.

³⁰⁹ Gjøa-Expeditionens Modtagelse. Aftenposten 14.11.1906 s.2.

³¹⁰ Middagen for Gjøa-Expeditionen. Urettelig tegnede Deltagere. Aftenposten 17.11.1906 s.2.

Avisenes beretninger fra kvelden var i stor grad en beskrivelse av hvordan salen var pyntet, hvem som satt hvor, og en lang gjengivelse av alle talene som ble holdt. Det som ble viet mest oppmerksomhet i avisene fra denne kvelden var muligens Professor Yngvar Nielsens tale for ekspedisjonen. Den ble nevnt i seks av sju aviser, de fleste hadde lengre utdrag fra den. Aftenposten hadde viet den en egen sak på førstesiden. Professoren slo fast at en lignende forsamling aldri hadde vært samlet i Norge tidligere, men «Anledningen var ogsaa særegen».³¹¹ Nielsen var geolog og leder ved etnografisk museum. Han var også en av sin tids mest ledende historikere og en sentral person innen norsk politikk. I sin tale åpnet han med å fortelle at ekspedisjonen for alle tider hadde sikret seg en plass i historien om de store geografiske oppdagelsene. Videre sa han at ekspedisjonen ville bli hilset som en stordåd over «hele den civiliserede Verden», både med hensyn til vitenskapen og sjømannsdåden. Nielsen hevdet at dette minnet om norske menn som for mer enn 900 år siden, og lenge etter dro over havet «drevet af Norrønfolkets Længsel.»³¹² Nielsen forklarte at Norønnastammen hadde en drømmende, higende lengsel etter det fjerne landet i nordvest. Denne lengselen hadde ført til utførelsen av en stordåd.³¹³ Nielsen knyttet ekspedisjonen tett opp mot den norske historien. Han uttalte at det var en stor tanke at nordmenn tidligere hadde gått foran og vært alene om å ferdes i det som da var verdens ytterpunkter. Deretter fortalte Nielsen om unionene. «Men saa kom de mørke Dage. Vi sad igjen med Længsler og Drømme. (...) Andre folk traadte ind i vort Sted».³¹⁴ Nordmennene var ikke lenger i førersetet vad gjaldt oppdagelser i nordområdene. Han sikter tydelig til «400-års natten». Den politiske og nasjonale friheten etter 1905 fikk mange til å ville ta ett oppgjør med den vedvarende forbindelsen med Danmark. Norske bynavn ble endret og rettskrivningsreformer ble vedtatt for å bevege seg bort fra det danske språket.³¹⁵ Norges krav på Øst-Grønland i Grønlandsaken er også et godt eksempel på oppgjøret mot den dansk-norske fortiden. Dansketiden ble sett på som en mørk del av Norges historie og Nielsen viser her til et av de klassiske problemene i norsk historieskrivning.

Men nå hadde det snudd. Norønnastammens lengsel krevde dåd, hevdet Nielsen. Modnet og påskyndet av andre nasjoner hadde nordmenn tatt del i polarforskningen.

Norrønne Mænd var de første, som bragte Verden Kundskab om Eskimoernes, Skærlingernes Tilværelse. Ogsaa i den Henseende har altsaa Roald Amundsen kunnet staa paa Fædrenes

³¹¹ Roald Amundsens Ankomst. Bergens Tidende 21.11.1906 s.1.

³¹² Roald Amundsen. Festmiddagen igaarftes. Trondhjems Adresseavis 21.11.1906 s.2.

³¹³ Den store Fest for «Gjøa»-Mændene. Fredriksstad Tilskuer 21.11.1906 s.2.

³¹⁴ Æresmiddag for «Gjøa»-Mændene. Morgenbladet 21.11.1906 s.1.

³¹⁵ For eksempel gikk man i 1907-reformen bort fra bløte konsonanter i en rekke ord, og flere substantiv fikk norske flertallsendinger til fordel for den danske. Eksempler på bynavn som endres er Kristiania til Oslo (1925) og Trondhjem til Nidaros (1930).

Grundvold og bygge videre paa den. En Række af Videnskaber vil saaledes blive berigede gennem de Resultater, der under norsk Flag er vundne, samtidig med Nordvestpassagens Fuldendelse.³¹⁶

Videre hevdet han at Amerika og Europa hyllet Amundsen, men la vekt på at det var hovedstaden og Norge som hyllet dem nå. «Men nu er det Norge, som beder sine hjemvendte Sønner modta det Folks uskrømte Hyldest, som lever mellem de veirbidte Fjelde, og som bedst fortsaar Eder, vore hædrede, kjære Gjæster.»³¹⁷ Hele talen bar preg av de historiske linjene til vikingtiden og den norske naturen. Nordmenn som levde mellom værbitte fjell, var de som best kunne forstå Amundsen. Nielsen hevdet at nordmenn så en fullgod representant «vor egen Folkekarakter» i ham. Denne delen av folkekarakteren var en «higende lengsel mot de fjerne store mål», og «evnen til plutselig å gripe stunden da disse kunne nås».³¹⁸ Nielsens tale har et tydelig nasjonsbyggende, og et delvis nasjonalistisk budskap. Man må tro at avisenes gjengivelse av denne er mer eller mindre ordrett. Det er lite som skiller dem når det gjelder ordvalg og setningsoppbygging. Budskapet er det samme i alle som skriver om den. Nielsen har trolig sendt en skriftlig versjon av sin tale til avisene. I Nielsens tale, og avisenes referat fra den, ser vi tydelig flere direkte virkemidler som bidrar til utviklingen av nasjonalt fellesskap. Som nevnt over er et viktig trekk i den norske nasjonalismen forestillingen om en tett sammenheng mellom naturen og den norske folkekarakteren.³¹⁹ Dette var et tydelig trekk også i Nielsens tale. Nielsen trakk Amundsen fram som en representant for folkekarakteren og gjennom han ble den norske egenarten trukket fram.

Hovedstadens ordfører Fredrik Moltke Bugge, holdt tale og utbragte Kongens skål. Under denne sa han: «Naar denne Skaal nu udbringes, maa det være tilladt samtidig at gi Udtryk for vor oprigtige Glæde over den Hæder, som i disse Dage vises vor Konge og derved vort Land af den stolte britiske Nation.»³²⁰ Li hevdet at myndigheter har hatt et behov for nasjonal prestisje siden de vitenskapelige og industrielle revolusjonene på. 1600- og 1700-tallet. Forskning og vitenskap kunne gi et land prestisje, dersom andre land anså at det holdt høy kvalitet.³²¹ Ikke bare prestisje for landet, men prestisje for regimet. Dette var nok Bugge klar over da han trakk frem stormakten Storbritannia i sin tale.

I sin takketale fortalte Amundsen at han hadde hatt denne dagen i tankene siden de dro. Han forklarte at han hadde tenkt på da han måtte «aflægge Regnskab» for hvordan de

³¹⁶ Æresmiddag for «Gjøa»-Mændene. Morgenbladet 21.11.1906 s.1.

³¹⁷ Festen igaar for Roald Amundsen og hans Mænd. Dagbladet 21.11.1906 s.1.

³¹⁸ Ibid.

³¹⁹ Christensen, «Oppfatninger om det norske før 1814», 66-67.

³²⁰ Festen igaar for Roald Amundsen og hans Mænd. Dagbladet 21.11.1906 s.1.

³²¹ Li, *Forskning og teknologi for fedrelandet*, 18.

hadde behandlet skipets flagg. Han sa at han følte seg sikker på at de ikke hadde bragt flagget skam.³²² Han avsluttet med å utbringe en skål for «det Land vi alle har så kjær, vort inderligt elskede Fædreland».³²³ Igjen ser man viktigheten av flagget og dets betydning som symbol for nasjonen.

Admiral Christian Sparre, som var politiker for Venstre, forfatter og leder for marinen holdt talen for besetningen.

Æret være vore Politikere, vore Statsmænd, der har hævdet vor Selvstændighed; men ved Siden af disses straalere deres Navne, som ved Bedrifter paa Kunstens, Videnskabens og Forskningens Omraade har mindet Verden om det norske Folks Eksistent og Ret til at leve sit eget Liv.³²⁴

I talen sammenlignet han kampen for politisk uavhengighet og vitenskap. Mens de hjemme kjempet en politisk kamp «for at naa den Plads, som vi mente tilkom os i Staternes Række» arbeidet en liten skare menn oppe i Arktis «henimod det samme Maal». Målet Sparre snakket om var å vise verden at det norske folk hadde de kvalitetene som ga rett til å eksistere som fritt folk. Gjennom bedrifter innen vitenskap og forskning hadde verden blitt påminnet om det norske folks rett til å leve sitt eget liv.³²⁵ Det er tydelig at vitenskap og politikk er tett knyttet opp mot hverandre.

Videre sa Sparre at Amundsen og hans mannskap hadde spredt ære og glans over sitt land og sitt folk. Det var på denne tiden høyaktuelt å fokusere på å hevde nasjonens selvstendighet og vise verden det norske folks rett til å leve sitt eget liv. Samtidig som Kristiania feiret Gjøa-mennesenes velkomst, ble en evt. revisjon av Novembertraktaten diskutert blant stormaktene. I disse dagene meldte avisene om blant annet britenes og russernes syn på traktaten som sikret Norges territorielle selvstendighet og integritet.³²⁶

Sparre snakket også om Wiik, som døde under ekspedisjonen. Han fortalte at han hadde medfølelse med hans mor som ikke fikk se sin sønn igjen. I denne sammenhengen trakk også Sparre tydelige linjer til vikingene da han sa at nordmenn i lang tid har tenkt at «lykkelig er den, hvem det gives at falde paa Ærens Mark under Udøvelsen af en stor og god Gjærning.» Sagaen vet å fortelle, sa han, at et hederlig ettermæle er bedre enn et langt liv. «Og bedre Eftermæle end Gustav Wiiks kan ingen faa. Han døde paa si Post i sit Lands Tjeneste».³²⁷

³²² Roald Amundsen. Festmiddagen igaaraftes. Trondhjems Adresseavis 21.11.1906 s.2.

³²³ Ibid.

³²⁴ Festen igaar for Roald Amundsen og hans Mænd. Dagbladet 21.11.1906 s.2.

Æresmiddag for «Gjøa»-Mændene. Morgenbladet 21.11.1906 s.2.

³²⁵ Æresmiddag for «Gjøa»-Mændene. Morgenbladet 21.11.1906 s.2.

³²⁶ Se f.eks. Aftenposten 14.11.1906 «Nordens Neutralitet», Dagbladet 19.11.1906 «Rusland og Norges udelelighed», eller Aftenposten 17.11.1906 «Norge og Magterna».

³²⁷ Festen igaar for Roald Amundsen og hans Mænd. Dagbladet 21.11.1906 s.2.

En annen som holdt tale var Godtfred Hansens far, konferanseråd Hans Nicolai Hansen. Han takket for den fine hilsen Danmark hadde fått under mottagelsen. Videre sa han at det hadde vært en glede for danskene å se hvordan den norske nasjonen hadde samlet seg rundt en stor oppgave, og han hevdet det var god grunn til å sammenligne Amundsen med Statsminister Michelsen. Han uttrykte at han håpet alle de skandinaviske landene kunne samle seg om store oppgaver og samarbeide i tiden framover. Etter dette ble den svenske sangen «Ur svenska hjärtans djup» spilt.³²⁸ Dette ble senere kommentert da festkomiteen ble kritisert i Morgenbladet. Det ble spurt hvem som hadde bestemt at denne skulle spilles, og det ble sterkt kritisert. «Gad vide, hvem der har givet Ordre til, at man ved denne Leilighed, som er Sverige i et og alt uvedkommende, skulde kline sig ind paa vore kjølige Naboer med "Ur svenska hjärtans djup?"»³²⁹ Videre stod det at det svenskene nå forlangte, og hadde rett til var fred fra norsk nærgåenhet.

De tre hovedstadsavisene dekket festen med lange artikler. De fire andre er mer varierende i sine fremstillinger. Tromsøavisen nevnte den knapt. De viet mer oppmerksomhet til Helmer Hansen og Anton Lunds reise nordover. Bergens Tidende viet ikke en egen artikkel til festen, men omtalte den som en del under spalten «Telegrammer til 'Bergens Tidende'. I Nat:». De to resterende var mer like i sine omtaler. Både Fredriksstad Tilskuer og Trondhjems Adresseavis tilegnet litt mer enn en spalte til festen. Det er betydelig mindre enn hovedstadsavisenes som alle strakk seg over fire spalter. Det de seks avisene som omtalte mottakelsen på Grand, har til felles, er at de i en eller annen form publiserte materiale som var nasjonalt identitetsgivende, eller fremhevet betydningen av ekspedisjonen for nasjonen, i ulik grad. Klart minst av dette var det i Bergens Tidende som var svært kortfattet i sin oppsummering av kvelden. Der var blant annet den nasjonalistiske talen til Nielsen bare kort oppsummert, men det stod blant annet at Nielsen «betonede, at hele den civiliserede Verden vil hilse Færden som Stordaad; baade af Hensyn til Videnskaben og som Sjømandsdaad.» Avisen nevnte også referansen til den politiske betydningen av ekspedisjonen: «Ved Siden af vor Politik kjæmpede denne Skare for at naa den Plads, som tilkom os blant Nationerne».³³⁰ Altså var selv den korteste artikkelen bidragsytende i nasjonsbygging, selv om mange elementer ble utelatt.

³²⁸ Festen for «Gjøa»-Mændene, Aftenposten 21.11.1906 s.2.

³²⁹ Festkomiteer, Morgenbladet 21.11.1906 s.2.

³³⁰ Roald Amundsens Ankomst. Bergens Tidende 21.11.1906 s.1.

9.7 Roald Amundsen i det geografiske selskap

Kort tid etter at Amundsen var tilbake i hovedstaden arrangerte Norsk Geografisk Selskap en fest. Mange dager i forveien ble det annonsert i avisene for billettsalget til foredraget Amundsen skulle holde, og den etterfølgende festen på Grand. I Aftenposten stod det at de kunne nå glede sine kvinnelige lesere med å fortelle at ved Norsk Geografisk selskaps fest ville det være adgang for både kvinner og menn. Det hadde ikke vært tilfelle på den store festen på ankomst dagen, og Aftenposten fortalte at det hadde «vakt beklagelse».³³¹ Det var ikke første gang kvinner ble tilsidesatt i slike sammenhenger. Schimanski og Spring som undersøkte mottagelsen av den østerriksk-ungarske ekspedisjonen skrev blant annet om hvordan kvinnene ved mottagelsen i Norge fikk sitte på et galleri og observere festen, der mennene spiste og drakk.³³²

Særlig de tre hovedstadsavisene viet mye oppmerksomhet til denne festen for Amundsen. Tromsøavisen nevner heller ikke denne festen.³³³ Bergens tidende omtalte saken under den vidt favnende spalten «I nat:». Fredrikstad Tilskuer viet foredraget og den påfølgende festen en kort artikkel, mens den ble nevnt først 3 dager senere i Trondhjems Adresseavis. Klart mest plass får foredraget og festen i Morgenbladet og Aftenposten. Dette skyldes muligens at de tre hovedstadsavisene kunne ha en reporter på plass, da festlighetene fant sted i samme by.

Da Amundsens første foredrag om ekspedisjonen skulle finne sted, var salen fylt til siste plass. Den eneste dekorasjonen var Gjøs flagg som hang bak talerstolen. Amundsen ble ledsaget på scenen av to menn iført «eskimodrakter». Disse vakte «megen Opmerksomhed» og ble iaktatt med «stor interesse».³³⁴ Amundsen hadde frabedt seg at referat fra foredraget ble publisert, alle avisene fulgte dette.³³⁵ Det er interessant at avisene ble nødt til å skrive om hva Amundsen sa uten å gjengi det ordrett. Igjen var det Morgenbladet og Aftenposten som skrev mest. Dagbladets artikkel er betydelig kortere enn de to andre, og her stod det helt enkelt: «I salen som var fylt til siste plass, fortalte Amundsen i korte trekk og "paa sin beskjedne, ligefremme Maade om "Gjøs" Færd nordenom Amerika. Han blev hilset med

³³¹ Fest for «Gjøa»-Expeditionen i Geografisk Selskab. Aftenposten 21.11.1906 s.2.

³³² Schimanski og Spring «'Explorers' Bodies in Arctic Mediascapes», 61.

³³³ Det mangler en utgave av avisen i perioden 28-30. november, så det finnes en mulighet for at festen er omtalt der.

³³⁴ Fest for Roald Amundsen. Bergens Tidende 29.11.1906 s.1

Kristiania Brev. «Gjøa» Gutterne. Trondhjems Adresseavis 01.12.1906 s.1

Geografisk Selskabs Fest for Roald Amundsen. Morgenbladet 29.11.1906 s.1.

³³⁵ Amundsen ønsket sannsynligvis å holde igjen historien, slik at han senere kunne tjene penger på boksalg og foredrag.

stormende Bifald».³³⁶ Det skiller seg fra fortellermetoden i for eksempel Trondhjems Adresseavis hvor det stod:

[det] skal her kun omtales, at den i al sin Knaphed var et tydeligt Vidnesbyrd om, at det kun er under mange Strabadser og store Savn og ved Udfoldelse af en urokkelig Energi og Kraft, at Færden har naaet saa snart og godt fra den Opgave, den havde stillet sig.³³⁷

Amundsen ble omtalt som «den jevne mand».³³⁸ De som skrev noe om hvordan han pratet var relativt like. Det var på en «beskjeden og likefrem måte», han fortalte «rolig uten stor variasjon». Avisene var også enig i mottagelsen foredraget fikk hos publikum. De viste «hyppig sin hyldest»³³⁹ og det var «tordnende bifald»³⁴⁰ eller «en sand bifaldsstorm».³⁴¹ En gjenganger i beretningene fra foredraget er det norske flagget som prydet lokalet. Aftenposten, Bergens Tidende og Fredriksstads Tilskuer skrev om hvordan Gjøs flagg var eneste dekorasjon, og da Amundsen var klar med sitt foredrag skrev Morgenbladet:

Da Roald Amundsen tilslut, idet han gik ned af Talerstolen, pegte op paa det store Flag, som dækkede Væggen bag ham, og sagde: "her ser I "Gjøa"s Flag, som vaiede paa Skuden gennem Nordvestpassagen", da brød der en sand Bifaldsstorm løs.³⁴²

Liknende skrev Aftenposten om hvordan Amundsen vendte seg mot flagget og fortalte at det var det flagget de hadde med seg.³⁴³ Avisene skildrer hvordan publikum jublet da Amundsen fortalte at de hadde gjennomført ekspedisjonen under dette flagget. Den nasjonale symbolikken er tydelig. Det rene norske flagget, var et synlig symbol på det selvstendige Norge, en slik bragd gjennomført under det norske flagg var verdt å poengtere.

Morgenbladet og Aftenposten skrev detaljert og fyldig om både foredrag og påfølgende fest. Morgenbladet fortalte om hvordan Amundsen i korte trekk og med klar stemme skildret «den epokegjørende Færd, med alle de Farer, som truede den baade fra Is, Sjø og grundt Vand».³⁴⁴ Trondhjems Adresseavis skrev at «Den distingverede og anseede Forsamling, der hyppig viste "Gjøa" Gutterne sin Hyldest».³⁴⁵ Avisene lar det ikke vær rom for tvil om at Amundsen ble hyllet. At det var en distingvert forsamling er også relevant å trekke fram. Det er ikke første gang dette er blitt poengtert. Det samme var tilfellet på mottakelsen på Grand noen dager tidligere. Det er to ulike former for hyllest, den som skjer

³³⁶ Amundsen i Geografisk Selskab, Dagbladet 29.11.1906 s.2.

³³⁷ Kristianiabrev, Trondhjems Adresseavis 01.12.1906 s.1.

³³⁸ Roald Amundsen i det Geografiske Selskab, Aftenposten 29.11.1906 s.1-2.

³³⁹ Kristianiabrev, Trondhjems Adresseavis 01.12.1906 s.1.

³⁴⁰ Roald Amundsen i det Geografiske Selskab, Aftenposten 29.11.1906 s.1-2.

³⁴¹ Geografisk Selskabs Fest for Roald Amundsen 29.11.1906 Morgenbladet s.1-2.

³⁴² Ibid.

³⁴³ Roald Amundsen i det Geografiske Selskab, Aftenposten 29.11.1906 s.1.

³⁴⁴ Geografisk Selskabs Fest for Roald Amundsen 29.11.1906 Morgenbladet s.1-2.

³⁴⁵ Kristianiabrev. Trondhjems Adresseavis 01.12.1906 s.1.

kommer fra en «distingvert» forsamling, og den som finner sted blant folket i gatene. At Amundsen og Gjøa-mennene ble hyllet av begge viser hvilken oppslutning han hadde. Morgenbladet siterte Julius Caesars berømte uttrykk³⁴⁶ da de skrev «Han kom, saa og vandt. Han kom hjem med Seirens rige Bytte til Gavn for Videnskaben, til ære for Fædrelandet!»³⁴⁷ Julius Cæsar er blitt kjent som en av de mest fremgangsrike feltherrer i historien. Denne allegorien om Cæsar viser at Amundsens prestasjon ble ansett som en bragd. Det kan tolkes som en form for glorifisering av Amundsen. Han hadde vunnet en seier for vitenskapen, som knyttes opp mot Julius Cæsars suksess på slagmarken. Det var ikke første gang Amundsen ble knyttet opp mot den romerske keiseren. I sin tale under festen på Grand sa nestkommanderende Hansen at besetningens navn ville gå i glemmeboken, mens Amundsens navn ville skrive seg inn i historie bøkene. Derfor salutterte Hansen Amundsen med ordene *Ave, Caesar, morituri te salutant*,³⁴⁸ altså 'vær hilset, keiser, de som går i døden, hilser deg'. Dette var gladiatorenes tilrop til keiseren før kampen.

9.8 Tromsøs Gjøa-menn

I Tromsø ble det gjort stor stas på Helmer Hanssen og Anton Lund da de var hjemme igjen.³⁴⁹ Allerede før hjemkomsten ble det gjort stas på dem i den lokale avisen. Da Gjøa lå innefrosset for siste gang året før, skrev Amundsen i et brev Tromsøavisen publiserte at:

Tromsøværingerne - Anton Lund og Helmer Hansen - har begge vist sig fra en overmaade fordelagtig Side. Gjøaexpeditionen skylder dem meget. Ofte ha de med sin Erfaring og dygtighed været mig til stor støtte. Som gamle Jagt- og ishavfolk har de været af uvurderlig Værd for Expeditionen.³⁵⁰

Da ekspedisjonen kom tilbake til Norge, og avisene var fulle av hyllester, skrev avisen at Tromsø by også hadde grunn til å delta i hyllesten. Den lille skuta som hadde «trodsset Ishavets Farer og gjennompløiet den saakaldte "Nordvestpassage»³⁵¹, var fra Tromsø. Det samme var to medlemmer av besetningen. Avisen ville sende en spesiell hilsen til de to, og oppfordret til å holde en fest for dem da de ankom byen.

Da de kom til Tromsø i begynnelsen av desember ble de møtt på bryggen av foreninger med faner, flagg og musikk. Et lokale var gjort i stand og det var fylt til randen av folk. Ordføreren holdt tale som avisen gjengav. Den omtalte den «store Begivenhed ifjor, da

³⁴⁶ Fra det latinske uttrykket Veni, vidi, vici som betyr «jeg kom, jeg så, jeg vant». Utrykket blir tillagt Cæsar.

³⁴⁷ Geografisk Selskabs Fest for Roald Amundsen 29.11.1906 Morgenbladet s.1-2.

³⁴⁸ Æresmiddagen for Gjøamøndene, Morgenbladet 21.11.1906 s.2.

³⁴⁹ Jaklin, Norges ti viktigste polarekspedisjoner, 31.

³⁵⁰ «Gjøa», Tromsø Stiftstidende 15.02.1906 s.2.

³⁵¹ «Gjøa», Tromsø Stiftstidende 22.11.1906 s.2.

vi herhjemme vandt vor Selvstændighed og derved aftvang hele verdens Beundring.» Og så var ikke det «statsskipet» mer enn bragt trygt i havn, før man fikk vite at Tromsøskuta «Gjøa», lå trygt i havn og verdens øyne ble rettet mot Norge igjen. Det stod at det da ble klart for alle «at dette Land ikke var fra igaar, og at et Folk, som kan opvise saadane Heltegjerninger, som "Gjøa"-Expeditionen har udført, er sin Opgave voksen». Videre ble det hevdet at det som nå hadde skjedd, var en oppreisning for de foregående 500 årene. Budskapet er tydelig. Gjøa-ekspedisjonen hadde bidratt til å øke landets anseelse blant andre nasjoner. Dette var et bevis på at Norge fortjente sin selvstendighet. Til slutt holdt medlem i bystyret Rye Holmboe en tale for fedrelandet. Her poengterte han at det ikke bare var store begivenheter som unionsoppløsningen og Gjøa-ekspedisjonen som skulle til, men at alle måtte gjøre sin plikt i sin stilling, for fedrelandet. Gjøa-mennene var et eksempel som de skulle lære av. Det hele ble avsluttet med Fedrelandssangen.³⁵²

Dagen etter hjemkomsten ble det arrangert en frokost, hvor Gjøa-mennenes koner også var invitert. Avisen skrev at de fikk Helmer Hansen «på glid» under kaffen, og han fortalte om ekspedisjonen i små trekk. Det som var mest gripende, skrev avisen, var fortellingen om da de fikk høre om unionsoppløsningen for første gang. De fikk først høre om det fra engelskmenn de traff. Senere da Amundsen kom tilbake fra Alaska kom han med den «store Nyhed om det nye selvstændige Norge». Det var med «eiendommelige Følelser, de modtog denne Nyhed». Hansen fortalte til avisen at de festet i tre dager for det frie Norge.³⁵³

9.9 Roald Amundsens Stordaad. Nansen om Gjøa

Som Nystad skrev hadde Nansen en sikker sans for det politisk beleilige med en nasjonal triumf.³⁵⁴ Han gjorde utførlig rede for Amundsens strålende suksess i Geografisk Selskab i 1905. Han var nok ikke mindre sikker på mulighetene Gjøa-ekspedisjonen ga politisk, da han i 1906 skrev et langt innlegg om ekspedisjonen til Morgenbladet. Nansen påpekte at en nasjonal triumf kom ekstra godt med for den nye selvstendige nasjonen. Innlegget, som ble referert fra, og gjengitt i andre aviser, må ha nådd ett bredt publikum. Det dekket hele forsiden av Morgenbladets aftennummer. Ved siden av artikkelen var det trykket et lite bilde av Amundsen og Nansen sammen om bord på Gjøa, tatt kort tid før avreise i 1903. Noe av det Nansen skrev i dette innlegget var det samme som han hadde sagt tilbake i 1905. Her gjorde Nansen utførlig rede for Gjøa-ekspedisjonens oppnådde resultat.

³⁵² Vore «Gjøa» Mænd. Tromsø Stiftstidende 02.12.1906 s.2.

³⁵³ Ibid.

³⁵⁴ Nystad, *Det Norske Geografiske Selskab 1889-2000*, 76.

Nansen åpnet med å hevde at ferden først og fremst var en vitenskapelig ekspedisjon av høy rang. Han mente derfor at den store allmennheten kanskje ikke ville oppfatte betydningen av den i full utstrekning. Det som var mest iøynefallende var gjennomseilingen av Nordvestpassasjen, at det var dette folk flest ville feste seg ved.

Nansen ville forsøke å forklare den vitenskapelige betydningen av ekspedisjonen. På etterspørsel fra Morgenbladets redaktør skulle han fortelle om «det betydningsfulde Udbytte, som denne Reise har bragt.»³⁵⁵ Han skrev at Amundsen selv hadde sagt at undersøkelsene ved den magnetiske polen var det viktigste. Altså vitenskapen, og ikke oppdagelsene. «For ham kom Udførelsen af Nordvestpassagen i anden Række, som noget han kunde tage med, om Leiligheden bød sig».³⁵⁶ Videre hevdet Nansen at det måtte beundres at Amundsen hadde fortsatt sine årelange undersøkelser, og ikke falt for fristelsen til å benytte gunstige forhold til å reise videre. Nansen forklarte at det man visste om den magnetiske Nordpolen, vesentlig var basert på Ross sin ekspedisjon for mer enn 70 år siden. Informasjonen fra denne ekspedisjonen var ufullstendig og udatert, derfor hadde utforskning av dette området alltid stått som et stort vitenskapelig mål. Ifølge Nansen ville resultatene av Amundsens undersøkelser «være et stort skritt fremover og kaste lys over flere betydningsfulle gåter som nå stanser oss». Han hadde funnet ut at polen flyttet seg med tidens løp, og hans materiale ville sikkert kunne svare på om polen var et punkt, flere, eller et større felt.

Nansen beskrev ekspedisjonen og dens resultater som enestående. Den brakte hjem en samling av observasjoner som ingen annen hadde gjort fra noen del av de arktiske områdene. Han mente at hele ekspedisjonen, med dens små midler og omhyggelige forberedelser, samt måten den var gjennomført på, var en av de best forberedte og best ledede ekspedisjonen i historien. Han uttrykte stolthet over at ekspedisjonen som hadde utrettet så mye var fra Norge. Han sa at den viste egenskaper hos nordmenn som ikke alltid verdsettes etter fortjeneste.³⁵⁷

At en framtreddende og populær mann som Nansen utalte seg med lovord om Gjøa i norske aviser må ha hatt betydning for hvordan leserne så på ekspedisjonen og Amundsen. Å bruke kjendiser for å fremme en sak er et virkemiddel som har blitt og blir brukt mye, siden vi mennesker har lettere for å stole på det som blir sagt fra noen vi ser opp til. I sin artikkel skrev han at Amundsen hadde «uforfærdet Paagaahenhed og seig Udholdenhed».³⁵⁸ Ingen som kjente

³⁵⁵ Roald Amundsens Stordaad. Morgenbladet 19.11.1906. s.1.

³⁵⁶ Ibid.

³⁵⁷ Ibid.

³⁵⁸ Ibid.

ham hadde blitt overrasket over at han gjennomførte det han hadde sagt han skulle gjøre. Adjektivene han benyttet for å beskrive Amundsen er utelukkende positive.

Nansen vektla vitenskapen tungt i sin tekst om Gjøa-ferden. Han sa at man ikke måtte glemme de andre undersøkelsene som også var gjort. Det var ikke bare magnetiske observasjoner Gjøa hadde med seg hjem, men også etnografiske, zoologiske, botaniske, geologiske samlinger, samt meteorologiske og astronautiske observasjoner. Kyster og øyer var blitt kartlagt og ukjent farvann undersøkt og loddet. Hele teksten dekket det meste av avisens forside, men kun et lite avsnitt avslutningsvis ble viet til passasjens forsering. Nansen hevdet at det var en dåd som hadde sitt sidestykke i Nordenskiolds utførelse av Nordøstpassasjen, og det var et

mærkeligt Træf, at medens andre har sendt du Expedition efter Expedition, som danede Veien, saa skulde det forbeholdes de to Folk paa den skandinaviske Halvø, første Gang de forsøgte det, at udføre diss Bedrifter, som har været sjøfarende Nationers Drøm gennem Aarhundreder.³⁵⁹

9.10 Anerkjennelse fra utlandet

For den nye selvstendige staten Norge var anerkjennelse fra utlandet og internasjonal prestisje viktig. Tore Li skrev, som nevnt, at prestisje var respekt og beundring som følge av resultater som anses å ha høy kvalitet. En nasjonalstat fikk prestisje når andre deltagere på arenaen trodde at den staten hadde en særskilt kvalitet. Dermed var anerkjennelse fra store land som USA og England kanskje spesielt viktig. Royal Geographical Society i London var et av de mest anerkjente vitenskapelige selskapene ved århundreskiftet. Den norske pressen fikk med seg hva som ble sagt om ekspedisjonen i England. Oversikter over hva som ble skrevet i den britiske pressen ble delt med de norske leserne. Også ved tidligere tilfeller hadde avisene vært nøye med å påpeke at utenlandsk presse hadde henvendt seg til dem om Gjøa-ekspedisjonen. Da hevdet de at dette var tegn på at ekspedisjonen fikk stor oppmerksomhet også utenfor landets grenser.

Da det var helt sikkert at Gjøa-ekspedisjonen hadde klart det ingen hadde lyktes med før dem, ble lykkeønskninger telegrafert og publisert fra mange hold. Det ble hevdet at hva Roald Amundsen hadde oppnådd, var kjent «kloden over».³⁶⁰ Tromsø Stiftstidende var en av de norske avisene som publiserte en sak om innholdet i engelske aviser. Dr. Keltie, skotsk geograf og medlem av Geographical Society hadde uttalt seg om ekspedisjonen. Han hadde sagt at den hadde størst betydning fra et vitenskapelig synspunkt, og at Amundsen hadde lyktes med en rute forsøkt passert i århundrer. I *Tribune* stod det at

³⁵⁹ Roald Amundsens Stordaad. Morgenbladet 19.11.1906. s.1.

³⁶⁰ Velkommen. Morgenbladet 20.11.1906 s.1.

Æren for Udførelsen af disse det 18de Aarhundredes ærgjerrige Planer tilfalder Norge. Ingen vil misunde Norge denne Bedrift, som tydelig beviser frygtløst Sjømansskab, men ogsaa er en stor begivenhed i de videnskabelige Opdagelsers Historie. Mindst af alle vil England misunde sin Nabo Heldet i et Foretagende, for hvis Udførelse England, trods at Forsøgene har været forgjæves, dog har høstet saa megen Glans i Historien.³⁶¹

Også Morgenbladet var påpasselige med å formidle den engelske oppmerksomheten rundt Gjøa. De norske leserne kunne få se at det i England ble skrevet om hvordan det «disse driftige Nordmænd nu har naaet» var et mål for «Aarhundreders Ærgjerrighed». Samtidig hevdet *Daily Chronicle* at verdien av oppdagelsen av passasjens vei i dag neppe ville sette «Verdens politiske og merkantile Spekuland i nogen Sindsbevægelse.»³⁶² Altså ville passasjens oppdagelse neppe få noen økonomisk betydning, men det hadde vært et mål for utallige ekspedisjoner i løpet av århundret.

Lykkeønskninger kom fra de to nabolandene også. Aftenposten meddelte at i Danmark ble begivenheten feiret med «udførlige retrospektive Artikler af Aftenaviserne, som med levende Tilfredshed fastsaar den epokevækkende historiske og videnskabelige Betydning.» Samtidig blir det påpekt at det står om hvordan Nordvestpassagen for første gang er gjennomført under norsk flagg.³⁶³ Fra Sverige ble det meldt om hyllest. Amundsen skal blant annet ha mottatt et telegram fra Stockholms Høyskoles Lærerråd med ordlyden:

Mottag vår varma hyllning för den glänsande geografiska bedrift, genom hvilken Ni med så sällspord viljekraft och duglighet på ett arbetsfält, från hvilket svensk vetenskap senan länge hemtat så många fruktbringande uppslag tilkämpat vår nordiska kultur och forskning nya och ärorika segrar.³⁶⁴

Mest spalteplass fikk kanskje oppmerksomheten fra USA. USA hadde etablert seg som en verdensmakt innen 1900. De var ledende internasjonalt på mange områder innen industri, økonomiske ressurser, folketall og militært potensiale. De norske avisene kunne fortelle om at President Roosevelt hadde sendt et brev til Amundsen hvor han med «de mest smigrende Udtryk» sendte sin hjerteligste hilsen og lykkeønskninger med den «mægtige Stordaad» han hadde utført. En Stordåd som var «skikket til at vække den allerstørste Opmærksomhed over hele den videnskabelige Verden og selvfølgelig særlig i Amerika.»³⁶⁵ Det ble skrevet at «alle kappedes» om å rose det dyktige arbeidet ekspedisjonen hadde gjort, og at beundringen over «vore kjække Landsmænd var stor overalt i Udlandet, ikke mindst i Amerika».³⁶⁶

³⁶¹ «Gjøa». Engelsk anerkjendelse, Tromsø stiftstidende 13.09.1906 s.1.

³⁶² Gjøaexpeditionen i den britiske presse, Morgenbladet 08.09.1906 s.1.

³⁶³ Gjøa-Expeditionen. Danske udtalelser, Aftenposten 04.09.1906 s.2.

³⁶⁴ Svensk Hyldest, Fredriksstad Tilskuer 26.11.1906 s.2.

³⁶⁵ Præsident Roosevelt, Fredriksstads Tilskuer 10.11.1906 s.2.

³⁶⁶ «Gjøa»-Færden. Fredriksstad Tilskuer 20.11.1906 s.1.

Morgenbladet kunne fortelle nordmennene at Amundsen under hele sitt opphold i New York hadde vært gjenstand for stor oppmerksomhet. «Ikke mindst er han naturligvis bleven hyldet af sine mange herboende Landsmænd, som er stolte over den videnskabelige Stordaad, der er øvet af en af Norges Sønner.»³⁶⁷ Det norske selskap i New York arrangerte en stor festmiddag for Amundsen og hans menn. Her ble Amundsen hyllet med taler og sang, og det var høytlesning av brevet fra presidenten. Noen dager senere da Morgenbladet igjen omtalte saken, ble det hevdet at det var første gang en av USAs presidenter hadde vist en norsk fest i New York den ære å sende en slik lykkeønskning. Brevet «blev modtaget med Jubel og fornyede Hurraer.»³⁶⁸

Det ble tydelig vist gjennom de norske avisene at mange ønsket å vise sin beundring for Gjøa-mennene i Amerika. Yngvar Nielsen sa i sin tale på Grand, at Amerika hadde vist at de hedret Amundsens bedrift.³⁶⁹ Da de først ankom Nome ble det skrevet at Amundsen og hans ledsagere fikk det første beviset på at verden påskjønnte deres dåd.

Ankomsten skeede om Natten, men hele Byen var paa Benene, og unge og gamle kappedes om at vise Expeditionen, hvor høi Pris man satte paa Besøget. Saasnart Nordmændene satte Foden paa Land, lød Tonerne fra "Ja, vi elsker", dem imøde i den mørke nat.³⁷⁰

I Dagbladet stod det om ekspedisjonens mottagelse i Chicago, som var en av byene de reiste gjennom på vei tilbake til Norge. Det ble hevdet at Amundsen fikk en mottagelse «saa straalende, at ingen Skandinav nogengang har faat den bedre».³⁷¹ Her holdt general Greely, som var amerikansk offiser og polarfarer, tale for ekspedisjonen. Dagbladet skrev at i følge Greely var Norge verdens største sjømakt, i forhold til sitt folketall.

At Kaptein Amundsen og hans Kamerater endelig havde fundet Nordvestpassagen, forundret egentlig ikke Taleren; det var kun, hvad han ventet af Nordmænd. Men hvad han vilde betone var, at Gjøa-Færden mindet om de nordiske Vikings Bedrift for 1000 Aar siden.³⁷²

Dagbladets omtale av Greelys tale viste ikke bare amerikansk hyllest av en bedrift som er utført, men inneholdt flere kjente nasjonsbyggende elementer. Den spilte ikke bare på nordmenns forhold til sjøfart, men hadde også den typiske koblingen til vikingtiden.

³⁶⁷ Roald Amundsen Hyldes i Amerika. En Lykønskningsskrivelse fra Præsident Roosevelt, Morgenbladet 08.11.1906 s.2.

³⁶⁸ «Gjøa»-Mændene i New York, Morgenbladet 20.11.1906 s.1.

³⁶⁹ Æresmiddag for Gjøa-Mændene, Morgenbladet 21.11.1906 s.1.

³⁷⁰ «Gjøa»-Færden. Fredriksstad Tilskuer 20.11.1906 s.1.

³⁷¹ «Gjøa»-ekspeditionens Modtagelse i Chicago. Dagbladet 18.11.1906 s.1.

³⁷² Ibid.

Aftenposten listet opp en mengde avsendere av gratulasjoner, lykkeønskninger og forespørsler om foredrag. De nevnte blant annet Kong Haakon, flere europeiske geografiske selskap, skipper- og sjømannsforeninger, «samt fra 100 privatpersoner i Ind- og Udland.»³⁷³

Det at avisene skriver så mye om omtalen i utenlandsk presse er beskrivende for hvilken betydning prestisje hadde på den internasjonale arenaen. I tillegg til dette kommer alle taler som ble holdt, hvor oppmerksomhet fra utlandet ble nevnt, for eksempel beundringen fra England som ble trukket frem i takketaler på festen på Grand Hotel.³⁷⁴

9.11 Nasjonalhelten Amundsen

Amundsen og hans person var gjenstand for mye oppmerksomhet under store deler av ekspedisjonen, og spesielt ved hjemkomsten til Norge. I perioden fra ekspedisjonens suksess ble kjent til slutten av året, ble Amundsen tildelt æresmedlemskap i en rekke foreninger, selskap og organisasjoner både i inn- og utland. Roald Amundsen ble, særlig etter suksess var et faktum, fremstilt fra en positiv side, og avisene tegnet et bilde av en helt som overvant alle hindringer. Han ble bygd opp som en nasjonalhelt og et samlende symbol. Behovet for et nasjonalt felleskap kunne gi seg uttrykk i heltedyrkelse, lik den en så rundt Nansen få år før.

Amundsens karakter ble ofte omtalt, og han ble beskrevet som en «beskjeden» og «rolig» mann som benyttet enhver anledning til å skryte av sine kamerater. Han var Kristianias berømte bybarn³⁷⁵ og ble betegnet som en «driftig og energisk Fører», samt «en helstøbt Mand».³⁷⁶ Han hadde gjort grundige og omhyggelige forberedelser, vist sindig overveielse og «uforfærdet Paagaenhed og seig Udholdenhed.»³⁷⁷ Det er påfallende hvor ofte Amundsen ble omtalt på en slik måte dette siste året.

I følge Carlyle er dyrkelse av en helt en form for overnaturlig beundring av en «stor mann».³⁷⁸ I sin overbevisning er helten villig til å risikere død. For ham er den «fysiske døden et mindre offer enn å bøye hodet og gi seg».³⁷⁹ Ifølge Arnulf er dette noe vi mennesker dyrker og ser på som noe enestående.³⁸⁰ Avisene publiserte helt klart heltebeskrivelser av Amundsen i tråd med dette. Ved å la publikum ta del av opplevelsen av fare en slik ekspedisjon

³⁷³ Kaptein Roald Amundsen, Aftenposten 24.11.1906 s.1.

³⁷⁴ Æresmiddag for Gjøl-Mændene, Morgenbladet 21.11.1906 s.1.

³⁷⁵ Hovedstadens «Gjøa»-Dag, Dagbladet 20.11.1906 s.1.

³⁷⁶ Roald Amundsen og Nordvestpassagen, Morgenbladet 18.11.1906 s.2.

³⁷⁷ Roald Amundsens Stordaad, Morgenbladet 19.11.1906 s.1.

³⁷⁸ Carlyle *On Heroes, Hero-Worship, and the heroic in history*, 14.

³⁷⁹ Arnulf *Heltens ansikter; Allmakt og heroisme*, 11.

³⁸⁰ Ibid., 11.

medbrakte ble helten skapt, og heltebragden ble hevet opp på et nasjonalt nivå gjennom den store oppslutningen blant folket. Det ble skrevet at Amundsen var et bevis på hva «Mands Villie og Mands Mod kan naa, naar man sætter alt ind - sætter Livet og den hele Personlighed ind - for en Idé og dens Virkliggjørelse.» Uten offentlig hjelp hadde Amundsen trosset tvilen og mangelen på tro og planlagt sin ferd. Han hadde «ofret, hvad han selv eiede af jordisk Gods og adskillig mer for at kunne komme afsted did, hvor Maalet vinkede og Drømmen blev Virkelighed.»³⁸¹ Her tegnes det et tydelig bilde av helten som trosser alt motgang og i sin tro overvinner alle hindringer. Dette var ikke ett unntak, snarere tvert imot. I Aftenposten stod det at all motgang Amundsen hadde møtt «var med om at staalsætte hans Vilje»³⁸². Mens i en sak om Amundsen som stod skrevet i Bergens Tidende, kunne en bekjent av Amundsen fortelle at Amundsen slektet på en «god gammel, kraftig Æt» som var vant til å ferdes på sjøen og «tage et Basketag, naar det kneb.» Videre stod det at

Mange og store har de Vanskeligheder været, som Amundsen har havt at kjæmpe imod, mange og bitre Skuffelser har der været at gennemgaa, før det blev klappet og klart, men takket være sin bestemte og energiske Karakter og en urokkelig Tro paa sit Forehavende blev tilslut alle Hindringer overvundne.³⁸³

Amundsen ble sammenlignet med Napoleon som holdt «alle Traade i sin Haand» og han ble kalt en «magnetisk Feltherre».³⁸⁴ Denne henvisningen til krigføring er interessant. Den kan sees i lys av den historiske konteksten og opprustningen mot Sverige bare noen år tidligere. Det var ingen hemmelighet at Norge var militært underlegne den tidligere unionsparten. Utover 1800-tallet ble vitenskapen en ny slagmark, der nasjonene kunne vise muskler og sammenligne seg med andre nasjoner. Verdensutstillinger og nobelpriser ble arenaer for nasjonalselvhevdelse. Friedman skriver at man på den tiden anså at «siviliserte» europeere ikke lenger gikk til krig for å demonstrere sin overlegenhet, men det var den «fredelige kappestrid» som indikerte en nasjons evne til å fremme sivilisasjonens sak.³⁸⁵ At Amundsen ble framstilt som den seirende øverstkommanderende i en krig mot naturen, og i en kappestrid mot andre nasjoner, bygger opp under hans status som nasjonal helt. Det var muligens også viktig å vise at nasjonen ikke var underlegen den tidligere polare stormakten og unionspartneren Sverige på denne «slagmarken». Også de romerske keiserne ble det vist til i forbindelse med Amundsen. Både gjennom Morgenbladet bruk av uttrykker «han kom, han så,

³⁸¹ Velkommen! Morgenbladet 20.11.1906 s.1.

³⁸² Gjøa-Expeditionens Ankomst, Aftenposten 20.11.1906 s.1.

³⁸³ Roald Graving Amundsen, Bergens Tidende 22.11.1906 s.1.

³⁸⁴ «Gjøa»-mændene i studentsamfundet, Aftenposten 25.11.1906 s.1.

³⁸⁵ Friedman «Polar Stormakt», 111.

han seiret»³⁸⁶ og av Godtfred Hansen da han hyllet Amundsen med gladiatorenes kamphilsen til Cæsar.³⁸⁷ Dette viser tydelig hvordan Amundsen ble fremstilt som en storartet feltherre på den «fredelige slagmarken».

Amundsen og hans person ble sammenlignet med de «hine norske Mænd, der for mer end 900 Aar tilbage og siden længe drog over havet, drevne af Norrønnastammens Længsel.»³⁸⁸ Denne sidestillingen med vikingene var, som tidligere nevnt, et mye brukt middel innen den norske nasjonsbyggingen. Den historiske koblingen til det frie middelalder Norge er tydelig både i beskrivelsene av ekspedisjonen som var utført og deltakerne selv. Amundsen ble også fremstilt som hardfør, en god idrettsmann og en dyktig skiløper.³⁸⁹ Han ble fremstilt med ønskelige egenskaper som en representant for nasjonen skulle ha, og som mange ville kjenne seg igjen i. Særlig dyktig sjømannskap ble ofte trukket fram i denne sammenhengen. Elstad hevder at de norske polarheltene ikke bare stod for store bragder som forskere, oppdagere og vitenskapsmenn.³⁹⁰ Dette kommer tydelig fram i en lesning av avisene fra denne tiden. De var viktige for den norske selvforståelsen og de ble symbol på «det norske».

Mannskapet ble også omtalt i positiv forstand. De ble gjerne beskrevet med ord som «brave», «kjække», «gode», «modige», «djærve», «pligtfulde» og «dristige». Dette var betegnelser som gikk igjen under store deler av perioden. Det ble også skrevet at det hersket det «beste Forhold blant Expeditionens Medlemmer».³⁹¹ I Dagbladet ble de beskrevet som «7 nordiske Helte».³⁹² Å vise mot er sterkt knyttet opp mot helten, og ifølge Arnulf er mot heltens største drivkraft. Arnulf skriver at helten og mot er så tett knyttet sammen at det er bundet sammen i begrepet «heltemot».³⁹³ Det kom tydelig til syne her ved beskrivelsene av Amundsen og hans mannskap. Ved deres retur til Kristiania skrev Morgenbladet at de fleste av Gjøs menn hadde fått merker for livet i ansiktet, av kampen mot kulde, mørke og ensomhet.³⁹⁴ I sin tale for mannskapet hevdet Admiral Sparre at de hadde vist stor dyktighet, kraft, disiplin og fedrelandskjærighet. Han mente at uten dette ville ikke ekspedisjonen vært mulig. Dette samsvarer med hva Schimanski og Spring hevdet etter sin undersøkelse av den

³⁸⁶ Geografisk Selskabs Fest for Roald Amundsen 29.11.1906 Morgenbladet s.1-2.

³⁸⁷ Æresmiddag for Gjøs-Mændene, Morgenbladet 21.11.1906 s.2.

³⁸⁸ Ibid., 1-2.

³⁸⁹ Roald Amundsen, Tromsø Stiftstidende 11.01.1906 s.1.

³⁹⁰ Elstad *Polar-Noreg*, 49.

³⁹¹ «Gjøs»-Færden, Fredriksstad Tilskuer 19.11.1906 s.1-2.

³⁹² «Gjøs»-Færden i Norge. Dagbladet 19.11.1906 s.1.

³⁹³ Arnulf *Heltens ansikter; Allmakt og heroisme*, 56.

³⁹⁴ Gjøs-Mændenes Indtog, Morgenbladet 20.11.1906 s.1-2.

østerriksk-ungarske ekspedisjonen. De fant at mange av de samme attributtene ble tilskrevet deltakerne ved deres hjemkomst.³⁹⁵ De skrev at

the presence of the explorers' bodies is a dominant element in these celebrations. They are not only there to receive compliments and honours, but also to be looked at and inscribed with the values of the community in which the welcoming reception takes place.³⁹⁶

Altså ble både Amundsen og hans mannskap tilskrevet positive egenskaper på denne måten. Amundsen spesielt ofte. Det kommer tydelig fram i verdiene som blir omtalt i taler og avisartikler. Frängsmyr hevdet at bildet av vitenskapsmannen på slutten av 1800-tallet, hvordan han ble omfattet av en «nasjonal kjærlighet» bare kan sammenlignes med dagens store idrettsstjerner.³⁹⁷ Dette synes riktig når man ser på omtalen av Amundsens person i artiklene på denne tiden.

Språket er ikke nøytralt og adjektiv som brukes for å beskrive er enten positivt eller negativt ladet. Amundsen ble ofte fremstilt som en beskjeden mann som ikke var ute etter personlig heder og ære. I Morgenbladet ble det publisert en lengre artikkel som handlet om hvordan journalisten hadde hatt problemer med å få fatt i Amundsen, grunnet alle som ville ha tak i ham. Da de til slutt lyktes å møte ham ble han beskrevet slik:

Jeg fandt en Mand saa jevn og fordringsløs, saa fuldstændig fri for al Jagen efter Effekt og alt Forsøg paa at gjøre sig kostbar, at det var vanskeligt at tænke sig ham som Centrum for al den Hokusfokus.
(...) han synes ikke at forstaa, at det, han har at fotælle, er noget stort. Det er altsammen saa dagligdags for ham.(...)³⁹⁸

Amundsen hevdet at han ville dele alle æresbevisninger med sine kamerater som hadde delt «Reisens Besværligheder» med ham.³⁹⁹ Fra Chicago ble det meldt at han hadde vunnet over alle med sin beskedne og fordringsløse Fremtræden».⁴⁰⁰ Amundsens væremåte ble beskrevet utelukkende med ord som kan betegnes som positivt ladet. Han ble beskrevet som beskjeden, elskværdig og rolig,⁴⁰¹ men disse attributtene kunne også blitt beskrevet som reservert eller uinteressert. Det er derfor interessant at det alltid var med en positiv vinkling Amundsen ble beskrevet.

Interessant å merke seg i denne sammenhengen er også bruken av ordet dåd. Gjømennenes bedrift, ble gjennomgående omtalt som en dåd. Ordet dåd blir gjerne brukt om noe

³⁹⁵ Shimanski & Spring «'Explorers' Bodies in Arctic Mediascapes», 60.

³⁹⁶ Ibid., 64.

³⁹⁷ Frängsmyr *Vitenskapsmannen som hjälte*, 8.

³⁹⁸ Paa Jagt efter Roald Amundsen, Morgenbladet 20.11.1906 s.2.

³⁹⁹ Ibid.

⁴⁰⁰ Roald Amundsen i Chicago, Aftenposten 17.11.1906 s.1.

⁴⁰¹ Gjømennenes Aftenposten 19.11.1906 s.2.

utenom det alminnelige. Det er en handling «som vitner om særlig stort mot». En dåd er en «heltemodig handling», og heltemot og dåd er så tett knyttet sammen at man ofte snakker om en heltetdåd.⁴⁰² Altså ble det tegnet et bilde av nasjonalhelten Amundsen allerede i 1903 da Steen hevdet at om Amundsen lykkes med sine planer «Da er der atter utført en Daad, som Norge kan være stolt af.»⁴⁰³ Som tidligere nevnt skriver Alnæs og Simonsen at Norge dyrkere vinnere, og gjerne vinnere som vinner mot alle odds.⁴⁰⁴ Dette er tydelig i tilfellet Amundsen.

⁴⁰² Norsk Akademisk Ordbok s.v. «Dåd». Ordet hadde den samme betydningen i 1906. Fra Ivar Aasens *Norsk Ordbog: med dansk forklaring* blir Dåd forklart som en handling som krever tapperhet.

⁴⁰³ Roald Amundsens Polarexpedition, Aftenposten 29.04.1903 s.1.

⁴⁰⁴ Alnæs og Simonsen, «Den nyttige taperen», 2-3.

10 PÅ DEN ANDRE SIDEN AV KJØLEN

For å tydeligere kunne se hvordan nasjonalismen kom til syne i de norske avisene, kan det være nyttig å kaste ett blikk over grensen til naboland og tidligere unionsmedlem, Sverige. Dette kapittelet er ment for å kunne kaste ytterligere lys over den norske fremstillingen som en kontrast. Dette er ikke en komparativ studie, derfor er oversikten over den svenske fremstillingen mindre omfattende enn den norske. Hele resepsjonen av ekspedisjonen er tatt for seg i ett kapittel.

Svenskene selv var dominerende innen polarforskning i andre halvdel av 1800-tallet. Sverige hadde gode betingelser for å kunne lykkes på feltet. Det fantes bredde og kompetanse i det vitenskapelige miljøet. Landet kunne kalles en intellektuell stormakt.⁴⁰⁵ Polarforskerne ble fremstilt som «fredelige vikinger som erobret ukjente kunnskapsterritorier i vitenskapens og sivilisasjonens navn».⁴⁰⁶ Norge kom senere etter på denne fronten, og gjennombruddet kom med Nansen. Hestmark skriver at norsk polarforskning ble et element i unionskonflikten frem mot 1905 og at den dermed fikk et mer politisert preg enn annen forskning i Norge.⁴⁰⁷ En kan tydelig se at polarforskningen ble brukt i fortellinger om et norsk folk med særlig forutsetninger for å utforske slike områder.

Det er åpenbart at de svenske avisene ikke vier like mye plass til ekspedisjonen som de norske. Spesielt sammenlignet med de tre norske hovedstadsavisene. Det mest interessante er kanskje ikke hvor stor forskjellen var i mengdene som ble publisert, men forskjellene i hvordan det ble skrevet om. Når mye er utelatt er det også interessant å se hva som ikke blir skrevet.

Av de svenske avisene var det den sosialdemokratiske Social-Demokraten som skrev minst om ekspedisjonen, målt i antall artikler og notiser som omtalte ekspedisjonen. For eksempel fant jeg kun ni omtaler i Social-Demokraten i 1906 mot 28 og 22 i de to andre.

10.1 1903 - 1904 – Mindre oppmerksomhet, mindre spekulasjon

Før avreise meldte også de svenske avisene om at Kongen hadde valgt å støtte ekspedisjonen med 10,000 kr.⁴⁰⁸ Det står skrevet at Amundsen betalte det meste selv, men at Geografisk Selskap i London bidro med 100 pund. Ingen videre beskrivelse av finansieringen ble gitt, og

⁴⁰⁵ Hestmark «Kartleggerne», 66-67.

⁴⁰⁶ Friedman «Polar Stormakt», 111.

⁴⁰⁷ Hestmark «Kartleggerne», 10.

⁴⁰⁸ Expeditionen till den magnetiska nordpolen. Aftonbladet 03.02.1903 s.3.

ingen andre bidragsytere ble nevnt. Det ble skrevet at ekspedisjonen skal undersøke den magnetiske polen, samt drive med kartlegging.⁴⁰⁹ Ingen av de tre i utvalget nevner et forsøk på å trenge igjennom Nordvestpassasjen. Under forberedelsene før avreise skrev Aftonbladet om den hjelpen med å legge ut depoter med mat de skulle få fra de skotske hvalfangerne, og forklarte at «för ett så litet fartyg som "Gjøa" är det naturligtvis en god hjälp att på detta sätt befrias från att föra med sig hela proviantförrådet på resan öfver hafvet.»⁴¹⁰ Avisen forholdt seg til de praktiske sidene ved forberedelsene og fortalte blant annet om at det var bevilget tollfrihet for ekspedisjonens proviant.⁴¹¹

Først ut i november samme år ble ekspedisjonen igjen omtalt i de svenske avisene. Denne gangen i forbindelse med meddelelsene som kom fra de hjemvendte hvalfangerne som skulle legge ut depoter til Gjøa. I likhet med de norske avisene ble det her spekulert i om Gjøa kunne ha blitt utsatt for en ulykke da hvalfangerne ikke hadde møtt Gjøa ved Dalrymple-rock. I det store og hele skrev de svenske avisene mindre om denne eventuelle ulykken enn de norske. Aftonbladet skrev: «Den danska funnen af hvalfångare – den norska förolyckad?»⁴¹² De baserte seg på de samme underretningene fra *Vega*-besetningen som de norske avisene. Kort tid senere ble det skrevet at man «har hyst oro för Amundsens Expedition» da den sent på høsten ikke hadde blitt sett av innfødte eller hvalfangerne som befant seg i området.⁴¹³ Også i likhet med de norske avisene, ble uroen i Aftonbladet og Stockholmstidningen roet noe ned bare noen dager senere. Aftonbladet siterte Morgenbladet og skrev at det var kommet «gynsamma underrättelser» fra ekspedisjonen. Her siktet man til Amundsens dagbokopptegetninger hvor han skrev at man ikke skulle være urolig dersom man ikke hørte noe fra dem, det ville bare være tegn på at forholdene var gode og de hadde reist videre.⁴¹⁴ Ifølge Stockholmstidningen var «farhågorna öfverdrifna».⁴¹⁵ Allerede den 18.11.1903 nevnte Stockholmstidningen brevet fra Amundsen som var datert i slutten av juli, uten å skrive noe mer om hva dette kunne bety. I de norske avisene ble dette brukt som siste bevis for å fastslå at ekspedisjonen ikke hadde vært utsatt for noen ulykke. Det var et bevis på at «Expeditionen befandt sig den sidste Juli i bedste Velgaaende».⁴¹⁶ Denne eventuelle ulykken får tydelig mye mindre fokus i de svenske avisene enn de norske. De svenske har for eksempel ikke spekulert

⁴⁰⁹ Den nyaste polarresan, Stockholmstidningen 07.04.1903 s.3.

⁴¹⁰ Kapten Amundsens Expedition, Aftonbladet 07.03.1903 s.3.

⁴¹¹ Ibid.

⁴¹² De danska och norska Grönlandsexpeditionerna, Aftonbladet 17.11.1903 s.3.

⁴¹³ Grönlandsexpeditionerna, Social-Demokraten 20.11.1903 s.3, De båda Grönlandsexpeditionerna, Aftonbladet 19.11.1903 s.2.

⁴¹⁴ De båda grönlandsexpeditionerna, Aftonbladet 19.11.1903, s.2.

⁴¹⁵ De nödställda expeditionerna., Stockholmstidningen 19.11.1903 s.2.

⁴¹⁶ Sidste Nyt fra «Gjøa»-Expeditionen, Morgenbladet 18.11.1903 s.1.

over tidsrammen på samme måte som enkelte av de norske. Som tidligere omtalt hevdet flere norske aviser kort tid etter at nyhetene fra Vega ble kjent, at datoen hvalfangerne hevdet de skulle møte Amundsen måtte være feil. Det ble skrevet at Gjøa umulig kunne nå Dalrymple Rock innen den 26. juni da de dro fra Kristiania bare ti dager før. Morgenbladet beskrev nettopp dette som «meget mystisk». ⁴¹⁷ Reuters presisering om hvalfangernes møte med Amundsen har de svenske avisene også unnlatt å omtale.

1904 er året hvor ekspedisjonen blir omtalt minst i de svenske avisene. Brevet fra den danske ekspedisjonen ledet av Myhlius-Erichsen, ble publisert i Aftonbladet. Brevet ble gjengitt i sin helhet, og beskrivelsen av Gjøa mannskapet var med, der det stod at det var noe «fribrytareaktigt öfver dessa solbrända män på den lilla skutan». Videre het det at «allt som de företogo sig gjorde de med lif och lust; det var folk som kundo stå ut med litet af hvarje, om så skulle behöfvas.» ⁴¹⁸ Også beskjeden fra hvalfangerne på Eclipse ble gjengitt i de svenske avisene noen måneder senere. Det ble meddelt at Gjøa-ekspedisjonen hadde tatt om bord det på forhånd utlagte forrådet, som de skotske hvalfangerne hadde hjulpet med. Ryktene om eventuell ulykke ble helt motbevist nå. «Oaktad dessa underrättelser äro knapphändiga, aflägsna de dock alla farhågor rörande den norska expeditionen med «Gjøa». ⁴¹⁹ Brevet som Amundsen hadde lagt igjen ble bare kort nevnt, da det sto til slutt at Amundsen hadde «eftelämnat en tacksamhetsskrifelse till hvalfångarna». ⁴²⁰

I 1904 publiserte Social-Demokraten totalt kun én notis som omhandlet Gjøa-ekspedisjonen. Her opplyste de om at damperen Neptun som hadde vært ved Lancastersundet hadde funnet et dokument fra Gjøa-ekspedisjonen, og at dette skulle overgis til den norske regjeringen. ⁴²¹ I Stockholmstidningen og Aftonbladet blir ekspedisjonen omtalt henholdsvis tre og fire ganger dette året, hvorav de fleste er i sammenheng med den danske ekspedisjonen som kom hjem fra Grønland.

10.2 1905 – Nære, men ikke i mål

I mai kom meddelelsen fra San Francisco om at Gjøa hadde nådd et punkt sør for King Williams land og at de hadde nådd den magnetiske Nordpolen. I samme meddelelse ble det skrevet at det syntes sikkert at de skulle klare reisen gjennom Nordvestpassasjen. Dette ble

⁴¹⁷ Gjøa-Expeditionen og Den literære Grønlandsexpedition, Morgenbladet 17.11.1903 s.2.

⁴¹⁸ Hos nordpolens grannar. Aftonbladet 30.05.1904 s.6.

⁴¹⁹ De norska och danska Grönlandsexpeditionerna, Aftonbladet 10.10.1904 s.2, Den norska «Gjøa»-expeditionens öde, Stockholmstidningen 11.10.1904 s.2.

⁴²⁰ De norska och danska Grönlandsexpeditionerna, Aftonbladet 10.10.1904 s.2.

⁴²¹ Gjøa-expeditionen, Social-Demokraten 20.10.1904 s.3.

skrevet i Aftonbladet, uten noen form for tillegg eller kommentarer.⁴²² Det samme var tilfellet i både Social-Demokraten og Stockholmstidningen. Ordlyden var lik, og ingen kommenterte nyheten om at den magnetiske polen var nådd utover det som ble sagt i telegrammet fra San Fransisco.

Til sammenligning førte denne nyheten til store skriverier blant de norske avisene. Mens avisene i Norge brukte nyheten fra San Francisco til å skrive om ekspedisjonen, var ikke dette tilfelle i nabolandet. Ifølge norske Aftenposten var dette en nyhet som vakte stor oppsikt i utlandet, men det vakte tydelig ikke stor oppsikt på den andre siden av kjølen. Alle spekulasjoner, teorier og vitenskapelige beretninger ble utelatt her. Stockholmstidningen hadde også fått med seg at Nansen rådet til forsiktighet i mottagelsen av telegrammet fra San Francisco. De skrev at Nansen «tror rent af, att telegrammet om kapten Amundsen fabricerats i San Francisco.»⁴²³ Dette ble hentet fra en uttalelse Nansen hadde gjort til Politiken i København. I Stockholmstidningen stod det at denne nyheten ble basert på en ordre som ble gitt den svenske og norske konsulen i San Fransisco om å bistå ekspedisjonen. Verdt å bemerke er at det i de norske avisene kun ble sagt «den norske konsulen», mens han her ble omtalt som «den svenske og norske konsulen».

Neste gang Gjøa-ekspedisjonen fikk oppmerksomhet i de svenske avisene var i november samme år. Brevet fra Amundsen ble nevnt og gjengitt, men ikke kommentert noe utover det. Her er det igjen tydelig at de norske avisene gjør seg egne tanker om hva dette brevet kunne bety. De skrev om den vitenskapelige betydningen av observasjonene, og at det framgikk av «Brevets lyse, freidige Tone» at det hadde vært vellykket.⁴²⁴ Det er ingen av de svenske avisene som skriver noe om de forventede resultatene av ekspedisjonen.

Ryktene som sirkulerte i de norske avisene om en ulykke, ble ikke omtalt i de svenske avisene. Derimot ble brevene som dementerte disse ryktene nevnt kort. Da Amundsen hadde tatt seg over land til Eagle City for å meddele omverdenen om sin suksess var dette selvsagt noe de svenske avisene også fikk med seg. Social-Demokraten, som siterte Morgenbladet, skrev om telegrammet som fortalte at Amundsen var ankommet til Alaska. «Härmed är i mindre skala nordvästpassagen gjord och på sitt sätt ett motstycke till Nordeskjolds Vega-färd, fast utan fartyg», avslutter de.⁴²⁵ Litt mindre restriktive i sin formidling var Stockholmstidningen som skrev at det ser ut som Amundsen «fullständigt lyckats i sin plan,

⁴²² Den Amundsenska nordpolsexpedition, Aftonbladet 12.05.1905 s.2.

⁴²³ Underrättelserna från Amundsenexpeditionen, Stockholmstidningen 13.05.1905 s.2.

⁴²⁴ Nyt Fra Roald Amundsen og «Gjøa», Aftenposten 31.10.1905 s.2.

⁴²⁵ Amundsens polarexpedition, Social-Demokraten 08.12.1905 s.2.

framträngt till Alaska och passerat nordvästpassagen genom Behrings sund».⁴²⁶ Artikkelen hadde en mer positiv tone enn Social-Demokratens, og ga en kort oppsummering av ekspedisjonen så langt. Interessant å merke seg er at konservative Aftenbladet hevdet at dette tydet på at Amundsen ikke hadde lyktes med å bane seg gjennom de arktiske arkipelene. Aftenbladet skrev at Gjøa antagelig måtte i vinterkvarter ved nevnte Kings Point, dermed hadde «expeditionen ännu ganska långt kvar innan den nått sitt mål.»⁴²⁷ Dette er hva Riffenburgh mente da han hevdet at mange ikke krediterte Amundsen med å ha fullført passasjen, da nyheten kom fra Alaska.⁴²⁸ Mange anså at Amundsen fortsatt hadde et stykke igjen. Dette var ikke tilfelle i flertallet av de norske avisene. De slo fast at passasjen var fullført og at dette var noe dyre ekspedisjoner fra stornasjoner aldri hadde lyktes med tidligere. Aftenbladet derimot hevdet at Amundsen ikke var hadde gjennomført passasjen, men at han antagelig ville vende tilbake til skipet, og således gjennomføre Nordvestpassasjen senere.⁴²⁹

Av de tre avisene var det bare Stockholmstidningen som skrev en sak om hva ekspedisjonen hadde oppnådd. Avisen begynte med å gi en oversikt over ekspedisjonen, og skrev blant annet at kostnadene hadde holdt seg til «Den blygsamma siffran af 30,000 kronor».⁴³⁰ Av dette hadde Kong Oscar, og grossererne Stang og Anker bidratt med hver sin tredjedel hevdet bladet. De skrev deretter at hovedmålet med ekspedisjonen var den magnetiske polen, og at Amundsen til dette hadde forberedt seg «på det omsorgsfullaste». Ekspedisjonens andre mål var passasjen. Avisen passet på å presisere at McClure hadde fullført passasjen tidligere, men at å fullføre med et *fartøy* var forbehold det lille norske skipet.⁴³¹

I Norge ble det stjalne telegrammet fra Amundsen til Nansen omtalt av blant annet Morgenbladet og Trondhjems Adresseavis. Morgenbladet viet dette mer oppmerksomhet enn de andre norske, antagelig basert på grunnlaget at de hadde betalt for enerett til offentliggjøring av slik informasjon. At dette telegrammet kom på avveie, ble omtalt i alle de tre svenske avisene i større eller mindre grad. Social-Demokraten skrev at telegrammet, som antagelig ble holdt tilbake på veien og lekket til New York Times, endelig kom fram til Kristiania, og at Amundsens representant vill kreve erstatning for krenkelsen.⁴³²

⁴²⁶ Gjøa-expeditionen. Amundsen har funnit «nordvästpassagen». Stockholmstidningen. 08.12.1905 s.2.

⁴²⁷ Gjøaexpeditionen, Aftenbladet 08.12.1905 s.4.

⁴²⁸ Riffenburgh, *The myth of the explorer*, 163-164.

⁴²⁹ Gjøaexpeditionen, Aftenbladet 08.12.1905 s.4.

⁴³⁰ «Gjøa»-expeditionen. Stockholmstidningen 09.12.1905 s.4.

⁴³¹ Ibid.

⁴³² Budskapet om Gjøaexpeditionen, Social-Demokraten 11.12.1905 s.3.

I denne perioden er det lett å se forskjeller mellom de svenske og de norske artiklene med samme tema. De norske avisene sammenlignet Gjøa-ferden med de tidligere forsøkene på å trenge gjennom passasjen, og var ofte svært utførlige i sine beskrivelser. Nasjonale symboler som flagget, ble ofte brukt, og den norske vikinghistorien ble trukket frem. Samtidig ble de vitenskapelige resultatene hausset opp, og blant annet ble autoriteter som Steen og Nansen brukt til å fortelle om dette. Alle de nasjonsbyggende midlende og symbolene som kommer så tydelig frem i norske artikler på denne tiden, er ikke-eksisterende i svenske.

Typisk for de svenske avisene er at de gjengir telegrammer, brev og rapporter, men sjelden kommenterer noe utover disse.

10.3 1906 – Svenske forhold

1906 var året det nasjonsbyggende budskapet virkelig ble tydelig i de norske avisene. Da nyheten kom om at Gjøa hadde nådd Nome ble det skrevet mange og lange artikler om ekspedisjonen. Tilbakeblikk ble gitt, vitenskapen omtalt, og prestasjonen hyllet. Hver ny meddelelse om ekspedisjonen ble omtalt, og Gjøas reise fra Nome til Kristiania ble tett fulgt. I de svenske avisene var det betydelig mindre om Gjøa også i denne perioden. Ekspedisjonen ble ikke fulgt like tett der.

Det ble nevnt i Social-Demokraten at Gjøa ankom Eagle City og fikk de første underretningene om hva som hadde skjedd i hjemlandet, men dette var kun en bisetning. Artikkelen tok i hovedsak for seg brevet fra Amundsen der han skrev at ekspedisjonens mål ennå ikke var nådd.⁴³³ Stockholmstidningen skrev også første del av Amundsens reiseskildringer var kommet til Norge og sendt til Nansen, som antagelig allerede hadde mottatt bud fra både engelske og amerikanske aviser.⁴³⁴

Da nyhetene om at Gjøa var ankommet Nome nådde de svenske avisene stod det først bare nevnt i en kort artikkel.

«Gjøa»-expeditionen har, enligt hit ingånget telegram, den 31 aug. anländt til Nome, som ligger i Alaska, söder om Behrings sund (...) Nordvästpassagen har genomfarits. En medlem af expeditionen har aflidit i Mars d.å. I öfrigt allt väl.»⁴³⁵

Videre skrev Aftonbladet at «expeditionen var bekostad till en tredjedel af normännens dåvarande konung Oscar II.»⁴³⁶ Avisene nevnte også hvordan de av Amundsen kartlagte

⁴³³ Från Gjøa-expeditionen, Social-Demokraten. 11.01.1906 s.3.

⁴³⁴ «Gjøa»-expeditionens resultat, Stockholmstidningen. 16.01.1906 s.3.

⁴³⁵ «Gjøa»-expeditionen. En man död. Stockholmstidningen, 04.09.1906 s.2.

«Gjøa»-expeditionen, Social-Demokraten 04.09.1906 s.3.

⁴³⁶ Gjøaexpeditionen fullbordan, Aftonbladet 04.09.1906 s.5.

områdene, ble navngitt etter det nye norske kongeparet.⁴³⁷ At den svenske kong Oscar II hadde betalt en tredjedel av ekspedisjonens totale kostnad var ikke helt rett. Det er riktig at han stod for en tredjedel av det opprinnelige anslaget på 30,000 kr, men alt medregnet var kostnaden for ekspedisjonen mer enn det tredoble av dette. Bare det siste døgnet før avreise hadde 14,000 kr blitt skaffet til veie basert på lån og garantier.⁴³⁸ At avisene skriver at Kong Oscar II betalte en tredjedel av ekspedisjonens utgifter kan forklares med at de ønsket å fremheve svensk deltakelse i ekspedisjonen. En annen mulighet er at dette skyldes feilinformasjon.

I Sverige kunne man lese at en mottagelse av ekspedisjonen ble planlagt, men alle detaljene rundt den ble utelatt. Det ble referert til norske aviser, da det stod at Gjõa-mennene var ventet i Kristiania i midten av november.⁴³⁹ «I Kristiania är man i färd med att bilda en kommitté för att bereda Amundsen och de öfvriga deltagarna i "Gjõa"-expeditionen ett festligt motagande».⁴⁴⁰ Om Gjõa-mennenes inntog i Kristiania skrev Aftonbladet:

För att vid Gjõa-expeditionens ankomst till Kristiania i dag hälsa den välkommen, hade på Pipersvikbryggan och de gator, genom hvilka intåget skulle ske, trots det regninga vädret, tusentals människor samlats. På honnörbryggan voro bland andra strottingets presidentskap, regeringen och Geografiska föreningens styrelse till mötes. (...) Öfverallt hälsades Amundsen och hans följeslagare med stor hänförelse af de stora människomassorna.⁴⁴¹

Social-Demokraten skrev at «Staden var klädd i festskrud och kajen med närmaste gator var proppfull av folk.»⁴⁴² Alle de tre avisene skriver at været var dårlig, at det var regn eller tåke, og at det var mange mennesker i gatene, til tross for dette. Den vinteridealiseringsen man kunne se i de norske avisene er fraværende her. Ordlyden i de tre oppslagene fra den 21. november er ganske lik. Særlig Aftonbladet og Stockholmstidningen ligner hverandre her. Alle tre forteller kort og konsist om mottagelsen av polfarerne. Ingen av dem elaborerer eller beskriver på den novelle-liknende formen, som de tre norske hovedstadsavisene gjorde denne dagen. I Social-Demokraten stod det: «Musiken spelade upp, och under hurrarop åkte polarfararna till Grand Hotell, där äro reserverade för dem under dessa festdagar.» Videre står det at de fra balkongen mottok «stora hyllningståg, som räknade 50 fanor och 5,000 man».⁴⁴³ Alle tre forteller om menneskemassene som var til stede, men fortellingene skaper ikke samme inntrykk som de norske gjorde. Politibetjentene som måtte holde massene tilbake

⁴³⁷ Kung Håkons och Drottning Mauds land, Aftonbladet 06.09.1906 s.3.

Norska kungaparets namn på kartan, Stockholmstidningen 06.09.1906 s.3.

⁴³⁸ Bomann-Larsen, 59-60.

⁴³⁹ «Gjõas» hemfärd, Aftonbladet 19.10.1906 s.4.

⁴⁴⁰ «Gjõa»-expeditionen, Stockholmstidningen 22.10.1906 s.2.

⁴⁴¹ Gjõaexpeditionens ankomst till Kristiania, Aftonbladet 21.11.1906 s.3.

⁴⁴² Roald Amundsen i Kristiania, Social-Demokraten 23.11.1906 s.3.

⁴⁴³ «Gjõa»-expeditionens ankomst till Kristiania. Stockholmstidningen 21.11.1906 s.2

ble for eksempel ikke nevnt. Helt utelatt er også alle referanser til norske symboler, som fedrelandssang og det norske flagg.

En Kristianiakorrespondent fra Stockholmstidningen meldte et par dager senere om at de norske avisene var fylt av skildringer av det «utomordentligen hjärtliga och storslagna mottagande, som bereds "Gjöa"-expeditionens medlemmar.»⁴⁴⁴ Det ble hevdet at «glansnummeret» var banketten på Grand. «En ny, stor festlighet, i hvilken äfven damer få tillfälle att delta, förbereds af Geografiska sällskapet». Banketten på Grand ble ikke omtalt mer enn dette, bortsett fra da Stockholmstidningen forteller at den svenske kongesangen ble spilt.⁴⁴⁵

En nyhet de svenske avisene skrev om, som ikke ble nevnt i Norge var at Amundsen skal ha forhørt seg blant lokalbefolkningen og spurt etter Andréés luftballongekspedisjon. «Några spår af Andréé ha icke funnits.»⁴⁴⁶ Social-Demokraten og Aftonbladet medelte at Amundsen hadde «... hört sig om Andréés expedition i luftballong, men ej kunnat erhålla den minsta underrättelse om densamma».⁴⁴⁷ Igjen viser dette hvordan avisene ønsket å knytte ekspedisjonen opp mot svenske forhold. En annen sak som de norske avisene unngikk å skrive noe særlig om var at den svenske kongesangen ble spilt på festen for ekspedisjonen. Stockholmstidningen meddelte at «Ur svenska hjärtans djup» ble spilt etter talen for Danmark hvor konferanseråd Hansen ytret et ønske om skandinavisk samarbeid. Det stod at sangen «hälsades med varmt bifall». Av de syv norske avisene var det kun Aftenposten som nevnte dette. Videre siterte Stockholmstidningen en kommentar i Morgenbladet som skrev at det var feil tilfelle å forsøke «ställa sig in hos de kyliga grannarna på detta sätt».⁴⁴⁸ Kommentaren i Morgenbladet hevdet at det svenskene ønsket, og hadde rett til var fred fra norsk nærgåenhet.⁴⁴⁹ Stockholmstidningen sa ikke noe om hvorvidt dette var tilfelle eller ikke. Den hyllesten som Amundsen og Gjøa-mennene mottok fra andre nasjoner, ble det heller ikke skrevet om i de svenske avisene. For eksempel er ikke hyllesten fra Roosevelt omtalt. Det tyder på at det var viktig for de norske avisene å fremme dette. Dette viser en tydelig annerkjennelse av nasjonen Norge og ble tydelig fremhevet i norske aviser.

At Amundsen skulle holde sitt første foredrag i det norske geografiske selskap ble nevnt, og han hadde uttalt at resultatet av ekspedisjonens vitenskapelige betydning i første

⁴⁴⁴ «Gjøa»-expeditionens hemkomst, Stockholmstidningen. 22.11.1906 s.2.

⁴⁴⁵ Svenska kungsången i Kristiania, Stockholmstidningen 23.11.1906 s.3.

⁴⁴⁶ Kapten Amundsens norpols-expedition. Stockholmstidningen 05.10.1906 s.3.

⁴⁴⁷ Nordvästpassagen. Social-Demokraten 08.01.1906 s.2.

Intet spår af Andréé-expeditionen, Aftonbladet 08.01.1906 s.4.

⁴⁴⁸ Svenska kungsången i Kristiania, Stockholmstidningen 23.11.1906 s.3.

⁴⁴⁹ Festkomiteer, Morgenbladet 21.11.1906 s.2.

rekke var de magnetiske observasjonene.⁴⁵⁰ Dagen etter ble det skrevet at det var et kort foredrag der Amundsen bare ga en oversikt over «rent yttre opplevelser; det innehöll intet om vetenskapliga undersökningar och resultat.» Det faktum at salen kun var dekorert med Gjøa flagg for anledningen ble ikke nevnt. Videre står det at Amundsen hevdet at han kunne ha fullført Nordvestpassasjen i 1904, «enligt hvad han själf påstår, men han väntade med hänsyn till de vetenskapliga observationerna.»⁴⁵¹ Det er interessant å merke seg at da dette ble omtalt i norske aviser, ble det trukket fram som et bevis på Amundsens viljestyrke og «mandige selvbeherskelse»⁴⁵² at han ikke falt for fristelsen å reise videre tidligere. Tromsø Stiftstidende skrev at «det maa i høi Grad beundres, at Amundsen ikke bukkede under for fristelsen til at benytte de særlig gunstige Isforhold til at stryge videre, men derimod fastholdt sin Hovedopgave: Magnetiske Observationer ved den magnetiske Nordpol.»⁴⁵³

I de norske avisene var det spesielt Steen og Nansen som skrev om den vitenskapelige delen av Amundsens ekspedisjon. I de tre svenske avisene er det ingen som uttaler seg på samme måte som de to, men Nansens artikkel om Amundsens stordåd ble til dels gjengitt i Stockholmstidningen.

«I slutet af artikeln heter det, att nordvästpassagen är ett dåd, som har sitt motstycke i Nordenskiöld's utförande af nordöstpassagen under den bekanta "Vega"-färden. Det är ett märkligt förhållande, att, under det andra sändt ut expedition på expedition, hvilka banade vägen, det skulle förbehållas de båda folken på skandinaviska halfön att, första gången de försökte, utföra båda dessa bedrifter, som varit sjöfarande nationers dröm sedan århundraden.»⁴⁵⁴

Bortsett fra denne artikkelen, er det lite i de svenske avisene som tyder på at noen stor vitenskapelig begivenhet skulle ha funnet sted. Av Nansens tekst som dekket en helside i Morgenbladet, er det i Stockholmstidningen kun skrevet noen linjer om at Nansen «framhåller att färden först och främst är en vetenskaplig expedition af hög rang» og at Amundsens «enaståande material af iakttagelser skall säkerligen ge oss ytterst värdefulla upplysningar.» Til sammenligning ble det i flere norske aviser, både i 1906 og tidligere, gjort rede for jordens magnetisme og argumentert for hvorfor observasjoner kring den magnetiske polen var av så stor verdi. Som Nansen skrev var det viktigste undersøkelsene rundt polen, og «for å forstå dette vil en orientering om magnetisme og polens oppdagelses historie være på sin plass».⁴⁵⁵ Dette ble ikke prioritert eller gitt spalteplass i svenske aviser. Én av tre svenske aviser skrev en artikkel om hva ekspedisjonen hadde oppnådd, men vitenskapen fikk ikke samme

⁴⁵⁰ Gjøa-expeditionen, Social-Demokraten 06.10.1906 s.3.

⁴⁵¹ Kaptein Amundsens Gjøa-foredrag, Aftonbladet 29.11.1906 s.3.

⁴⁵² Geografisk Selskab. Morgenbladet 15.12.1905 s.1.

⁴⁵³ «Gjøa» Tromsø Stiftstidende 13.09.1906 s.1.

⁴⁵⁴ Nansen om «Gjøa»-expeditionen, Stockholmstidningen 20.11.1906 s.2.

⁴⁵⁵ Roald Amundsens Stordaad, Morgenbladet 19.11.1906 s.1.

framtreddende plass her. Den eneste vitenskapelige autoriteten som uttaler seg om ekspedisjonen i en svensk avis var professor Nathorst⁴⁵⁶, som fortalte at Kings Point ikke fantes på noe kart.⁴⁵⁷

Et annet punkt hvor de svenske avisene skiller seg tydelig fra de norske er i beskrivelsene av Amundsen. Adjektiv for å beskrive Amundsen og mannskapet er sjelden tatt i bruk i de svenske fortellingene om ekspedisjonen. Aftenbladet beskriver Amundsen en gang som «den unge norske kaptenen.»⁴⁵⁸ Nathorst beskrev Amundsen som en dugende og energisk mann,⁴⁵⁹ og danskenes beskrivelse av mannskapet som fribyttersterke etter deres møte ved Smith-Sund ble omtalt. Ellers er beskrivelser av Amundsen og mennene nærmest ikke-eksisterende. Det samme gjelder alle utfyllende referat fra alle velkomsttaler og takketaler som ble holdt ved ekspedisjonens hjemkomst. Dette er helt fraværende i de tre svenske avisene. For eksempel blir Yngvar Nielsens lange tale ved festen på Grand hotell bare nevnt i en av dem, og da ble det bare fortalt kort om hvordan Nielsen holdt en lang tale hvor han

«omtalade utförligt det storverk, som Amundsen utfört och skildrade dess betydelse för vetenskapen och för det praktiska livet, liksom han i de mest smickrande ordalag omtalade Amundsen personligen, hans duktighet, hans sega uthållighet, hans järnvilja och hans stora blygsamhet».⁴⁶⁰

Denne talen, som inneholdt flere nasjonsbyggende elementer ble gjengitt sin helhet i flere norske aviser på samme tid. At de svenske avisene ikke viet flere spalter til den lange talen er ikke så rart, men det er fortellende at de norske prioriterte dette fremfor andre nyheter. Det samme ser man noen dager tidligere da Gjøa ankom Kristiansand, og byens ordfører holdt en lengre velkomsttale for ekspedisjonen. Her fortalte ordføreren om hvordan norske menn hadde spredt glans og heder over sitt land, og utført en stordåd som hele den siviliserte verden beundret.⁴⁶¹ Denne talen ble også gjenstand for mye oppmerksomhet i norske aviser, mens det i nabolandet helt enkelt ble skrevet at ordføreren holdt en lengre tale hvor han «främförde ett tack för det af expeditionen utförda stordådet.»⁴⁶² Talene i seg selv ble skrevet og fremført av andre enn pressemennene, så hvilke virkemidler som ble tatt i bruk der, var utenfor avisenes kontroll. Det var opp til avisene å velge hva de ville publisere fra disse talene, og dele med leserne. De norske avisene delte talene i mye større grad enn de svenske, og var dermed formidler av de nasjonsbyggende elementene i talene, til folket.

⁴⁵⁶ Alfred G Nathorst, svensk botaniker, geolog og polarforsker.

⁴⁵⁷ «Gjøa»-expeditionen. Stockholmstidningen 09.12.1905 s.4.

⁴⁵⁸ Roald Amundsen. Aftenbladet 04.09.1906 s.5.

⁴⁵⁹ «Gjøa»-expeditionen. Stockholmstidningen 09.12.1905 s.4.

⁴⁶⁰ Roald Amundsen i Kristiania, Social-Demokraten 23.11.1906 s.2

⁴⁶¹ Gjøa-færden i Norge, Dagbladet 19.11.1906 s.1, «Gjøa» Expeditionen, Aftenposten 19.11.1906 s.1.

⁴⁶² Gjøaexpeditionens hemkomst, Aftenbladet 19.11.1906 s.3. Gjøa-expeditionens hemkomst, Stockholmstidningen 20.11.1906 s.2.

11 SAMMENDRAG OG KONKLUSJON

Avisenes dekning kan ha satt føringer på hvordan folkeopinionen evnet å se Gjøa, Amundsen og hans bragder. Premissene for en heltedyrkelse av Amundsen ble lagt av avisene som lot publikum ta del i farer og motgang. Mottakelsen Amundsen fikk av folket viser hvilken oppslutning han fikk, og han ble på den måten et symbol på det norske. Også andre aspekter som ble vektlagt i avisenes beskrivelser viste tydelig hvordan ekspedisjonen kunne være et instrument for å skape nasjonal identitet. At utforskningen av ukjent land ble oppfattet som en akt av selvstendighet,⁴⁶³ og at vitenskapelige prestasjoner ble oppfattet som et tegn på nasjonens sivilisasjonsnivå dannet bakgrunnen for at Gjøa-ekspedisjonen kan sees som en medvirkende del i nasjonsbyggingsprosessen i Norge.

Innledningsvis, i min første tese hevdet jeg at avisene ville fremme et nasjonsbyggende budskap, hvor prestasjon og betydning for landet Norge var overordnet det vitenskapelige. Dette må regnes som bare delvis korrekt. Det er vanskelig å skille nasjonsbygging fra vitenskap helt og holdent. Det er tydelig at vitenskap også var viktig for den unge nasjonen. Naturvitenskapen stod sterkt ved århundreskiftet og i «den siviliserte verden» var det å utmerke seg innen naturvitenskap prestisjefyllt. Det synes tydelig at å hevde seg innen vitenskapen kunne ha betydning, og var viktig for å vise seg som en levedyktig nasjon. Gjennom bidrag innen naturvitenskapen kunne en nasjon vise sin betydning internasjonalt. Samtidig fikk vitenskapen definitivt mest oppmerksomhet før avreise og under den første delen av ekspedisjonen.

At ekspedisjonens suksess gav Norge prestisje ble gjenstand for oppmerksomhet. Li sier at det finns tre kriterier som må oppfylles for at en hendelse skal gi prestisje. Det må kunne tydelig skilles mellom oppnådd og ikke-oppnådd resultat, partene forventer at den skal få oppmerksomhet og ikke minst bør hendelsen være relatert til makt, enten funksjonelt eller symbolsk.⁴⁶⁴ Gjøa-ekspedisjonen sjekker av på alle punkter, det er ingen tvil om at den ble ansett som prestisjefull. Det som ofte går igjen, er refereringen til «den civiliserte Verden». Nasjonen Norge kunne bevise sin rett til liv gjennom å vise at de besatt gode egenskaper innen naturvitenskap og på den måten kunne bidra til sivilisasjonens framgang. I Morgenbladet stod det at de hadde fullført sin ferd med glans og at de hadde utført en stordåd som hadde «indbragt dem hele den civiliserte Verdens Beundring.»⁴⁶⁵ Kristianias ordfører

⁴⁶³ Frängsmyr, *Vetenskapsmannen som hjälte*, 167.

⁴⁶⁴ Li, *Forskning og teknologi for fedrelandet*, 63-64.

⁴⁶⁵ Roald Amundsen og Nordvestpassagen, *Morgenbladet* 18.11.1906 s.2.

sa i sin tale at norske menn hadde utført en stordåd «som hele den civiliserede Verden beundrer». ⁴⁶⁶

Før avreise fikk det vitenskapelige aspektet av ekspedisjonen mye oppmerksomhet. Blant annet ble det i Morgenbladet publisert en innføring i jordens magnetisme og hva undersøkelser av denne kunne bidra med innen vitenskapen. ⁴⁶⁷ Som det kom tydelig fram i Fredriksstad Tilskuer ble det fokusert på at denne ekspedisjonen hadde et vitenskapelig mål, og ikke rekorder. Målet var å finne den magnetiske nordpol. ⁴⁶⁸

Ifølge Erlandsen ønsket Amundsen å finne et vitenskapelig mål med sin ekspedisjon for å gjøre det lettere å få finansiering. ⁴⁶⁹ Dette vitenskapelige målet fremmet han også selv i sin kommunikasjon med offentligheten. For eksempel så meddelte han via brev at han var klar med verifisering av de vitenskapelige instrumentene, og at stasjonen som skulle gjøre de «vitenskapelige Arbejder» hadde vært i gang helt siden ankomsten til Gjøa havn. ⁴⁷⁰ Etter at Amundsens brev fra Beechy Island ble publisert uttalte Morgenbladet at «Den magnetiske Nordpol og dens Belligenhed er, som bekjendt, et af de vigtigste Emner for "Gjøa"-Expeditionens Underøgelser.» ⁴⁷¹ Da nyheten kom om at Amundsen og Gjøa hadde nådd den magnetiske polen var Steen igjen ute i Aftenposten og fortalte om de vitenskapelige betydningene ekspedisjonens observasjoner ville få. Steen hevdet at resultatene ville være betydelige og at ingen ekspedisjon tidligere hadde reist ut med mer, eller bedre tilpasset vitenskapelig utstyr. Han gikk så langt som å si at resultatene fra Gjøas observasjoner vil «blive af epokegjørende Betydning for den jordmagnetiske Videnskab.» ⁴⁷²

Det var tydelig at noen av ekspedisjonens støttespillere, som Steen og Nansen la stor vekt på det vitenskapelige og ga uttrykk for dette gjennom avisene. Allerede i 1903 før ekspedisjonens avreise publiserte Steen en lengre artikkel i Aftenposten hvor han hevdet at ekspedisjonens vitenskapelige resultat ville være uvurderlige for den vitenskapelige verden. Gjennom sin artikkel forsøkte han å overbevise om den internasjonale interessen rundt ekspedisjonen. Dette gjorde han blant annet gjennom å peke på at andre nasjoners ekspedisjoner var i de samme områdene. Steen la stor vekt på den vitenskapelige kompetansen blant mannskapet, og forklarte hvilken opplæring de hadde fått. Selv om vitenskapen var Steens fokus kan man se allerede i hans første setning at han tar i bruk ord og

⁴⁶⁶ Gjøa-Expeditionens Hjemkomst. Festen i Christinsand, Morgenbladet 19.11.1906 s.2.

⁴⁶⁷ Jordens Indre og Magnetismen. Roald Amundsens Expedition Morgenbladet 21.02.1903 s.1.

⁴⁶⁸ I dag drager Gjøa-Expeditionen Fredriksstad Tilskuer 22.05.1903 s.1.

⁴⁶⁹ Erlandsen «Kalde kyster, ukjent land», 70.

⁴⁷⁰ Bud fra "Gjøa"-Ekspeditionen, Bergens Tidende 31.10.1905 s.2.

⁴⁷¹ Den magnetiske Nordpol, Morgenbladet 30.11.1904 s.2.

⁴⁷² Steen, Roald Amundsen med «Gjøa» ved den magnetiske Nordpol, Aftenposten 11.02.1906 s.2.

uttrykk som inngår i en nasjonsbyggende diskurs. Han benyttet seg av uttrykk som «fedrelandet», og presiseringer som «Ny norsk Polarekspedisjon». Retorikken spiller på lesernes nasjonalfølelse, og

Sett over ett kan man få inntrykk av at vitenskapen fikk mest oppmerksomhet i avisene i perioden fra planlegging og avreise fram til nyheten om at Amundsen var nådd Alaska ble offentliggjort. Deretter, når det ble kjent at passasjen var gjennomført var det tydelig mye fokus på denne prestasjonen. Ved ekspedisjonens hjemkomst ble den vitenskapelige prestisjen bestemmelsen av den magnetiske polen ga, overskygget av prestisjen av å ha gjort en sjømannsdåd ingen tidligere hadde lyktes med. Som Morgenbladet skrev var det de magnetiske undersøkelsene som hadde størst betydning for menneskenes kamp om å gjøre seg jorden underdanig, men likevel var det passasjen som ble hyllet mest. Det var denne sjømandsåden som var mest bemerkelsesverdig, og som det «der mest springer i Øinene»⁴⁷³ Tromsø Stiftstidende skrev at det ble Amundsen som fikk «plukke de Laurbær, som en saa lang Række af Verdens bedste Sjøfolk før ham forgjæves havde søgt at vinde.» Han hadde endelig klart det som man hadde forsøkt i 330 år, skrev avisen.⁴⁷⁴ Det er altså tydelig at å klare passasjen var det som ble ansett som den største bedriften.

Nansen skrev i Morgenbladet at passasjens gjennomseiling var den del av ferden som ville være iøynefallende for folk flest.⁴⁷⁵ Det var når nyheten om gjennomtrengingen av passasjen ble kjent, at Amundsen og Gjøa for første gang knyttes til vikingtoktene og den norske middelalderen. Bergens Tidende skrev om den norske historien, om hvordan vikingene hadde funnet Færøyene, Island, Grønland og Vinland. Det stod at nordmenn, som hadde oppdaget Amerika for 900 år siden, nå ble de første til å seile nord om det amerikanske fastlandet.⁴⁷⁶

Alle de tidligere forsøkene på å trenge gjennom passasjen ble gjenfortalt, både i 1905, og året etter da ekspedisjonsmedlemmene kom tilbake til Norge. Det ble som Alnæs og Simonsen skrev, en tradisjonell Askeladden fortelling hvor «lilleputtnasjonen» Norge lykkes med som de store, rike nasjoner og imperier ikke hadde fått til.⁴⁷⁷ Flere aviser skrev om alle midler som ble brukt, og alle forsøk som var gjort på å trenge gjennom passasjen, og alle liv som var tapt da forsøkene mislyktes.

⁴⁷³ Roald Amundsen og Nordvestpassagen, Morgenbladet 18.11.1906 s.2.

⁴⁷⁴ «Gjøa» Tromsø Stiftstidende 13.09.1906 s.1.

⁴⁷⁵ Geografisk Selskab. Amundsens Expedition, Morgenbladet 15.12.1905 s.1.

⁴⁷⁶ «Gjøa» gjennom Nordvestpassagen, Bergens Tidende 13.12.1905 s.1.

⁴⁷⁷ Alnæs og Simonsen, «Den nyttige taperen», 2-3.

Nasjonale symboler som flagget og nasjonalsangen var flittig brukt. Det ble lagt stor vekt på at det var under et norsk flagg passasjen for første gang ble gjennomseilet, og ved mottagelsen av ekspedisjonsmedlemmene var det norske flagg som dekorerte omgivelsene. Det rene norske flagget, var et tydelig tegn på den selvstendige nasjonen, og var blitt stadfestet ved lov bare fem år tidligere. Også at fedrelandssangen og «Ja, vi elsker» ble spilt var ofte omtalt. Det er betegnende at dette nevnes eksplisitt, fremfor å bare fortelle at det musikk ble fremført. Slike nasjonale symboler har stor betydning for menneskers nasjonale identitet.

Amundsens bragd og suksess knyttes sterkt opp mot norsk natur og miljø. Dette er et viktig trekk i den norske nasjonalismen. Forestillingen om en sammenheng mellom naturen og den norske folkekarakteren ga opphav til en bølge av norsk vinteridealiserings. Oppfatningen var at det kalde norske klimaet en foredlende virkning på det norske folk.⁴⁷⁸ Blant annet kunne en lese i Morgenbladet at vinterlandet «hærder til at taale haarde Strabadser, som giver Mod og Villie til Udfærd og Daad.»⁴⁷⁹ Dette kommer også tydelig fram, ikke bare når Amundsen hylles i avisene, men også når avisene skrev om det norske folks mottagelse av Amundsen i Kristiania. Folk trosset den kalde novemberdagen for å ta imot dem som kom tilbake fra polarferden.

Nettopp mottagelsen av Amundsen er sentral i avisenes dekning av Gjøa-ekspedisjonen. Det er ved ekspedisjonsmedlemmenes hjemkomst at det nasjonsbyggende budskapet er mest fremtredende i de norske avisene. Både i talene som ble holdt, og i avisenes egne beskrivelser av feiringen. De tre norske hovedstadsavisene tegnet et bilde av Kristianas gater fylt til randen av folk som ville ta del i feiringen og hylle den nye norske polarhelten.

I omtalen av resepsjonen er den norske historien fremtredende, og spesielt i artiklene om festen på Grand, og Yngvar Nielsens tale. Nielsen snakket om «Norrønfolkets Længsel» etter det fjerne landet i nordvest, og nordmenns posisjon i førersetet i utforskningen av disse. Han hevdet at nordmenn var stolte over å tenke på hvordan nordmenn hadde gått foran og vært alene om å ferdes i det som da var verdens ytterpunkter. Videre fortalte han om «de mørke Dage» da Norge ikke lenger var i en slik ledende posisjon og kun satt igjen med lengsel og drømmer.⁴⁸⁰ Henvisningen til «400-års natten» er tydelig, og Nielsen videreførte her det klassiske nasjonalromantiske synet på historien, der Norges gullalder var middelalderen da Norge sist var selvstendig. De mørke dagene da Norge var en del av en

⁴⁷⁸ Christensen, «Oppfatninger om det norske før 1814», 66-67.

⁴⁷⁹ «Gjøa»-Mændenes Indtog, Morgenbladet 20.11.1906 s.1.

⁴⁸⁰ Æresmiddag for «Gjøa»-Mændene. Morgenbladet 21.11.1906 s.1.

union er også et bilde på den norske avmakten. Dette er med på å stimulere nasjonalisme.⁴⁸¹ Nielsen la stor vekt på denne lengselen etter å utforske der ingen andre ferdes i sin tale og han uttrykte stor glede over at dette nå hadde snudd og at Norge nå tok del i polarforskningen.

Alt i alt er nasjonen fremtredende. Spesielt i omtalen av passasjens gjennomseiling, men også i vitenskapens betydning. Dette kom tydelig til syne, blant annet i Steens artikkel hvor han skrev at dette var et foretagende «der for lange Tider vil kaste Glans over vort Fædreland, nu nærmer sig sin sidste seirrige Afslutning».⁴⁸² Riffenburgh skriver at majoriteten av pressen og offentligheten fant vitenskapen sekundært i forhold til eventyret og at vitenskapen ofte bare var en måte å validere ekspedisjoner på. Videre hever han at nasjonalisme spilte en hovedrolle i presentasjonen av slike ekspedisjoner til offentligheten.⁴⁸³ Dette synes å være tilfelle også i den norske dekningen av Gjøa-ekspedisjonen.

Min andre tese var at Amundsen ble mye omtalt og fremstilt i et nesten utelukkende positivt lys. De andre medlemmene ble ikke helt oversett av pressen, men hovedfokus var definitivt på Amundsen. Det kom også tydelig fram at Amundsen ble omtalt med positivt ladede adjektiv. Polarhistorien har lenge vært dominert av et overveldende fokus på ekspedisjonenes ledere. Dette gjelder også de norske avisenes fremstilling av Gjøa-ekspedisjonen. Elstad hevder at de norske polarheltene var tydelige symboler på det norske.⁴⁸⁴ Dette kan en se i Nansen artikkel i Morgenbladet hvor han hevdet at Amundsen hadde de samme egenskapene som mange andre nordmenn. Egenskapene som ikke alltid ble verdsatt etter fortjeneste.⁴⁸⁵ Underveis under ekspedisjonen var pressedekningen mindre fokusert på Amundsen, og mer på Gjøas framferd og skjebne. Da suksess ble erklært endret dette seg noe, og da ekspedisjonen var over fikk Amundsen mye oppmerksomhet. Et klart heltebilde ble tegnet av Amundsen i de norske avisene i etterkant av ekspedisjonen. Han ble hyllet for sine gode egenskaper, nøyaktige forberedelser, sin seige vilje og sitt lederskap. Han ble fremstilt som en utholdende mann som aldri ga opp. Han var helten som overvant alle hindringer. Han trosset all motstand og all motgang var bare med på å «staalsætte hans Vilje».⁴⁸⁶

Heltens overbevisning gjør ham villig til å risikere fare og død. Som Arnulf skriver er denne egenskapen noe mennesker dyrker, og avisenes heltebeskrivelser av Amundsen er i tråd

⁴⁸¹ Østerud, *Nasjonalisme*, 154.

⁴⁸² Steen, Roald Amundsen med «Gjøa» ved den magnetiske Nordpol, Aftenposten 14.12.1905 s.1.

⁴⁸³ Riffenburgh, The myth of the explorer, 198.

⁴⁸⁴ Elstad *Polar-Noreg*, 49.

⁴⁸⁵ Roald Amundsens Stordaad, Morgenbladet 19.11.1906 s.1.

⁴⁸⁶ Gjøa-Expeditionens Ankomst, Aftenposten 20.11.1906 s.1.

med dette. I Morgenbladet stod det at Amundsen var et bevis på hva manns vilje og manns mot kunne klare.

Vi hilser Roald Amundsen Velkommen med begge Hænder, - denne stille Sjøand, som atter har givet os det lykkelige Bevis om, hvad Mands Villie og Mands Mod kan naa, naar man sætter alt ind - sætter Livet og den hele Personlighed ind - for en Idé og dens Virkliggjørelse.⁴⁸⁷

Roald Amundsen ble beskrevet som «en helstøbt Mand».⁴⁸⁸ Han ble framstilt som den seirende øverstkommanderende i en krig mot naturen, og i en kappestrid mot andre nasjoner. Dette bygget opp under hans status som nasjonal helt. Alnæs og Simonsen påpeker at Scotts storhet var med på å forstørre Amundsens bragd da Amundsen slo ham i kappløpet mot Sydpolen.⁴⁸⁹ I dette tilfellet er det ikke en persons storhet, men det britiske imperiets storhet Amundsen kappedes mot. At det ble framstilt som en seier over noe verken Storbritannia eller andre store nasjoner hadde lyktes med ble spesielt synlig i alle avisenes redegjørelser for tidligere forsøk på å forsere passasjen, og særlig Franklins berømte forsøk som førte til at 129 mann døde.

Amundsen ble tildelt æresmedlemskap i flere foreninger, selskap og organisasjoner, men selv passet han på å takke sine kamerater og skryte av deres bidrag. Dette var med på å danne et bilde av en «beskjeden» og «rolig» mann». Mannskapet selv ble også omtalt i positiv forstand. Gjerne under en slags samlebetegnelse med ord som Amundsens «djærve» kamerater», eller det «kjække mannskap». «Brave», «gode», «modige», «pligtfulde» og «dristige» er også gjentagende. Slike beskrivelser var gjennomgående i alle avisene. Dette passet den polare diskursen og ligner ord som ble brukt til å beskrive blant annet den østerriksk-ungarske ekspedisjonen ved deres hjemkomst.⁴⁹⁰ Dette viser at den vestlige diskursen som ble benyttet i sammenheng med polarhelter stod sterkt og var vedvarende over en lengre periode. Den østerriksk-ungarske ekspedisjonen returnerte i 1874.

Min tredje tese var at avisene ville være relativt samstemte i sin dekning av ekspedisjonen. Dette basert på Engbloms oppfatning om at de norske avisene la til side sine «små særhensyn» og «og underordnet dem for fedrelandets store sak»⁴⁹¹ i dekningen av unionsoppløsningen. På dette punktet er det vanskeligere å si noe sikkert. Det som kan sies sikkert er at Morgenbladet og Aftenposten er de to avisene som viet ekspedisjonen mest spalteplass. Morgenbladet hadde betalt for eneretten til publisering av nyheter om

⁴⁸⁷ Velkommen! Morgenbladet 20.11.1906 s.1.

⁴⁸⁸ Roald Amundsen og Nordvestpassagen, Morgenbladet 18.11.1906 s.2.

⁴⁸⁹ Alnæs og Simonsen, «Den nyttige taperen», 12.

⁴⁹⁰ Shimanski & Spring «'Explorers' Bodies in Arctic Mediascapes», 60.

⁴⁹¹ Engblom, «Pressen påskyndade och underlättade unionens upplösning».

ekspedisjonen fra Amundsen, og følgelig fulgte avisen ekspedisjonen tett. Det største skillet i de norske avisenes dekning er geografisk. De tre hovedstadsavisene skrev mer om ekspedisjonen, særlig ved deres hjemkomst, enn de fire andre. Dette kan bero på geografisk nærhet, og at de tre rett og slett hadde en journalist til stede, noe som må ha vært vanskeligere for de fire andre rent praktisk. Likevel kan en se et skille blant de tre Kristianiaavisene hva gjelder både mengden omtale, men også iblant i selve omtalen. Som sagt er Dagbladet den av de tre avisene som omtalte ekspedisjonen desidert minst. Det er også den avisen som iblant skiller seg ut og er mindre begeistret, eller positiv enn de to andre. Ut ifra den generelle oppfatningen om at nasjonalismen i Norge var av det liberale og radikale slaget og et venstrefenomen,⁴⁹² kan det synes rart at Dagbladet, som er en liberal avis, er mindre opptatt av å benytte anledningen til å bygge nasjonen enn høyreavisen Morgenbladet. Det er viktig å bemerke at dette ikke betyr at Dagbladet ikke tok i bruk nasjonsbyggende virkemidler eller skrev positivt om ekspedisjonen. Sett bort i fra mengde er framstillingen i de tre avisene relativt lik. Det er små nyanser som skiller avisene fra hverandre. Den første omtalen om forseringen av passasjen kan tjene som eksempel. Da det via telegram den 7. desember 1906 ble kjent at Amundsen hadde ankommet Eagle City i Alaska ble det opprinnelige telegrammet omtalt eller gjengitt i samtlige av de tre. I denne forbindelse gjengav Aftenposten telegrammet og skrev at stedsangivelsen var for utilstrekkelig til at man med sikkerhet kunne si noe om ekspedisjonens siste opplevelser, men at det vesentlige var at alle rykter om ulykker ble avkreftet.⁴⁹³ Dagbladet derimot hadde kun en liten notis hvor det stod at General Greely «meddeler at Amundsen er ankommet til Egbert i Alaska».⁴⁹⁴ Morgenbladet på sin side benyttet denne anledningen til å skrive en lang artikkel hvor de hevdet at det ikke fantes noen grunn til å tvile på at Amundsen snart ville kunne bringe bud om at Nordvestpassasjen var fullført. To dager senere, da Amundsens telegram til Nansen endelig var ankommet Kristiania fastslo Morgenbladet at Amundsen hadde fullført passasjen.

«en Stordaad, som Menneskeheden i Aarhundreder hidtil forgjæves har søgt. (...) Det var forbeholdt det lille norske Ishavsfartøi "Gjøa", hvis Navn nu vil flyve Verden rundt og ligesom "Fram" minde om norske Mænds Bedrifter i Polarforskningens Tjeneste.»⁴⁹⁵

Samme dag refererte Dagbladet til en artikkel i danske «*Politiken*», hvor de hevdet det samme.

I en Artikel med Overskrift "Nordvestpassagen gennemført" skriver "Politiken":
Det er altsaa lykkedes for første Gang at udføre en Skibsreise nordenom Amerika.⁴⁹⁶

⁴⁹² Danielsen, «Nasjonalisme i Høyre før 1905?» 371.

⁴⁹³ «Gjøa». Amundsen i Alaska Aftenposten 07.12.1905 s.1.

⁴⁹⁴ Roald Amundsen kommet til Alaska, Dagbladet 07.12.1905 s.2.

⁴⁹⁵ Gjøa-Telegramet ankommet. Morgenbladet 09.12.1905 s.1.

⁴⁹⁶ Amundsen og hans Kamerater, Dagbladet 09.12.1905 s.1.

Aftenposten derimot skrev ikke om passasjen før Steen nevnte den i sin artikkel den 14. desember, 5 dager etter de to andre. En artikkel som for øvrig hadde den magnetiske polen som hovedfokus.

Den gang da Roald Amundsen Sommeren 1903 med sine 6 Fæller om bord på "Gjøa" strøg du Kristianiafjorden, var det to store Maal, han gavde sat sig, først at undforske de jordmagnetiske Forhold omkring den magnetiske Nordpol og dernæst at klare Nordvestpassagen. Hvert af disse Maal er en Opgave, som vilde gjøre den, der løste den, verdensberømt. Amundsen har greiet begge Dele.⁴⁹⁷

Alle de tre artiklene er enig i at det Amundsen har lyktes med er noe stort. Sett ut ifra dette eksempelet kan en påstå at Morgenbladet var tidlig ute med å hylle Amundsen, og at de er avisen som vier ham mest plass og størst begeistring. Aftenposten på sin side fokuserte fortsatt på det vitenskapelige ved ekspedisjonen. Dagbladet skrev ikke noe selv, men tok heller fra andre. Selv om dette eksempelet bare er et av flere hvor dette er tilfellet, ville en slik påstand være en forenkling. Som man så tydelig da Amundsen returnerte til Kristiania, skrev Dagbladet i artikkelen «Hovedstadens Gjøa-Dag»⁴⁹⁸ minst like begeistret om ekspedisjonen som Aftenposten og Morgenbladet. Avisene som skrev mindre om ekspedisjonen brukte gjerne den samme retorikken og tok del i den samme diskursen som de andre. Aftenposten som var en av de to som skrev mest om ekspedisjonen, var unionsvennlig lenger enn de fleste andre aviser. Dette viser også at unionsvennlig og nasjonsbyggende ikke nødvendigvis var motsetninger. Hyvik skriver at etter systemskiftet i 1884 forsøkte Høyre å forene en unionsvennlig politikk med nasjonal selvhevdelse.⁴⁹⁹ Dette kan kanskje forklare hvorfor også høyreavisene tar nasjonalistisk diskurs i bruk.

Som jeg har forsøkt å vise over er det altså ikke noe tydelig skille mellom hovedstadsavisenes dekning av ekspedisjonen basert på deres politiske ståsted. Ei heller er det noe klart skille blant dem om en tar også de fire andre avisene med i betraktningen. De fire avisene utenfor hovedstaden skriver generelt mindre om ekspedisjonen enn de tre fra byen, og det er ikke noe klart skille mellom høyreavisene Fredrikstad Tilskuer og Trondhjems Adresseavis fra Bergens Tidende og Tromsø Stiftstidende. De to første skrev ofte litt mer utfyllende om ekspedisjonen enn de to siste. Det er vanskelig å si om dette er knyttet til politisk tilhørighet eller geografi. Et eksempel på dette er ved omtalen av festen på Grand. Den ble knapt nevnt i Tromsø avisen, som var mer opptatt av Hansen og Lunds reise

⁴⁹⁷ Roald Amundsen med "Gjøa" ved den magnetiske Nordpol. Aftenposten 14.12.1905 s.1.

⁴⁹⁸ Hovedstadens Gjøa-Dag. Dagbladet 21.11.1905 s.1.

⁴⁹⁹ Hyvik, «Kulturnasjonalisme 1870–1914» Norgeshistorie.no, 23.10.2020, <https://www.norgeshistorie.no/industrialisering-og-demokrati/1543-kulturnasjonalismen-1870-1914.html>

nordover. Bergens Tidende skrev om den under den store spalten som inneholdt telegrammer bladet hadde mottatt i løpet av natten. De to siste derimot viet mer oppmerksomhet til festen og skrev egne saker om denne, men de var begge betydelig mer kortfattet enn de tre hovedstadsavisene. Det var altså slik at de tre venstre/liberale avisene i utvalget er de tre som skrev minst om ekspedisjonen. Hva som var årsaken til dette er derimot ikke klart.

Den fjerde tesen var at det ville være et skifte i de norske avisenes dekning av ekspedisjonen etter unionsoppløsningen. Det var det ikke. Det største skiftet som finner sted er det tidligere nevnte, der fokus endrer seg fra det vitenskapelige til gjennomseilingen av passasjen. Dette sammenfaller derimot ikke helt med unionsoppløsningen siden nyheten om dette kom først på unionsoppløsningens halvårsdag. Dette skiftet skyldes nok mest den generelle entusiasmen. Nansen hevdet at dette var lettere for vanlige folk å forstå, enn den vitenskapelige betydningen.

Til sammenligning med Sverige er det påfallende hvor mye som blir skrevet om ekspedisjonen i Norge. Ikke minst blir det tydelig *hvordan* de norske avisene skrev om den. Den nasjonale diskursen ble veldig tydelig etter en gjennomgang av de svenske avisenes dekning.

Underveis i ekspedisjonen sirkulerte det flere rykter om at en ulykke hadde rammet ekspedisjonen. Dette forekom også i de svenske avisene, men i mindre grad enn i de norske. Det er etter at nyheten om at Gjøa hadde nådd den magnetiske polen ble kjent, at de virkelig store forskjellene i framstilling kommer fram. Dette dannet grunnlag for store skriverier i de norske avisene, mens det i de tre svensk avisen kun ble nevnt uten noen kommentar. De svenske er kun deskriptive i sin formidling. Da Amundsen nådde Alaska kan en se i de svenske avisene at Riffenburgh hadde rett i at ikke alle krediterte Amundsen med å ha klart passasjen enda.⁵⁰⁰ Ifølge Social-Demokraten hadde han kun gjennomført i «mindre skala»⁵⁰¹ og Aftonbladet skrev at han enda hadde langt igjen for å nå sitt mål.⁵⁰² Det var bare Stockholmstidningen som skrev at Amundsen «fullständigt lyckats i sin plan».⁵⁰³

Et annet trekk ved de svenske avisene på denne tiden var at de knyttet ekspedisjonen opp mot svenske forhold. De ble hevdet at den svenske kongen hadde stått for en tredjedel av ekspedisjonens utgifter.⁵⁰⁴ Stockholmstidningen skrev om hvordan Amundsen hadde forhørt

⁵⁰⁰ Riffenburgh, *The myth of the explorer*, 163-164.

⁵⁰¹ Amundsens polarexpedition, Social-Demokraten 08.12.1905 s.2.

⁵⁰² Gjøaexpeditionen, Aftonbladet 08.12.1905 s.4.

⁵⁰³ Gjøa-expeditionen. Amundsen har funnit «nordvästpassagen». Stockholmstidningen. 08.12.1905 s.2.

⁵⁰⁴ Gjøaexpeditionen fullbordan, Aftonbladet 04.09.1906 s.5.

seg etter Andrées ekspedisjon men fant ingen spor etter ham.⁵⁰⁵ Det siste er ikke nevnt i noen norske aviser.

Da Gjøa-mannskapet returnerte til Norge viet de tre norske hovedstadsavisene flere spalter til ekspedisjonen og skrev lange artikler om mottagelsen de fikk. Det som i all hovedsak skiller de norske artiklene om Gjøas hjemkomst og mottagelse, fra de svenske, er at i de norske ser man tydelig hvordan dette blir brukt til å fremme nasjonen Norge. I de norske avisene ble lange taler gjengitt i sin helhet, hvor det ble snakket om den norske historien og vikingtoktene. Ved gjentatte tilfeller ble det skrevet at flere store nasjoner hadde gjort forsøk på å trenge gjennom Nordvestpassasjen uten å lykkes. Det ble flere ganger gjort klart hvor ettertraktet denne prestasjonen var blant de store nasjonene. Det kan tolkes som om det var viktig å overbevise om at det Norge hadde bidratt med på den internasjonale scene, var av betydning. Det vitenskapelige ble ofte trukket frem, men også den historiske begivenheten som hadde funnet sted, og dyktigheten som var utvist ble omtalt i store ord. Det ble lagt vekt på hvor kyndige ekspedisjonens leder og mannskap var, hvor bra planlagt ferden var, og hvor vel den var gjennomført.

Alt i alt er det lett å se at pressedekningen av ekspedisjonen hadde nasjonsbyggende elementer. Spesielt var dette tilfelle da nyheter om suksess ble publisert. Som tittelen på denne oppgaven peker på, var dette et foretagende man anså at spredde glans og heder over landet og nasjonen, og for Norge fant denne suksessen sted midt i en tid da nasjonen var spesielt viktig. Både for å vise for verden at det var en levedyktig nasjon, men også fordi nasjonen essensiell for et velfungerende demokrati. Det er tidligere sagt at nasjonsbygging kan beskrives som «summen av direkte og indirekte virkemidler i utviklingen av et nasjonalt fellesskap»,⁵⁰⁶ og at symboler, hendelser og egenskaper blir i en slik sammenheng dyrket som nasjonalt identitetsgivende. Gjøa-ekspedisjonen er helt klart en slik hendelse. Den samtidige pressedekningen bærer tydelig preg av nasjonsbyggende virkemidler. Norske symboler som flagget og «Ja, vi elsker» er mye tatt i bruk. Den historiske tilknytningen til vikingene og «Norges gullalder» omtales og Amundsen selv ble udiskutabelt fremstilt som en nasjonalhelt. Amundsen ble på en måte en kroppsliggjøring av den norske nasjonen. Nasjonsbygging består av både historisk og kulturell definisjon av den nasjonale egenarten. Amundsen og Gjøa-ekspedisjonen ble en personifisering av denne nasjonale egenarten. De kom fra vinterlandet Norge, hvor man ble herdet og tålte kulde bedre enn andre. De besatt egenskaper som mange nordmenn hadde, og visste å verdsette. Ordet stolthet ble ofte benyttet. Ifølge avisene hadde

⁵⁰⁵ Kapten Amundsens nordpols-expedition. Stockholmstidningen 05.10.1906 s.3.

⁵⁰⁶ Østerud, *Nasjonalisme*, 28.

Amundsen vist seg som en mann nordmenn kunne være stolte av, og han hadde «hædret Flaget paa en saa opsigtsvækkende Maade»⁵⁰⁷.

⁵⁰⁷ Nordvestpassagen gjennomført af «Gjøa», Fredriksstad Tilskuer 05.09.1906 s.2.

12 LITTERATUR

12.1 Sekundærlitteratur

- Aasen, Ivar. *Norsk Ordbog: med dansk forklaring*. (3.utg.) Kristiania: Alb. Calmermeyers Forlag, 1900.
- Ahlman, Axel. *Isviddernas hjältar. Polarforskningens historia genom tiderna berättad för ungdom i alla åldrar*. Lund: C.W.K. Gleerup, 1928.
- Alnæs og Simonsen. «Den nyttige taperen», *Norsk Medietidsskrift* 23, nr. 1. 2016: 1-20.
DOI: [10.18261/issn.0805-9535-2016-01-02](https://doi.org/10.18261/issn.0805-9535-2016-01-02)
- Amundsen, Roald. *Nordvestpassagen. Beretningen om Gjøa-ekspeditionen 1903-1907*. Kristiania: H. Aschehoug & Co, 1907.
- Amundsen, S. og Strøm-Olsen, A. *Norges flagg*. 2. opplag. Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1936.
- Andersen, Astri, Sissel Rosland, Teemu Ryymin, Svein Atle Skålevåg. *Å gripe fortida. Innføring i historisk forståing og metode*. (2.utg) Oslo: Det norske samlaget, 2015.
- Arnesen, Odd. *Roald Amundsen som han var*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1946.
- Arnulf, Jan Ketil. *Heltens ansikter; allmakt og heroisme*. Oslo: Universitetsforlaget, 1996.
- Baasland, Ernst. *Norge er større enn vi tror. Nasjonalpoesi som utfordring. Fortellinger om norske symboler og norsk identitet*. Stavanger: Wigestrands Forlag, 2014.
- Bastiansen, Henrik G og Hans Fredrik Dahl. *Norsk mediehistorie* (2. Utg) Oslo: Universitetsforlaget, 2008.
- Bomann-Larsen, Tor. *Roald Amundsen: en biografi*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1998.
- Brenna, Anders. *Vitenskapens rolle i Roald Amundsens planlagte ekspedisjon over Polhavet*. Oslo: Universitetet i Oslo, 2017.
- Carlyle, Thomas, *On Heroes, Hero-Worship, and the Heroic in History*. London: Chapman and Hall, 1840. Hentet 02.12.2019 fra URL: <https://books.google.se/books?id=kCo-AAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=sv#v=onepage&q&f=false>
- Christensen, Hjalmar, *Det nittende aarhundredes kulturkamp i Norge*. Forlaget af H Kristiania: Aschehoug & Co, 1905.
- Christensen, Olav. «Oppfatninger om det norske før 1814.» I Øystein Sørensen (red.) *Jakten på det norske perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet* (s.49-92) Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1998.
- Dahl, Hans Fredrik, Nils E. Øy, Idar Flo, Runar Ottosen, *Norsk presses historie 1-4. (1660-2010) Parti, presse og makt* (Bind 2) Oslo: Universitetsforlaget, 2010.
- Dahl, Hans Fredrik, Nils E. Øy, Idar Flo, Runar Ottosen, *Norsk presses historie 1-4. (1660-2010) Norske aviser fra A til Å* (Bind 4) Oslo: Universitetsforlaget, 2010.
- Danielsen, Helge. «Nasjonalisme i Høyre før 1905?» I Øystein Sørensen (red.) *Jakten på det norske perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet* (s.371-382) Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1998.
- Drivenes, Einar-Arne og Harald Dag Jølle, «En polarnasjon?» I Einar-Arne Drivenes og Harald Dag Jølle (Red.) *Norsk polarhistorie: Ekspedisjonene* (Bind 1 s. 6-11) Oslo: Gyldendal Forlag, 2005.
- Elstad, Åsa, *Polar-Noreg. Det kvite eventyret*. Tromsø: Universitetet i Tromsø, 2005.

- Engblom, Lars Åke, «Pressen påskyndade och underlättade unionens upplösning». *Nordisk Tidskrift*, Årg. 81, hefte 1, Stockholm, 2005.
- Eriksen, Anne. «Polarheltene – minner og monumenter.» I Einar-Arne Drivenes og Harald Dag Jølle (Red.) *Norsk Polarhistorie: Ekspedisjonene* (Bind 1 s. 345-390) Oslo: Gyldendal Forlag, 2005.
- Erlandsen, Hans Christian. *Kalde kyster, ukjent land. Den norske polarhistorien*. Bergen: Vigmostad og Bjørke, 2009.
- Friedman, Robert Mark, «Polar Stormakt.» I Einar-Arne Drivenes og Harald Dag Jølle (Red.) *Norsk Polarhistorie: Ekspedisjonene* (Bind 2 s. 107-174) Oslo: Gyldendal Forlag, 2004.
- Frängsmyr, Tore, *Vetenskapsmannen som hjälte*. Stockholm: Norstedt, 1984.
- Fulsås, Narve. *Havet, døden og vêret. Kulturell modernisering i Kyst-Noreg 1850-1950*. Gjøvik: Det Norske Samlaget, 2003.
- Gentikow, Barbara. «Habermas, medienes rolle for den offentlige meningsdannelsen, og en fotnote om Internettet i fire versjoner». *Norsk Medietidsskrift* 2009/01 (Vol. 16). Hentet 06.10.2020 fra URL: https://www.idunn.no/nmt/2009/01/habermas_medienes_rolle_for_den_offentlige_meningsdannelsen_og_en_fotnote_o
- Grant, Shelagh S, «Point-Counterpoint. Arctic Historiography: Current status and blueprints for the future.» *Journal of Canadian studies*; 1998/33 (Vol. 1) s.145-153. Hentet fra: <https://muse.jhu.edu/article/673620>
- Gripsrud, Jostein. «Idealer, realiteter og tilfellet Norge.» I Jostein Gripsrud (Red.) *Allmenningen. Historien om norsk offentlighet* (s.14-51) Oslo: Universitetsforlaget, 2017.
- Gripsrud, Jostein. «Massens tidsalder.» I Jostein Gripsrud (Red.) *Allmenningen. Historien om norsk offentlighet* (228-301) Oslo: Universitetsforlaget, 2017.
- Goksøyr, Matti. «Idretten og det norske: aktivitet som identitet». I Øystein Sørensen (red.) *Jakten på det norske perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet* (s.158-174) Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1998.
- Habberstad, Merete. *Myten om polfareren*. Oslo: Universitetet i Oslo, 1995.
- Habermas, Jürgen. «Offentlig mening, kommunikatív makt og aktører i det sivile samfunn». I: Barbara Gentikow og Egil G. Skogseth (red.): *Medier og demokrati*, s. 30–46. Oslo: Scandinavian Academic Press/Spartacus Forlag, [1992] 2007.
- Hestmark, Geir. «Kartleggerne». I Einar-Arne Drivenes og Harald Dag Jølle (Red.) *Norsk Polarhistorie: Vitenskapene* (Bind 2 s. 6-104) Oslo: Gyldendal Forlag, 2004.
- Holmberg, C., Oscarsson, I. og Rydén, P. *En Svensk Presshistoria*. Stockholm: Esselte studium, 1983.
- Holt, Kåre. *Kappløpet*. Oslo: Gyldendal, 1976.
- Jaklin, Asbjørn. *Norges ti viktigste polarekspedisjoner*. Norsk polarinstitutt Rapportserie nr. 139. Tromsø; Norsk Polarinstitutt, 2012. Hentet 01.11.20 fra: <http://hdl.handle.net/11250/173399>
- Klemun, Marianne og Ulrike Spring. «Expeditions as experiments. An introduction», I *Expeditions as experiments. Practicing observation and documentation* (s.1-25) London: Palgrave Macmillan, 2016.

- Li, Tore. *Forskning og teknologi for fedrelandet. Nasjonal prestisje som drivkraft for myndighetenes engasjement i forskning og utvikling*. Oslo: Kolon forlag, 2019.
- Lund, Harald Ø og Siv Frøydis Berg. *Norske polarheltebilder: 1888-1928*. Oslo: Nasjonalbiblioteket Press, 2011.
- Nystad, Jens Fredrik. *Det Norske Geografiske Selskab 1889-2000. "Nasjonsbygger, helter, vitenskap, folkeopplysning"*. 1. opplag Oslo: Frammuseet, 2012.
- Riffenburgh, Beau. *The myth of the Explorer: the press, sensationalism, and geographical discovery*. London: Belhaven Press, 1993.
- Ryymän, Teemu. «Å arbeide med tekstanalyser». I Leidulf Melve og Teemu Ryymän (Red.) *Historikerens arbeidsmåter*. (s.44-69) Oslo: Universitetsforlaget, 2018.
- Schimanski, Johan and Ulrike Spring. «'Explorers' Bodies in Arctic Mediascapes: Celebrating the Return of the Austro-Hungarian Polar Expedition in 1874'», *Acta Borealia*, 26:1,50-76, 2009.
- Schwach, Vera. «Med vitenskap for nasjonens ære» i *Forskningspolitikk* 2019 (3) s.30-31. Hentet fra: https://www.fpol.no/wp-content/uploads/2019/10/Forskningspolitikk_3_2019_web.pdf
- Stullerova, K. «In the footsteps of Karl Deutsch: On nationalism, self-determination and international relations». *International Relations*, 28 (3), 313–332, 2014. <https://doi.org/10.1177/0047117814545950>
- Sørensen, Øystein. «Hegemonikamp om det norske» I Øystein Sørensen (red.) *Jakten på det norske: perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet* (s.17-50) Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1998.
- The Office of the Historian (u.å.) *1898: The Birth of a Superpower*. Hentet 20. september 2020 fra: <https://history.state.gov/departments/history/short-history/superpower>
- Tjelmeland, Hallvard. «Aviser som historisk kilde». *Pressehistoriske skrifter* 2004; 1(3): 114-131. Hentet 28. september 2020 fra: http://www.presstidsskrift.no/content/uploads/pub/2018/10/Pressehistoriske-skrifter-nr.-3_2004.pdf
- Wråkberg, Urban. «Polområdets gåter». I Einar-Arne Drivenes og Harald Dag Jølle (Red.) *Norsk Polarhistorie: Ekspedisjonene* (Bind 1 s. 15-50) Oslo: Gyldendal Forlag; 2005.
- Wråkberg, Urban. «Introduction: interdisciplinary history», *The Polar Journal*, 2:2, 191-199, 2012 DOI: [10.1080/2154896X.2012.735035](https://doi.org/10.1080/2154896X.2012.735035)
- Ytreberg, Espen. «Roald Amundsen, mest helt eller skurk?» *Fredrikstad Blad* 30.11.2016. Hentet 1. november 2020 fra: <https://www.f-b.no/debatt/roald-amundsen/historie/roald-amundsen-mest-helt-eller-skurk/o/5-59-606373>
- Ytreberg, Espen. «The 1911 South Pole Conquest as Historical Media Event and Media Ensemble». *Media History*, 20:2, 167-181, 2014 DOI: [10.1080/13688804.2014.898899](https://doi.org/10.1080/13688804.2014.898899)
- Østerud, Øyvind. *Nasjonalisme*. Oslo: Dreyers forlag, 2018.

Leksikon og oppslagsverk

- Barr, Susan. «Gjøre norsk polarskute» i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 25. mai 2020 fra https://snl.no/Gj%C3%B8re_norsk_polarskute

- Barr, Susan: «Roald Amundsen» i *Store norske leksikon* på snl.no.
Hentet 25. mai 2020 fra https://snl.no/Roald_Amundsen
- Berghei, Jan-Tore (u.å.) «1903-1906. Gjøaekspedisjonen». *Polarhistorie.no*
Hentet 20. september 2020 fra:
<http://www.polarhistorie.no/ekspedisjoner/gjoaekspedisjonen.html>
- Bonde, Arne: «Richard Andvord» i *Norsk biografisk leksikon* på nbl.snl.no.
Hentet 28. september 2020 fra https://nbl.snl.no/Richard_Andvord
- Eide, Roar: «Hjalmar Christensen» i *Norsk biografisk leksikon* på nbl.snl.no.
Hentet 28. september 2020 fra https://nbl.snl.no/Hjalmar_Christensen
- Hyvik, Jens Johan. «Kulturnasjonalisme 1870–1914». *Norgeshistorie.no*.
Hentet 23. oktober 2020 fra URL: , <https://www.norgeshistorie.no/industrialisering-og-demokrati/1543-kulturnasjonalismen-1870-1914.html>
- Köningsson, Lars-Köning (u.å.). «Alfred G. Nathorst». *Svensk Biografisk Leksikon* på Riksarkivet.se. Hentet 20. oktober 2020 fra:
<https://sok.riksarkivet.se/sbl/mobil/Artikel/8762>
- Løland, Ståle (u.å.) «Bokmålsrettskrivningen på 1900-tallet» på språkrådet.no
Hentet 8. august 2020 fra: <https://www.sprakradet.no/Sprakavare/Norsk/normering/Rettskrivningsvedtak/Bokmalsrettskrivningen-pa-1900-tallet/>
- Marsh, James H., og Owen Beattie, «Franklin Search». I *Canadian Encyclopedia*. Historica Canada. Publisert 7. Februar 2006; Hentet 20. oktober 2020 fra:
<https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/franklin-search>
- Nordlie, Haavard: «Nome - by i Alaska, USA» i *Store norske leksikon* på snl.no.
Hentet 28. september 2020 fra https://snl.no/Nome_-_by_i_Alaska,_USA
- Polarhistorie.no* (u.å.) «Roald Amundsen.1872-1928».
Hentet 20. september 2020 fra:
http://www.polarhistorie.no/personer/roald_amundsen.html
- Steine, Bjørn Arne. «Folkeavstemningen om monarki i 1905». *Norgeshistorie.no*. Publisert 25. november 2015; Hentet 3. november 2020 fra:
<https://www.norgeshistorie.no/industrialisering-og-demokrati/1520-folkeavstemningen-om-monarki-i-1905.html>
- Store norske leksikon*, s.v. «Adolphus Washington Greely», på snl.no
Hentet 28. august 2020 fra https://snl.no/Adolphus_Washington_Greely
- Store norske leksikon*, s.v. «Offentlig» på snl.no.
Hentet 28. september 2020 fra <https://snl.no/offentlig>
- The Columbia Encyclopedia*, s.v. «Keltie, Sir John Scott», 6th ed. på Encyclopedia.com.
Hentet 4. november 2020 fra: <https://www.encyclopedia.com/reference/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/keltie-sir-john-scott>
- Tønnesson, Øyvind. «En selvstendig utenrikspolitikk». *Norgeshistorie.no*. Publisert 25. november 2015; Hentet 3. november 2020 fra:
<https://www.norgeshistorie.no/industrialisering-og-demokrati/1542-en-selvstendig-utenrikspolitikk.html>
- Ventegodt, Ole: «Den Litterære Ekspedition» i *Den Store Danske* på lex.dk.
Hentet 28. september 2020 fra
https://denstoredanske.lex.dk/Den_Litter%C3%A6re_Ekspedition

Annet

Sveriges Radio P3 (05.03.2020) *P3 Historia. Roald Amundsen – polarhjälte eller äregirig kicksökare?* [Podkast]. Hentet fra: <https://sverigesradio.se/avsnitt/1459248>

12.2 Primærkilder

Norske aviser

Aftenposten

01.01.1903 – 31.12.1906

Bergens Tidende

01.01.1903 – 31.12.1906

Dagbladet

01.01.1903 – 31.12.1906

Fredriksstad Tilskuer

01.01.1903 – 31.12.1906

Morgenbladet

02.11.1902

09.11.1902

01.01.1903 – 31.12.1906

Tromsø Stiftstidende

01.01.1904 – 31.12.1906

Trondhjems Adresseavis

01.01.1903 – 31.12.1906

Svenske aviser

Aftonbladet

01.01.1903 – 31.12.1906

Social-Demokraten

01.01.1903 – 31.12.1906

Stockholmstidningen

01.01.1903 – 31.12.1906